

**T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

SOSYAL, SİYASAL VE EKONOMİK YÖNÜYLE YATAĞAN (1923- 1960)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
FATMANA ÖZDEMİR
1241060208**

**DANIŞMAN
PROF. DR. BAYRAM AKÇA**

**OCAK 2020
MUĞLA**

**T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

SOSYAL, SİYASAL VE EKONOMİK YÖNÜYLE YATAĞAN (1923- 1960)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
FATMANA ÖZDEMİR
1241060208**

**DANIŞMAN
PROF. DR. BAYRAM AKÇA**

**OCAK 2020
MUĞLA**

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

SOSYAL, SİYASAL VE EKONOMİK YÖNÜYLE YATAĞAN (1923- 1960)

HAZIRLAYAN
FATMANA ÖZDEMİR
1241060208

Sosyal Bilimler Enstitüsünce
Tezli Yüksek Lisans
Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tez.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 17.02.2020

Tezin Sözlü Savunma Tarihi: 20.01.2020

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Bayram AKÇA

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Ahmet TOKSOY

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Mustafa GÖKÇE

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. Bayram CAŞKUN

OCAK 2020
MUĞLA

TUTANAK

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 25./12./2019 tarih ve 32.1/2 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 24. maddesine göre, Tarih Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Fatmana Özdemir'in "Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Yatağan (1923- 1960) adlı tezini incelemiş ve aday 20./01./2020 tarihinde saat 9:00 da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 70. dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin kabul edildiğine 22.01.2020 ile karar verildi.

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Bayram Akça

Doç. Dr. Ahmet Tekay
Üye

Doç. Dr. Mustafa Çetinkaya
Üye

YEMİN

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Yatağan (1923- 1960)” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

17.02.2020

Fatmana ÖZDEMİR

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN

Soyadı : ÖZDEMİR

Adı : Fatmana

Referans No:

TEZİN ADI

Türkçe: Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Yatağan (1923- 1960)

Y. Dil: The Social, Political and Economic Aspects of Yatağan (1923- 1960)

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans

•

Doktora

O

Sanatta Yeterlilik

O

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite : Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Fakülte :

Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Diğer Kuruluşlar :

Tarih :

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayınlayan :

Basım Yeri :

Basım Tarihi :

ISBN :

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : AKÇA, Bayram

Unvanı : Prof. Dr.

TEZİN YAZILDIĞI DİL: Türkçe

TEZİN SAYFA SAYISI: 202

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Yatağan (1923- 1960)

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELEER (En az üç en fazla beş adet):

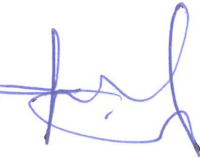
1. Yatağan
2. Yatağan'ın Sosyal Yapısı
3. Yatağan'ın Siyasal Yapısı
4. Yatağan'ın Ekonomik Yapısı
5. Yatağan'ın Tarihi

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELEER:

1. Yatağan
2. The Social Structure of Yatağan
3. The Political Structure of Yatağan
4. The Ekonomical Structure of Yatağan
5. The History of Yatağan

1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum	☐
2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir	☐
3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir	☐

Yazarın İmzası :

Tarih : 17.02.2020

ÖZET

“Sosyal- Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Yatağan (1923- 1960)” adlı çalışmada geçmişten günümüze önemli bir yerleşim birimi olan Yatağan’ın Osmanlı Devleti’nin son dönemlerini de içine alan kısa bir değerlendirmesi, idari ve nüfus yapısı ve geçen zaman içinde sözünü ettiğimiz yapıdaki değişiklikler, ekonomik, sosyal, siyasal hayatı ile eğitim ve kültür faaliyetleri ortaya konmuştur.

Bu çalışma süresince Muğla’da çıkan yerel ve ulusal basın başta olmak üzere, az sayıda da olsa Muğla ve Yatağan üzerine hazırlanmış kitaplar, yayınlanan makaleler ve Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi’nden yararlanılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışma Giriş Bölümü dışında dört bölümden oluşmaktadır. Bunlardan Giriş Bölümü’nde; Yatağan’ın İlkçağdan Türk hakimiyetine, Menteşe Beyliği, Osmanlı Devleti ve Milli Mücadele Dönemi hakkında bilgilere yer verilmiştir. Birinci Bölüm’de; Osmanlı Devleti’nin son dönemleri ile Cumhuriyet Dönemi’nde Yatağan’ın idari yapısı ve nüfus özellikleri ele alınmıştır. İkinci Bölüm’de; Yatağan’ın sosyal ve siyasi hayatı incelenmiştir. Üçüncü bölümde; Osmanlı Devleti’nin son döneminde ve Cumhuriyet Dönemi’nde Yatağan’ın eğitim ve kültürel faaliyetler ortaya konulmuştur. Dördüncü bölümde ise; Yatağan’ın ekonomik yapısı anlatılmıştır.

ABSTRACT

The study “Yatağan in Social, Political and Economic Aspect (1923- 1960)” indicates a short review of Yatağan, which has been an important district from past to present, its administrative and population structure, changes in the mentioned structures in time, economic, social and political life, educational and cultural activities including the last period of Ottoman Empire.

We made reference to local and national press published in Muğla in particular, books written about Muğla and Yatağan despite very few sources, published articles and Presidential Republic Archive as sources in the pprocess of this study.

This study has 4 chapters except the Introduction. The Introduction reveals information with regard to Yatağan in the First Age, period under Turkish rule, period of Beyliks, Ottoman Period, period of War of Independence. Chapter 1 includes the last period of Ottoman Empire and administrative structure and population characteristics of Yatağan in the Republic Period. Social and Political life in Yatağan have been rewiewed on Chapter 2. Chapter 3 studies educational and cultural activities of Yatağan in the last period of Ottoman Empire and Repuclic Period. Economical structure of Yatağan is explained on Chapter 4.

ÖNSÖZ

Bu araştırmada, Osmanlı Devleti'nin son dönemleri kısaca ele alınarak, 1923- 1960 yılları arasında Muğla'nın Yatağan ilçesinin sosyal, siyasal ve ekonomik yapısı ortaya konulmuştur.

Konu ile ilgili temel kaynaklar, 1923- 1960 yılları arasında Muğla'da çıkan yerel ve ulusal basın başta olmak üzere, az sayıda da olsa Muğla ve Yatağan üzerine hazırlanmış kitaplar, yayınlanan makaleler ve Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nden konu ile ilgili elde ettiğimiz vesika ve istatistiklerdir. Ayrıca Yatağan'ın 1944 yılında ilçe olmasından dolayı büyük bir kaynak sıkıntısı ile karşılaştık. Bu sıkıntıyı Aydın Vilayet Salnamesi ve Muğla Gazetesi'nden alınan bilgilerle doldurmaya çalıştık.

Konuya bütünlük kazandırmak amacıyla Giriş Bölümü'nde Yatağan'ın Türk hâkimiyetinden önceki dönemi ile Türk hâkimiyetinden sonraki Menteşe Beyliği, Osmanlı Devleti ve Milli Mücadele dönemleri ana hatlarıyla ele alınmıştır. Birinci Bölüm'de Yatağan'ın Osmanlı Devleti'nin son dönemi ve Cumhuriyet döneminde idari yapısındaki değişiklikler ile nüfus özellikleri incelenmiştir. İkinci Bölüm'de Yatağan'ın sosyal ve siyasal yapısı çeşitli yönleriyle ele alınmıştır. Üçüncü Bölüm'de Yatağan'ın Osmanlı Devleti'nin son dönemleri ile Cumhuriyet dönemindeki eğitim ve kültür faaliyetleri ile ilgili bilgiler verilmiştir. Dördüncü Bölüm'de ise Yatağan'ın ekonomik yapısı ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Çalışmanın konusunun belirlenmesinde bilgisi ve eğitim tecrübesiyle büyük yardımını gördüğüm ve bitirilme aşamasına kadar bana her konuda yardımcı olan, tavsiyeleri ile yön gösteren değerli hocam Prof. Dr. Bayram AKÇA'ya çok teşekkür ederim. Ayrıca çalışmam boyunca destek olan Yatağan Belediyesi'ne; özel arşivinde bulunan eski Yatağan fotoğraflarını benimle paylaşan Tarcan OĞUZ'a; Turgay MUTLU'ya; Kumluca Milli Eğitim Müdürlüğü'ne; Kumluca Fatih Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi öğretmenlerine teşekkürü borç bilirim. Ayrıca her zaman yanımda olan, maddi ve manevi desteğini hiçbir zaman eksik etmeyen sevgili annem Medine YÜREĞİL'e, babam Ali İhsan YÜREĞİL'e, kardeşlerim Yasin YÜREĞİL'e, Hüseyin YÜREĞİL'e, Sadike YÜREĞİL'e, yeğenim Medine Kübra YÜREĞİL'e ve can yoldaşım eşim Özgür ÖZDEMİR'e çok teşekkür ederim.

Yine çalışmam boyunca beni sabır ve anlayışla destekleyen hayatıma renk katan
biricik kızım Elif İkra ÖZDEMİR'e sonsuz teşekkürler...

Fatmana ÖZDEMİR
MUĞLA 2019

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER	III
KISALTMALAR	XII

GİRİŞ

A. YATAĞAN'IN COĞRAFİ YAPISI.....	1
B. XX. YÜZYILA KADAR YATAĞAN'IN TARİHİ GELİŞİMİ.....	3
1. Şehrin Adı.....	3
2. Türk Hâkimiyetinden Önce Yatağan.....	4
3. Türk Hâkimiyetinde Yatağan.....	7
3.1. Beylikler ve Osmanlı Devleti Dönemlerinde Yatağan.....	7
3.2. Milli Mücadele Döneminde Yatağan.....	11
3.2.1. Yatağan'ın işgali.....	13
3.2.2. Yatağan'da Kuvayı Milliye.....	14
4. Yatağanlı Şehitler.....	18
4.1. I. Dünya Savaşı'nda Yatağanlı Şehitler.....	20
4.2. Kurtuluş Savaşı'nda Yatağanlı Şehitler.....	21
4.3. Kore Savaşı'nda Yatağanlı Şehitler.....	

I. BÖLÜM

YATAĞAN'IN İDARİ YAPISI VE NÜFUSU

A. İdari Yapı.....	23
1. Osmanlı Dönemi.....	23
2. Cumhuriyet Dönemi.....	29
B. Nüfus.....	38
1. Osmanlı Dönemi.....	38
2. Cumhuriyet Dönemi.....	45
3. Muhacir- Mübadele- İskân.....	49
3.1. Rumlar.....	49
3.2. Türkler.....	51

II. BÖLÜM

SOSYAL HAYAT VE SİYASAL YAŞAM

A- Ulaşım, Ulaşım Araçları ve Ulaşım Cemiyetleri.....	56
1. Kervan yolları.....	56
2. Karayolları.....	58
3. Denizyolları.....	60
4. Yatağan Otomobilciler ve Şoförler Cemiyeti.....	60

B. Tabii Afetler.....	61
1. Depremler.....	61
2. Orman yangınları.....	63
3. Diğer Afetler.....	66
C. Sağlık.....	67
1. Hastane.....	67
2. Salgın Hastalıklar.....	69
2.1. Dizanteri.....	69
2.2. Sıtma.....	69
3. İçmeler ve Kaplıcalar.....	70
D. Sosyal Kuruluşlar, Dernekler ve Cemiyetler.....	72
1. Hilal- i Ahmer Cemiyeti (Kızılay).....	73
2. Genek Köyü Güzelleştirme (Gençleştirme) Derneği.....	73
3. Yatağan Kazası Şehir Güzelleştirme Cemiyeti.....	74
E. Yatağan Belediyesi ve Hizmetleri.....	76
1. Bayındırlık Hizmetleri.....	76
1.1. Yatağan'ın İmarı.....	76
1.2. İçme suyu.....	79
1.3. Elektrik.....	81

1.4. İktisadi Tesisler.....	81
1.5. Mezarlıklar.....	82
1.6. Camiler.....	82
F. Spor.....	83
1. Yatağan Gençlik Kulübü.....	83
2. Akınspor.....	84
3. Bozüyük- Pınarhisar Gençlik Kulübü	85
G. Yatağan'da Siyasal Yaşam ve Seçimler.....	85
1. Milli Mücadele Dönemi Yatağan'da Siyasal Yaşam.....	85
2. Milli Mücadele Sonrası Yatağan'da Siyasal Yaşam.....	87
2.1. Halk Fırkası'nın Kurulması ve 1923- 1945 Yılları Arası Yatağan'daki Faaliyetleri.....	87
3. Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş.....	88
3.1. Demokrat Partinin Kurulması ve 1945- 1950 Yılları Arası Siyasal Faaliyetler.....	88
3.2. 1950- 1960 Yılları Arası Yatağan'da Siyasi Faaliyetler.....	89

III. BÖLÜM

EĞİTİM VE KÜLTÜR

A. Eğitim Hayatı.....	97
1.Osmanlı Devleti'nin Son Dönemlerinde Yatağan'da Eğitim.....	97
2. Cumhuriyet Döneminde Yatağan'da Eğitim.....	99
2.1. İlköğretim Alanındaki Gelişmeler ve İlçedeki İlkokullar.....	99
2.1.1. Atatürk İlkokulu.....	101
2.1.2. Kıbrıs İlkokulu:.....	101
2.1.3. Sinanbey İlkokulu.....	101
2.2. Ortaöğretim Alanındaki Gelişmeler ve Ortaokullar.....	102
2.2.1. Yatağan Ortaokulu.....	102
2.2.2. Akşam Sanat Okulu.....	103
3. Yatağan'da Halk Eğitimi.....	104
3.1. Halk Okuma Odaları.....	104
4. Yatağan'da Eğitimle ilgili Dernekler.....	104
4.1. Muğla İli Yüksek Tahsil Derneği.....	104
4.2. Yatağan İlkokul ve Ortaokul Kurma Derneği.....	105
4.3. Yatağan Köy Öğretmenleri Derneği.....	107
B. Kültür Hayatı.....	107

1. Yatağan Halkevi ve Faaliyetleri.....	107
2. Yatağan Halkodası.....	110
3. Halk Eğitim Merkezi.....	112
4. Köy Eğitimcilerinin Yatağan'daki Faaliyetleri.....	113
5. Yatağan'da Tiyatro.....	116
6. Yatağan'da Tarihseel yerler.....	116
6.1. Lagina.....	116
6.2. Stratonikeia.....	117
6.3. Yava Köyü Freskleri.....	117
6.4. İnce Kemer Köprüsü.....	118
6.5. Panarama.....	118
6.6. Yaylaköy Kilise ve Şapel.....	119
6.7. Demirköprü.....	119
6.8. Kayırlı Köprüsü.....	119
6.9. Sarnıçlar.....	119
7. Türbeler.....	120
7.1. Ahi Ebu Bekir Türbesi.....	120
7.2. Ahi Sinan Türbesi.....	120
7.3. Siyam Bey Türbesi.....	120

7.4. Piri Bey Türbesi.....	121
8. Kültürel Faaliyetler.....	121
9. Yatağan'da Düğünler.....	121
10. Yatağan'da Yemekler ve Ev Eşyaları.....	122

IV. BÖLÜM

EKONOMİK HAYAT

A. Tarım ve Hayvancılık.....	123
1. Yatağan'da Tarımın Tarihsel Gelişimi.....	123
2. Cumhuriyetin İlanından Sonra Yatağan'da Tarım ve Hayvancılık...	124
2.1. Cumhuriyetin İlanından Sonra Yatağan'da Tarım	124
2.2. Yatağan'da Tarım Alanları.....	127
2.3. Tahıl Üretim Alanları.....	128
2.4. Tarım Aletleri.....	129
2.5. Tütüncülük.....	130
2.6. Meyve Üretim Alanları ve Ürünleri.....	131
a. Zeytincilik.....	131
b. Üzüm.....	132
c. Çam fıstığı.....	132

d. Mısır.....	133
e. Ceviz.....	133
f. Meyankökü.....	134
g. Ayva.....	134
2.7. Zirai Mücadeleler.....	134
2.8. Tohum ve Ürün Islahı.....	135
2.9. Hayvancılık.....	136
B. SANAYİ.....	137
1. Ormancılık	137
2. Yeraltı Zenginlikleri.....	138
3. Bakırcılık.....	139
4. Küçük işletmeler.....	140
C. Ticaret.....	140
1. Ticaretin Gelişmesi.....	140
2. Pazarlar.....	142
3. Bankalar.....	142
D. Ekonomi İle İlgili Kooperatifler.....	142
1. Tarım Kredi Kooperatifleri.....	142

SONUÇ.....	146
BİBLİYOGRAFYA.....	148
EKLER I.....	156
EKLER II.....	161

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
B.C.A	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
C.	: Cilt
CHP	: Cumhuriyet Halk Fırkası
ev.	:eviren
Haz.	: Hazırlayan
DP	:Demokrat Parti
Kg	: Kilogram
Km ²	: Kilometrekare
m	: Metre
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan sonra
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti

GİRİŞ

A. YATAĞAN'IN COĞRAFİ YAPISI

Yatağan, ülkemizin güneybatısında yer almakta ve denize kıyısı bulunmamaktadır. Kırsal karakter özelliği taşımaktadır. Muğla- Aydın ve Milas'a giden karayollarının kavşağında, Yatağan Dağı'nın eteklerine yayılmış etrafı dağlarla çevrilmiş verimli bir araziye sahiptir. Güneyinde Muğla ve Ula, kuzeybatısında Çine ve Milas'a bağlı Selimiye, batısında Milas, doğusunda Kavaklıdere bulunmaktadır. Güneyde Çukuröz köyünden başlayarak Milas'a bağlı Ören'e kadar uzanan Marçal Dağı ve buna paralel uzanan Bağkaya, Aldağ ve Kurukümes Dağı, kuzeyde Gökbel ve Yatağan Dağı, doğuda Göktepe Dağı ile çevrelenmiştir.¹

İlçe sınırları içinde bol ürün veren verimli ovaları vardır. Bunlar; Bozüyük, Leyne ve Turgut ovalarıdır. Engebeli bir arazi yapısına sahip olan Yatağan ilçesi, ülkemizin sayılı ilçelerine tanınan bazı ayrıcalıklarla donatılmıştır. Bu ayrıcalıklar şöyledir: Sanayiye teşvik için çalışmalar yapılmış ve bunun yanında tütüncülük ve pamukçulukta ileri aşamaya ulaşılmıştır.²

Yatağan'da belirsiz Akdeniz iklimi hâkimdir. Yazları sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlı geçmektedir. Bazı yıllar kışlar sert, yağışsız ve rüzgârlı geçtiği görülmektedir. Yağış oranları yıllara göre değişmekte olup ve en çok yağış Kasım- Aralık ayları ile Şubat- Mart aylarında düşmektedir. Bölgede iklim ve toprak koşullarına göre şekillenen doğal bitki topluluğu çok çeşitlidir. Akdeniz iklimine has maki bitki örtüsü burada da kendini göstermektedir. Yüksek kesimlerde ise iğne yapraklı ormanlar bulunmaktadır.³

¹Tarcan Oğuz, *Yatağan 2002*, Yatağan 2002, s. 34.

² Ekrem Uykucu, *İlçeleriyle Birlikte Muğla Tarihi*, İstanbul 1983, s. 226.

³ Oğuz, "*Yatağan 2002*", s. 43.

Yatağan'a akarsular bakımından baktığımız zaman önemli sayılabilecek kaynakları içerisinde barınmaktadır. Bunlardan ilki; Menteşe (Deştin) Çayı'dır. Menteşe (Deştin) Çayı; Göktepe sıradağlarının Kızıltepe Yöresinde bulunan Kocadere ve Kazandere ile beslenmektedir. Deştin, Alishar kaynak sularıyla karışıp; Bozarmut, Madenler ve Yatağan ovalarını sulamaktadır.

İkincisi; Girme Deresi (Kapudağ) Çayı'dır. Girme Deresi (Kapudağ) Çayı; Bağyaka eteklerindeki Kozluerek mevkiinden doğmaktadır. Girme Deresi'nin doğal su kaynakları bulunmakta olup Bencik Beldesi, Yayla ve Cazkırlar ovalarını sulamaktadır.

Üçüncüsü; Pınarbaşı (Koru) Çayı'dır. Pınarbaşı (Koru) Çayı; Bozüyük Mandaltepe eteklerindeki kayaların 80 metre derinliğinden doğmaktadır. Bozüyük ve Yatağan ovalarını suladıktan sonra Menteşe Çayı ve Girme Çayı ile birleşerek Çine Çayı'nı besleyerek ve Büyük Menderes Irmağı'na katılmaktadır.

Dördüncüsü; Dipsiz Çayı'dır. Dipsiz Çayı; Turgut bölgesinden gelen Kayırlı Deresi ile Dipsiz bölgesinden çıkan yer altı suyu ve akarsuların birleştiği noktadır. Yatağan ilçesi ve ilçeye bağlı 5 köyün içme suyu buradan karşılanmaktadır. Bu çayın olduğu bölge piknik alanı olarak da kullanılmaktadır.⁴

⁴ Oğuz, "Yatağan 2002", s. 40- 41.

B. XX. YÜZYILA KADAR YATAĞAN'IN TARİHİ GELİŞİMİ

1. Şehrin Adı

Yatağan adının verilmesiyle ilgili birçok görüş vardır. Bunlardan birincisi; Yatağan, 50- 100 cm uzunluğunda kabzasından ucuna doğru hafif kıvrılan iki tarafı da keskin bıçak ve kılıçtır. Bu silah ve kılıç, Türklere has silah çeşitlerindendir ve beldeki silahlığa yatar vaziyette olduğu için bu isim verilmiştir. Daha çok yeniçeriler ve zeybekler yatağan denen bu silahı kullanmıştır. Bu özelliklerinden dolayı folklorumuzda da yer almaktadır.⁵ Gövdesi kaliteli çelikten, kabzası boynuzdan yapılmakta ve belde kalın bir kuşak içinde taşınmaktaydı.

İkincisi; Yatağan ismini, Yatıgan Dağından almıştır. Bu dağ, görünüş olarak ince uzun bir bıçağa benzemektedir. Diğer bir görüş ise; Ahi Sinan'ın mezarı Yatağan Dağı'nın zirvesinde olduğu için çağrışım yapacak şekilde "Yatan" denmiştir. Sonraları da Yatağan olarak devam etmiştir.⁶

Yatağan'ın eski adı Ahiköy'dür. Ahi Ebubekir ve kardeşi Ahi Sinan'ın Menteşe Bölgesi'ne geldiği bilinmektedir.⁷ 1402'de Timur'un Yıldırım Bayezid'i yenmesi üzerine Ankara'da yaşayan Ahiler, Anadolu'nun çeşitli yörelerine dağılmıştır. Ahi Ebubekir ve Ahi Sinan, 1415 yıllarında Yatağan Dağı eteklerine gelip yerleşmiştir. Burada çoğalarak Ahiköy'ü kurmuşlardır.⁸

⁵ *Yeni Türk Ansiklopedisi*, C. 12, İstanbul 1985, s. 675.; *Sanat Ansiklopedisi*, C. 5, İstanbul 1994, s. 2219.

⁶ Oğuz, "Yatağan 2002", s. 31.

⁷ *1967 Muğla İl Yıllığı*, Ankara 1968, s. 99.

⁸ Tarcan Oğuz, *Yatağan'da Yetişenler*, Yatağan/ Muğla 2006, s. 23.

2. Türk Hâkimiyetinden Önce Yatağan

Güneybatı Ege'nin bilinen ilk topluluğu olan Karların M.Ö. 3400 yıllarında Argos'tan geldiği ifade edilmektedir.⁹ Eski Yunan inancına göre; Ege Adalarında yaşayan ve sonra Asya anakarasına göç eden topluluklardan birisi de Karyalılardır. Girit kaynakları, Karyalıların Girit kralı Minos'un egemenliği altında olduğunu belirtmiştir. O zamanlar Leleg¹⁰ olarak adlandırılan bu halk; vergi vermez ve ihtiyaç olduğu zaman Minos'a gemilerde çalışmak üzere yardım göndermiştir. Dorlar ve İonların Adalara gelmesiyle birlikte Karyalılar Ege kıyılarına kovulmuştur. Karyalılar ise bunların hiçbirisini kabul etmeyerek, kendilerinin hep anakarada yaşadıklarını ve Kariyalı olarak nitelendirildiklerini öne sürmüşlerdir.¹¹

Karia, Muğla ilinin sınırlarından bazılarını kapsamakta bir kısmı da günümüzün Aydın ve Denizli illerine kadar uzanmaktadır. Dalaman Çayı ile sınırlandırılan Karia kenti; Lykia bölgesinin komşusudur. Latmos (Bafa) gölü civarında yapılan arkeolojik araştırmalar sonucunda Muğla ilinin tarihinin Neolitik (Cıralı Taş Devri) hatta Üst Paleolitik Çağ'a (İlk Taş Çağı'na) kadar dayandığı tespit edilmiştir.¹² Muğla'nın kuzeybatısındaki Eskişehir'da M.Ö. 3000 yerleşmesini belirten çanak çömlekler ile Yatağan yakınındaki bir mezarlık buluntularına rastlanmıştır.¹³

M.Ö. 7. yy.'ın ortalarında Kariyalılar ve İonialılar, Mısır firavuna paralı asker olarak hizmet vermeye başlamıştır. Bu dönemden sonra devam eden askerlik sürecinde

⁹ Ünal Türkeş, *Muğla İli Toplum Yapısı Araştırmaları "Yerkesik"*, İstanbul 1971, s. 67.

¹⁰ Leleglerle Karların farklı halk olduğu ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Yunanistan'ın ve Anadolu'nun ilk halklarından oldukları iddia edilen Lelegler, Troas (Çanakkale) bölgesinde yaşamışlardır. Toria Savaşı'na Toria'nın yanında katılmışlar ve savaş sonunda vatanlarından Karia bölgesine sürülmüşlerdir. Bazı yazarlar Karların ağa, Leleglerin ise ırgat olduklarını ifade etmiştir. Kaan İrem, "İlkçağ Boyunca Muğla İli", *Muğla Kitabı*, Muğla/ İzmir 2004, s. 6.

¹¹ George E. Bean, *Eskiçağda Menderes'in Ötesi*, Çev: Pınar Kurtoglu, İstanbul 2000, s. 1.

¹² İrem, "a.g.m.", s. 27- 28.

¹³ Sevim Buluç, "İlkçağda Muğla", *Tarih İçinde Muğla*, Derleyen: İlhan Tekeli, Muğla 2006, s. 3.

Karialılar Mısır'a yerleşmiş, Kar- Mısır kültürü oluşmaya başlamıştır. M.Ö. 6 yy.'da Karia, Lydia egemenliğine girmiştir.¹⁴

M.Ö. 1297- 1239 yılları arasında Karia'ya hâkim olan Mısırlılar, Kadeş Antlaşması'yla bölgeden çekilmiştir. Mısırlılardan sonra bölgeye sırasıyla İskitler ve Asurlular egemen olmuştur.¹⁵

M.Ö. VII. ve VI. yüzyıllarda Lydia kralları, Karya'daki Dor şehirleri de dâhil olmak üzere batı sahillerini ele geçirilmiştir. Ancak M.Ö. 546'da Lydia'nın son kralı Kroisos'un Persler tarafından bozguna uğratılması, Perslerin bölgeye hâkim olmalarını sağlamıştır.¹⁶

Darius; 522- 486 yılları arasında imparatorluğunu satraplıklara ayırmış ve satraplıkların önemine göre Pers kral soyundan gelenleri veya yerli satrapları atamıştır. Karia, İon satraplığının bünyesi altındaydı. Darius'tan sonra başa geçen Serkas zamanında Karialılar, Perslerin yanında Yunanlılara karşı M.Ö. 480'de Salamis Savaşı'na katılmıştır. Savaştan galip çıkan Atinalılar, Karia topraklarına da hâkim olmuştur. Atina Deniz İmparatorluğu Ege kıyılarındaki her kenti bu birliğe bağlamıştır. Atina'nın M.Ö. 404'te Spartalılara yenilmesiyle Atina Deniz egemenliği sona ermiş, hâkim olduğu yerleri Karia dâhil Spartalılara geçmiştir.¹⁷

M.Ö. 387'de Kral Barışı'yla Anadolu, İskender'in eline tekrar geçmiştir. M.Ö. 334'te İskender, Anadolu Seferi'yle Karia'yı almıştır. İskender'in ölümünden sonra komutanları imparatorluk topraklarını üçe bölmüştür. Bunlar; Makedonya, Suriye ve Mısır'dır. Karia, Suriye sınırları içinde kalmıştır.¹⁸ Karia, M.Ö. 313'te Antigonos tarafından işgal edilmiştir. Daha sonra M.Ö. 295'te Lysimakhos ve M.Ö. 281'de Seleukosların eline geçmiştir. M.Ö. 188'e kadar Seleukosların ellerinde kalmıştır.

¹⁴ İrem, "a.g.m.", s. 12.

¹⁵ Bayram Akça, *Sosyal- Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Muğla (1923- 1960)*, Ankara 2002, s. 6- 7.

¹⁶ Bean, "a.g.e.", s. 5.

¹⁷ Buluç, "a.g.m.", s. 6.

¹⁸ Akça, "Sosyal- Siyasal...", s. 7.

Seleukoslar, M.Ö. 240- 237 yıllarında Stratonikea kentini Rhodos'a hediye olarak vermiştir. M.Ö. 189'da Romalılar Karia'yı işgal etmiş ve Apameia Barış Antlaşması'na göre Karia'nın kuzeyi Bergama Krallığı'na, güneyi Rhodos'a kalmıştır. M.Ö. 129'da ise Karia, Roma Devleti'nin bir parçası haline gelmiştir.¹⁹

Stratonikeia antik kenti, Yatağan- Milas yolu üzerinde Eskihisar yakınındadır. I. Antiokhos tarafından Hellenistik Çağ'da eski bir yerleşim üzerine kurulmuştur. Kentin önceki adı Khrysaoris'ti. Daha sonra Antiokhos'un karısının adı olan Stratonikeia adını almıştır. Yunancada ise "ordunun zaferi" anlamına gelmekteydi. Rhodos'tan sonra M.Ö. 129'da Bergama Krallığı'nın Roma Devleti'ne katılmasıyla bu bölge de Roma'nın hâkimiyetine geçmiştir.²⁰

Khrysaoris, hem yerleşimin erken dönemdeki adı hem de birçok köyden oluşan yer olarak tanımlanmıştır. Ayrıca bölgenin Delos Birliği vergi listesinde adı Edrian olarak görülmüştür. En çok vergi alınan bölgeler arasında olduğu anlaşılmaktadır. Hellenistik dönemde Kariyalılar için eş anlamlı bir kelime olarak ifade edilmektedir. Tüm Kariyalılar dâhil olduğu Khrysaorik Birliğinin toplanma yeri olan, önemli kararların alındığı ve kurbanların sunulduğu Zeus Khrysaoreos tapınağı, Stratonikeia'nın yakınındadır. Herodotos, Kariyalıların toplandıkları yerle bu tapınağın aynı yer olduğunu söyleyenlere karşı çıkmıştır. Çünkü Khrysaorik Birliği ile ilgili M.Ö. 267'den önceye ait herhangi bir bilgi yoktur. Şehrin diğer kutsal alanları Lagina ve Panamara'dadır.²¹

C. Canan Küçükveren'in kitabında bahsettiğine göre; Stratonikeia'nın oluşumunda farklı bir hikâye bulunmaktadır. Seleukos Nikatutor, eşi ölünce Makedonya kralının kızı Stratonikeia'yla evlenir. Ancak oğlu Antiochos, Stratonikeia'ya âşık olur. Günden güne eriyen oğlunun çaresini bulmak için doktorlar çağıran Nikatutor, sonunda durumu öğrenir. Kral, oğlu ile Stratonikeia'yı evlendirir. Babası ölünce de

¹⁹ İrem, "a.g.m.", s. 16- 17.

²⁰ İrem, "a.g.m.", s. 19.

²¹ Bean, "a.g.e.", s. 82.

tahta çıkan Antiochos, Karia bölgesini ele geçirdikten sonra M.Ö. 281’de eşi adına Stratonikeia’yı inşa ettirir.²²

Eskihisar yakınındaki Stratonikeia, M.Ö. 88 yılında Pontus kralı Mithridates tarafından ele geçirilmiş ve direndiği için de cezalandırılmıştır. M.Ö. 40 yılında ise bu defa Stratonikeia’ya Part ordusu başında Labienus saldırmıştır. Bu saldırı, bölge halkı tarafından başarılı bir şekilde bertaraf edilmiştir. Ancak yine şu an Yatağan sınırları içindeki Lagina’daki Hekate tapınağını yağmalayarak talan etmiştir. Aynı amaçla Panamara’ya da saldırı düzenlemiş, burada başarısız olmuştur.

Roma İmparatorluğu dönemindeyken Stratonikeia, özgür ve çok zengin bir şehir olduğu ifade edilmiştir. Hadrianus tarafından tekrar inşa edildiği ya da yeni binalarla süslendiği bilinmektedir. Ayrıca adından da Hadrianapolis olarak söz edilmiştir. Bizans döneminde ise Aphrodisias’a bağlanarak dini bir merkez haline gelmiştir.²³

3. Türk Hâkimiyetinde Yatağan

3.1. Beylikler ve Osmanlı Devleti Dönemlerinde Yatağan

Türklerin IV. yüzyıldan başlayarak 1071 Malazgirt Zaferi’ne kadar Anadolu’ya düzenledikleri akınlar fetih amacı ön planda tutulmayan keşif hareketleri olarak değerlendirilebilir. Türklerin Anadolu’ya karşı yapmış oldukları fetih hareketlerinde Anadolu’da direniş fazla olmamıştır. 1015- 1021 yılları arasında Türklerin Anadolu’ya akınları Tuğrul ve Çağrı Beyler tarafından gerçekleştirilmiştir.²⁴

Anadolu’ya düzenlenen seferler Büyük Selçuklu Devleti’nin kurulmasıyla birlikte daha da yoğunlaşmıştır. Selçuklu ve Türkmen beylerinin idaresinde seferler düzenlenmiş, kimi zaman bu seferlere bizzat sultanlar da katılmıştır. Ancak Sultan

²² C. Canan Küçükören, *Karia Efsaneleri*, İstanbul 2007, s. 49- 51.

²³ Bean, “*a.g.e.*”, s. 81- 83.

²⁴ Abdullah Kaya, “Başlangıcından 1071’e Kadar Türklerin Anadolu’ya Akınları Hakkında Bir Değerlendirme”, *EKEV Akademi Dergisi*, S. 59, Bahar 2014, s. 218- 220.

Alp Arslan zamanına kadar yapılan seferlerde kalıcı bir fetih gerçekleştirilememiştir. Sultan Alp Arslan zamanında asıl zafer 1071'de Malazgirt'te kazanılmıştır. Zaferin ardından Anadolu'nun kapıları ardına kadar Türklere açılmıştır ve bu toprakları Türk vatanı haline getirecek fetihler başlamıştır.²⁵

1075'te Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın İznik'i almasıyla Batı Anadolu'ya yönelen Türk baskısı artmış ve 1079'da Muğla ve yöresine gelinse de bölge kısa bir süre sonra tekrar Bizans hâkimiyetine geçmiştir. 1220'den sonra Moğolların baskısıyla Selçuklular, bölgeye olan akınları arttırmıştır. Bizans'ın bölgedeki boşluğundan yararlanan Türkler, 1261'de Karya bölgesini hem karadan hem denizden fethetmiştir.²⁶ Bu tarihten sonra gelen Türkmenlerin desteğiyle bölgede Menteşe Bey tarafından Menteşe Beyliği kurulmuştur. Beyliğin kuzeyinde Aydınoğulları, kuzeydoğusunda İnançoğulları ve Germiyanogulları, doğusunda Hamitoğulları, güneydoğusunda Tekeoğulları bulunmaktaydı. Beyliğin ilk merkezinin Milas olduğu daha sonra Rodos Şövalyeleriyle olan mücadele nedeniyle Muğla merkez olduğu ve Peçin'in kurulmasıyla da buraya taşındığı bilinmektedir.²⁷

Kuruluşu ve ilk beylerinin kronolojisi kaynakların yetersizliği nedeniyle tam olarak aydınlatılamamaktadır. Bizans kaynaklarında Menteşe Bey'in 1282'de Aydın ve Sultanhisar'ı ele geçirdiği ifade edilmiştir. Bu dönemlerde Menteşe Beyliği'nin ve emrindeki Türkmenlerin Selçukluların himayesinde oldukları söylenebilir. Karamanoğullarının Konya'yı kuşatması üzerine İlhanlılar 1291 sonlarında Anadolu'ya gelerek Menteşe topraklarını yağmalamıştır. Menteşe Bey'in ölümü üzerine onun yerine oğlu Mesut Bey geçmiştir. 1300 yılında Rodos'un bir kısmı ele geçirilmiş ve böylece Girit ile de ticari münasebetler yaşanmaya başlanmıştır.

Mesut Bey'in ölümü üzerine Şücaüddin Orhan Bey beyliğin başına geçmiştir. Orhan Bey zamanında Papalığın çalışmalarıyla bir Haçlı seferi düzenleme çabası

²⁵ Nilay Ağırnaslı, "Anadolu'nun Fethini Kolaylaştıran Faktörler", SUTAD, S. 39, Bahar 2016, s. 180-181.

²⁶ Ömür Bakırer, "Ortaçağda Muğla", *Tarih İçinde Muğla*, Derleyen: İlhan Tekeli, Muğla 2006, s. 12.

²⁷ Zekai Mete, "Menteşe", *İslam Ansiklopedisi*, C. 29, Ankara 2004, s. 151.

bulunmaktadır. Orhan Bey'den sonra ise oğlu İbrahim Bey, beyliğin başına geçmiştir. Bu dönemde Haçlılardan İzmir'i almak için Aydınogullarıyla birlikte hareket edilmiştir.²⁸

1360'dan önce İbrahim Bey'in ölümüyle oğulları farklı yerlerde bağımsızlık arayışına girmişlerdir. Musa Bey Milas'ta bağımsızlığını ilan etmiştir. Musa Bey'den sonra oğlu Mehmet Bey ondan sonra da oğlu Mahmut Bey Menteşe'de hükümdar olmuştur.²⁹ 1389'a kadar bağımsızlığını sürdüren Menteşe Beyliği Yıldırım Bayezid döneminde Osmanlı Devleti'ne bağlanmıştır.³⁰ Ancak 1402 Ankara Savaşı'yla Timur, Anadolu'daki diğer beylikler gibi Menteşe Beyliği'ne de bağımsızlıklarını ilan etmelerine izin vermiştir. Mehmet Bey'in ölümü üzerine İlyas Bey, beyliğin başına geçerek beyliği tekrar kurmuştur.³¹

Menteşe Beyliği'nin Osmanlı Devleti'ne tekrar katılması II. Murat dönemine denk gelmektedir. 1443'te II. Murat'ın tahtını oğlu II. Mehmet'e kısa bir süre bırakıp Manisa'ya geçtiği zaman Aydın, Saruhan ve Menteşe Sancakları'nın Osmanlı Devleti'ne kesin bir şekilde katıldıkları bilinmektedir.³²

1354 yılında Sultan Orhan Gazi; Ankara'yı Osmanlı topraklarına kattığında burada bağımsız olarak yaşamakta olan Ahiler bulunmaktaydı. 1362 yılında ise Sultan I. Murat Ankara'daki Ahileri kendisine bağlamıştır. 1402'de Yıldırım Bayezid, Ankara Savaşı'nda Timur'a yenilince Ankara'daki Ahiler Anadolu'nun çeşitli yerlerine dağılmışlardır. Ahi Ebubekir ve kardeşi Ahi Sinan etrafındakilerle birlikte Menteşe bölgesine gelmiştir. Bozüyük sınırları içindeki Yatağan Dağı'nın eteklerine yerleşmişlerdir. Ahi Ebubekir Tekkealan mevkiine (bugünkü Akyol Mahallesi),

²⁸ Erdoğan Merçil, "Menteşeoğulları", *İslam Ansiklopedisi*, C. 29, Ankara 2004, s. 152.

²⁹ Akça, "Sosyal- Siyasal...", s. 7- 8.

³⁰ Suraiya Faroqhi, "Menteşe Oğullarından Osmanlılara Muğla", *Tarih İçinde Muğla*, Derleyen: İlhan Tekeli, Muğla 2006, s. 19.

³¹ Akça, "Sosyal- Siyasal...", s. 8

³² Paul Wittek, Menteşe Beyliği (13- 15inci Asırda Garbi Küçük Asya Tarihine Ait Tetkik), Çev: Orhan Şaik Gökyay, Ankara 1986, s. 103- 104.

kardeşi Ahi Sinan ve etrafındakiler ise Yatağan Dağı'nın zirvesine yerleşmişlerdir. Zamanla bu bölge Ahiköy adı ile anılmış olup, Ahiköy adını bu şekilde almıştır. Ahilerden sonra da bu yöreye çeşitli konar göçerler, cemaatler (oymaklar) ve tirlar (obalar) gelmiştir.

XVI. yüzyılda Kayı oymakları ve obaları, Ahiköy ve çevresine, konargöçer olan Türkmen Alevileri gelerek dağlık ve ormanlık alanlarda kereste işçiliği yapmak üzere yerleşmişlerdir. Bu gruplara tahtacı denmesinin de buradan geldiği anlaşılmaktadır. Kayı Türklerinden bazıları Kayırlı Deresi bölgesine yerleşmiştir.³³

Tapu- Tahrir Defterlerinde Menteşe Sancağı kazalarına iskân edilen pek çok oymak ve obalar mevcuttur. Bunlardan 1517 senesine ait Tahrir Defterinde oturak ve göçer olarak kaydedilen Güre Barza Cemaati, Bozüyük'ün de içinde bulunduğu kazalara iskân edildiği anlaşılmaktadır. 1562/63 senesindeki Tapu- Tahrir Defteri incelendiğinde bunların nüfuslarının hayli arttığı ve hazineye olan katkılarının yükseldiği gözlenmiştir. Aynı şekilde Güne Barza Cemaati ile ilgili 1517 senesi Tapu- Tahrir Defterlerine bakıldığında Bozüyük ve Eskihişar kazalarına iskân edildikleri kayıtlara geçmiştir. Ayrıca Bozüyük ve Eskihişar'a iskân edilen Kayı ve Kızılca Keçelü Cemaatleri; Eskihişar'a yerleştirilen İskender Bey Cemaati, Bozüyük'e ise Horzum Cemaatlerinden yerleştirilenler olmuştur.³⁴

Toroslarda yaşayan Türkmenler, kereste işletmeciliği yapmak üzere 19. yüzyıl ortalarında Yatağan'ın da içinde bulunduğu kıyı bölgelerine gelmeye başlamıştır. 20. yüzyıl başlarında Yanyatırlı, Şekipli, Cıvcili ve Sülüklü oymakları da bu bölgelerin ormanlık alanlarında yoğun nüfusa sahip olmuşlardır.³⁵

³³ Oğuz, *Yatağan'da Kuvayı Milliye*, Muğla 2013, s. 14- 15.

³⁴ Uykucu, "*a.g.e.*", s. 97- 101.

³⁵ Sevgi Aktüre, "19. Yüzyılda Muğla", *Tarih İçinde Muğla*, Derleyen: İlhan Tekeli, Muğla 2006, s. 50.

3.2. Milli Mücadele Döneminde Yatağan

Osmanlı Devleti, 1914'te girmiş olduğu I. Dünya Savaşı'ndan 30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalayarak çekilmiştir. Mütarekenin bazı maddeleri belirsiz bırakılmış ancak Osmanlı Hükümeti İngilizlerin kendilerini koruyacağını düşünmekteydi.³⁶ Savaş sırasında 19- 21 Nisan 1917'de yapılan Saint Jean De Maurienne Antlaşması'na göre İzmir, İtalya'ya verilmiştir.³⁷ Aynı vaatler Yunanistan'a da verilmiş, savaş sonrasında Yunanistan ve İtalya arasında anlaşmazlık ortaya çıkmıştır. Venizelos, 2 Kasım 1918'de Anadolu'nun batı kısmının kendisine verilmesini talep etmiştir. Aynı isteğini 30 Aralık 1918'de tekrar ederek Anadolu'nun batı kısmında kendi nüfusuna ait 1.383.333 Rum yaşadığını iddia etmiştir.³⁸

18 Ocak 1919'da toplanan Paris Barış Konferansı'nda Venizelos, bölgedeki Rumların yıllardır Türkler tarafından Hristiyan oldukları için katledildiklerini ve bu yüzden İzmir ve çevresinin kendilerine verilmesini konseye bildirmiştir. Bu teklif İtalyanlar tarafından reddedilmiştir.³⁹ Bunun üzerine İzmir valisi Nurettin Paşa'nın yardımlarıyla bölgede Yunanlıların işgalini önlemek amacıyla İzmir Müdafı-yı Hukuk-ı Osmanî Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyet en önemli çalışmalarından birini 17 Martta Ege Bölgesi'nin il ve ilçelerinin delegelerinin katılımıyla kongre toplayarak yapmıştır. Bu kongrede Muğla'yı temsil eden Belediye başkanı Zorbazade Ragıp Bey'di. 20 Mart 1919'da kongre; Ege Bölgesi'nin (Aydın Vilayeti, Karesi ve Menteşe Sancakları dâhil) Türk olduğunu, Wilson İlkelerine dayanarak bölünemeyeceğini ve bu kararların Paris Barış Konferansı'na gönderilecek bir heyetle savunulmasını kararlaştırmıştır. Ancak Vali Nurettin Paşa'nın görevden

³⁶ A. L. Macfie, *Osmanlı'nın Son Yılları 1908- 1923*, Çev: Damla Acar- Funda Soysal, İstanbul 2003, s. 187.

³⁷ Durmuş Yalçın ve diğerleri, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Ankara 2008, s. 96.

³⁸ Metin Ayışığı, "Unutulan Soykırım: Batı Anadolu'da Yunan Mezalimi" *Türkler*, C. XV, Ankara 2002, s. 777.

³⁹ Selçuk Ural, "Yunan Mezaliminin Uluslararası Alanda Tescili", *Türkler*, C. XV, Ankara 2002, s. 791.

alınması ve hükümet değişikliği sebebiyle bu cemiyetin çalışmaları yarıda kalmıştır.⁴⁰

İtalya'nın Paris Barış Konferansı'nı terk etmesini fırsat bilerek 6 Mayıs 1919'da Yunanistan'ın İzmir'i işgal etmesine izin verilmiştir. Bu kararla birlikte Yunan askeri, 15 Mayıs 1919'da İzmir'i işgal etmiştir. Bu işgalin Muğla'da tepkiyle karşılandığı ve Miting Heyeti oluşturulduğu bilinmektedir.⁴¹

15 Mayıs akşamı Zorbazade Ragıp Bey'in başkanlığında Cemil Şerif Bey, Hacı Kadızade Hafız Sabri Bey, Zorbazade Emin Kâmili Bey, Sinanzade M. Cemal Bey, Serezlizade Memiş Efendi, Selimzade İsmail Efendi, Mestan Efendi ve Serficeli Raşit Bey Yunan işgallerine karşı alınacak tedbirleri görüşmek üzere Muğla Belediye Binası'nda toplanmıştır. 16 Mayıs akşamı durumları tekrar görüşmek üzere toplanan gruba 12 kişi daha katılmıştır. Bu ikinci toplantı sonrasında gizli "Menteşeliler Müdafa-yı Hukuk Cemiyeti" kurulmuştur.⁴²

⁴⁰ Akça, "Sosyal- Siyasal...", s. 9.; Mustafa Albayrak, *Milli Mücadele Dönemi'nde Batı Anadolu Kongreleri (17 Mart 1919- 2 Ağustos 1920)*, Ankara 1998, s. 46.

⁴¹ Akça, "Sosyal- Siyasal...", s. 11.

⁴² Daha sonra katılanlar Bozüyüküklü Hacı Süleyman Efendi, M. Cemal Bey, Hüseyin Avni Bey, İskender Bey, İbrahim Bey, Gölçüklüzade Şevket Bey, Tokuçzade Ömer Azmi Bey, Türidizade Kamil Bey, Osman Bey, Karamollazade Ethem Efendi, Şekerzade Halil İbrahim Efendi, Mehmet Bey'dir. Bayram Akça, "İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgaline Muğla'nın Tepkisi", *Atatürk Haftası Armağanı (10 Kasım 2009)*, S. 36, Ankara 2009, s. 111.; Sıtkı Aydın, *Güneybatı Anadolu'da Kuva-yı Milliye Harekâtı*, Ankara 2002, s. 173.

3.2.1. Yatağan'ın işgali

İtalyanlar ilk işgallerine Menteşe topraklarında yani 11 Mayıs 1919'da Fethiye'den başlamıştır.⁴³ Kıyı boyunca işgalleri devam ederken 5 Haziran 1919 günü şafak vakti Milas üzerinden Ahiköy'e girmişlerdir. İşgal kuvveti içinde bir tuğgeneral idaresinde 4 makineli tüfekli 200 kişilik piyade bulunmaktaydı.⁴⁴

İtalyanlar, stratejik önemi olan Kayırlı Köprüsü kenarına bugünkü Kayırlı İlkokulu'nun olduğu yere gelerek ilk karakollarını kurmuştur. İkinci karakolu ise Şevki Bey'in evinin yakınındaki köy harmanlığına kurmuşlardır. Buraya 33. Taburun 2. Bölüğü gelmiştir. Böylece iki karakol yol güzergâhında kurulmuştur. İçinde İtalyan doktor bulunan Salibi Ahmer Heyeti, Kavaklı Ayşe'nin evine yerleşmiştir.⁴⁵ Halk, bedava tedavi edilmekte, ilaç ve gıda maddeleri bedava dağıtılmaktaydı. Karşılıksız gibi görünen bu davranışların altında aslında güneybatının zenginliği yatmaktaydı. Yatağan halkı verilen ürünler karşılığında evinden tavuğunu veya kuzusunu getirmiştir. Yatağan halkı, en kötü günlerinde de olsa hiçbir millete ezilmemiştir.⁴⁶

İtalyanların izlediği işgal politikası Yatağan'da da aynı olmuştur. İstanbul Yüksek Komiseri Sforza, işgal kuvvetlerine halka karşı iyi davranmalarını ve baskı yapmamaları gerektiğini bildirmiştir. Bu düşünceyle İtalyan kuvvetleri bölge halkıyla iyi geçinmeye ve işgal edilen bölgenin ihtiyaçlarını gidermeye çalışmıştır.⁴⁷ İtalyanların bir diğer faaliyeti askeri ve sivil posta teşkilatları kurmuşlardır. Bu teşkilatın içinde Güllük güzergâhının içinde Milas- Mandelyat- Düzova- Eskihisar- Ahiköy- Çine- Balta- Dalaman- Yeni- Çift- Aydın Köprüsü bulunmaktaydı. Ayrıca

⁴³ Bayram Akça, "Milli Mücadele Döneminde Fethiye", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 9 (2002), s. 124.

⁴⁴ Mevlüt Çelebi, *Milli Mücadele Döneminde Türk- İtalyan İlişkileri*, Ankara 2002, s. 109.

⁴⁵ Oğuz, "Yatağan'da Kuvayı...", s. 21- 22.

⁴⁶ Ünal Türkeş, *Kurtuluş Savaşında Muğla*, İstanbul 1973, s. 193- 194.

⁴⁷ Çelebi, "a.g.e.", s. 131-132.

haberleşmeyi kolaylaştırmak amacıyla telgraf ve telefon hatları kurmuşlardır. Telefon hatlarından Milas hattı şöyleydi: Güllük, Ahiköy ve Mandelyat.⁴⁸

İtalyanların bölgedeki diğer ekonomik ve sosyal faaliyetleri ise şunlardır: Muğla- Milas- Yatağan yollarının yapımı, camilerin yapımı ve onarımı, Salibi Ahmer Heyetlerinin hastalara yardımları, ihtiyaç sahiplerine temel gıda ürünlerini (un, şeker, pirinç, tuz, gaz...) dağıtmak, gerekli yerlerde Türk usta ve işçi çalıştırmak, bölge halkına istihdam alanları oluşturma vs. gibi faaliyetlerde bulunarak bölge halkıyla iyi geçinmeye çalışmışlardır. Ayrıca İtalyanlar Ahiköy'de Yatağan Çayı üzerinde Ahiköy'ü Milas'a bağlayan Eski Milas yolu üzerindeki Demir Köprü ve aynı çayın üzerindeki Çine'yi Yatağan'a bağlayan Gökbel vadisindeki Kayırlı Köprüsü'nü kurmuşlardır. Bu bölgedeki diğer yollar ve köprülerin yapımıyla da ilgilenmişlerdir.⁴⁹

3.2.2. Yatağan'da Kuvayı Milliye

Ahiköy'ün Çine- Muğla ile Milas- Muğla yollarının kesiştiği yerde olması, buradaki Kuvayı Milliye hareketinin şekillenmesinde etkili olmuştur. 1918 ve daha sonraki yıllarda kervanların hareketlilik kazandırdığı bölge durumundayken daha sonraları çete kızanlarıyla dolmaya başlamıştır. Özellikle Mondros Ateşkes'inden sonra Çine, Ahiköy ve Söke efeleri haraç alma peşine düşmüştür. Tüm bunlar olurken işgaller gerçekleşmekte ve Kuvayı Milliye ruhu Bozüyükü Hacı Süleyman Efendi⁵⁰, Ahiköylü Fehmi Ağa vb. kişilerce oluşturulmaya başlanmıştır. Yörük Ali Efe'nin de

⁴⁸ Çelebi, "a.g.e.", s. 154- 155.

⁴⁹ Oğuz, "Yatağan'da Kuvayı...", s. 23- 24.

⁵⁰ Bozüyükü Hacı Süleyman Efendi, 1862'de Muğla'nın Bozüyük Nahiyesi'nde doğmuştur. İstanbul'da Fatih Medresesi'nde din eğitimi alarak Muğla'ya dönmüştür. II. Meşrutiyetin ilanından sonra İttihat ve Terakki Cemiyetine katılmıştır. Cemiyetin İzmir Şubesi Genel Sekreteri Celal Bayar'ın teşkilatlanma amacıyla bölgeye gelmesiyle Celal Bayar'la tanışma fırsatı bulmuştur. Celal Bayar, Hacı Süleyman Efendi'yi partinin Bozüyük sorumlusu olarak atamıştır. Daha sonra da parti adına Muğla- Bozüyük temsili için Vilayet Genel Meclisi üyeliğine seçilmiştir. Bozüyükü, Mondros ve işgallere karşı tepkisini göstermiş bunun için de elinden geleni yapmıştır. Bayram Akça, "Güneybatı Anadolu Kuva-yı Milliye Hareketi'nde Bir Din Adamı: Bozüyükü Hacı Süleyman Efendi", *Milli Mücadele'de Menteşe Sancağı ve Yörük Ali Efe*, İstanbul 2013, s. 143.

Kuvayı Milliye'ye katılmasıyla önemli gücü elde eden örgütün amacı, saldırgan Yunan'a karşı direnmek ve Çine- Aydın Cephesi'ni Menteşe olarak desteklemektir. Bölgedeki efelerin de katılmasıyla Kuvayı Milliye güçlendirilmeye çalışılmış, milis birlikleri oluşturulmuştur. Ahiköy, 57. Tümen Komutanıyla Yörük Ali Efe'nin sık konakladığı yerlerden biri olmuş ve Kuvayı Milliye'yi merkez ve köy teşkilatlanması olarak tam anlamıyla desteklemiştir.⁵¹

Yatağan Merkez Kuva-yı Milliye Komitesi aşağıdaki gibidir: ⁵²

Kuva-yı Milliye Komitesi Başkan: Fehmi Ağa

Kuva-yı Milliye Komitesi Başkan Vekili: Müderris İbrahim Efendi (Abdioğlu)

Kuva-yı Milliye Komitesi Üyesi: Abit Hoca (Karargâh saymanı)

Kuva-yı Milliye Komitesi Üyesi: Hoca Mehmet Ali Efendi

Kuva-yı Milliye Komitesi Üyesi: Numan Azam Efendi (Belediye Başkanı)

Kuva-yı Milliye Komitesi Bucak Müdürü: Şevki Bey

Köy örgütleri de şu şekildedir: ⁵³

Turgut (Leyne) Kuva-yı Milliye Başkanı: Hatip Mehmet Efendi

Kavaklıdere Kuva-yı Milliye Başkanı: Hacı Hamdi Efendi

Bozüyük Kuva-yı Milliye Başkanı: Ahmet Bey

⁵¹ Türkeş, "Kurtuluş Savaşında..." , s. 294- 295.

⁵² Oğuz, "Yatağan'da Kuvayı..." , s. 26- 27.; Türkeş, "Kurtuluş Savaşında..." , s. 298.

⁵³ Türkeş, "Kurtuluş Savaşında..." , s. 298.

Eskihisar Kuva-yı Milliye Başkanı: Murat Bey

Ahiköy Kuvayı Milliye Komitesi başkanı Fehmi Ağa ve Bozüyükli Hacı Süleyman Efendi, Menteşe Sancağı'nın en saygın, en ünlü efesi Nebiköylü Şeyh Mehmet Efe'yi Ahiköy Kuvayı Milliye örgütüne katılmasını isteyip ikna etmişlerdir. Nebiköylü Şeyh Mehmet Efe de bünyesindekileri toplayıp örgüte katılmaları gerektiğini anlatmıştır. Böylece milis birlikleri de oluşmuştur.⁵⁴

Milis Birlikleri Baş: Nebiköylü Şeyh Mehmet Efe

Milis Birlikleri Baş Zeybek: Kasralıoğlu Mustafa Efe

Milislere: Mıstık Efe, Gibyeli Hasan Efe, Pepir İmam Osman Efe, Bencikli Durmuş Efe, Leyneli Derviş Efe, Çakırcalı Memiloğlu Ömer

Yatağan, Muğla'nın Çine'ye, Aydın, Nazilli ve Köşk Cepheleri'ne gönderdiği destek ve gıda, hayvan, para yardımlarını cephelere iletirken Gökbel Dağları'ndan Çine Ovası'na kadar güvenliğin sağlanmasında önemli bir yere sahipti. Yörük Ali Efe zaman zaman yeni güç ararken Muğla'ya çekildiği zamanlarda Yatağan'ın Kuvayı Milliyecilerinden yararlanmış ve özellikle Numan Efendi ve Fehmi Ağa ile görüşmüştür.⁵⁵

İzmir'in işgalinden sonra Aydın'daki 57. Tümen Aydın'dan Çine'ye taşınmıştır. Kuvayı Milliye taraftarı olanların yanında Kuvayı Milliye'yi desteklemeyen devlet görevlileri de bulunmaktaydı. Yörük Ali Efe ve Kılıçoğlu Hüseyin Efe ile görüşmelerin sonunda vatan savunmasına olumlu cevap alınarak Kuvayı Milliye'yi genişletme çabalarına gerek duyulmuştur. Albay Şefik Bey, Çine'de Vaiz Akseki Mehmet Efendi'den halkın duyarlılığını arttırma ve işgallere karşı halkı direnişe

⁵⁴ Oğuz, "Yatağan'da Kuvayı...", s. 27.

⁵⁵ Türkeş, "Kurtuluş Savaşında...", s. 295.

davet etmesini istemiştir. Bu isteği reddeden Mehmet Efendi yerine Albay Şefik Bey, Menteşe Kuvayı Milliye Teşkilatı'nın kurucusu, bölgede sevilen, sözü geçen ve vatansever bir din adamı olan Bozüyükü Hacı Süleyman Efendi'yi bölgeye davet etmiştir. 12 Haziran'da bölgeye gelen Bozüyükü, Çine'de Kuvayı Milliye'nin kurulmasında ve genişlemesinde önemli bir rol oynamıştır.⁵⁶

Ahiköy Kuvayı Milliye Başkanı Fehmi Ağa ve Leyneli Yüzbaşı Cavit Bey, 100 kişilik güçle Menteşe Mutasarrıfı Serficelli Hilmi Bey'e katılmıştır. Hilmi Bey ise 500 piyade ve 30 süvari birliğiyle Köşk Cephesi'ne gitmiştir. Milis güçleri cephede kalmış, Kuvayı Milliye başkanları da II. Nazilli Kongresi'ne katılmıştır. Menteşe Kuvayı Milliyesi Mustafa Kemal ile ortak hareket etme düşüncesinde ısrarcı davranmış ve görüşünü kabul etmiştir. Kongrede alınan kararları Muğla içinde ve ilçelerde duyurmak amacıyla III. Menteşeliler Müdafaa-i Cemiyeti toplantısı gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıya Yatağan'dan Ahiköy Kuvayı Milliye Başkanı Fehmi Ağa, Eskihisar köyü Kuvayı Milliye Başkanı Murat Bey ve Kavaklıdere Bucağı Kuvayı Milliye Başkanı Hacı Hamdi katılmıştır.⁵⁷

II. Nazilli Kongresi sonrasında Menteşe Kuvayı Milliye başkanı Hamza Bey, Yörük Ali Efe'nin yanında kalmıştır. Bunun üzerine Menteşe Kuvayı Milliyesi yeni toplantısında Hamza Bey'in yerine Belediye Başkanı Ragıp Bey'i Menteşe Kuvayı Milliye Başkanı olarak atamıştır. Hamza Bey, Yörük Ali Efe'yle birlikte Muğla'ya gelerek tekrar kendisi Kuvayı Milliye başkanı seçilmiştir.⁵⁸ Ragıp Bey ise Leyneli Yüzbaşı Cavit Bey aracılığıyla Demirci Mehmet Efe'den yardım istemiştir. Cavit Bey'in komutanlarından Zurnacı Ali Efe komutasındaki 200 kişilik Baskın Bölüğü Ahiköy Kuvayı Milliye başkanı Fehmi Ağa'yla Muğla'ya haber göndererek Yörük Ali Efe'nin Muğla'yı terk etmesini istemiştir.

Ahiköy'de bulunan Demirci Mehmet Efe'nin Baskın Bölüğü'ne uzlaşma heyeti gönderilmiş ve kan dökülmesi engellenmek istenmiştir. Heyete Cavit Bey bazı

⁵⁶ Akça, "Bozüyükü Hacı...", s. 144.

⁵⁷ Oğuz, "Yatağan'da Kuvayı...", s. 30.

⁵⁸ Akça, "Bozüyükü Hacı...", s. 145.

isteklerde bulunmuş ve bu istekler Ragıp Bey tarafından kabul edilmemiştir. Bunun üzerine ise Demirci Mehmet Efe birlikleri Muğla'ya gelerek Yörük Ali Efe ve Ragıp Bey'i köşeye sıkıştırmıştır. Ortamın karıştığı esnada Bozüyük'ü Hacı Süleyman Efendi başkanlığında Muğla Hükümet Binasında Uzlaştırma Heyeti kurularak anlaşmazlıklar giderilmiş ve iki tarafın da Aydın Köşk Cephesi'ne gönderilmiştir.⁵⁹

Yatağan'ın İtalyan işgalinden kurtulmasıyla ilgili elimizde somut bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak genel olarak Muğla'nın kurtuluşuyla ilgili olarak verilen tarih TBMM'nin açılışının bir gün sonrası olarak 24 Nisan 1920 tarihidir.⁶⁰

4. Yatağanlı Şehitler

Bozüyük yöresinden Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Döneminde şehit olan kişilerin köylere göre dağılımı şu şekildedir:⁶¹

Köyün adı	Milli Mücadele	I. Dünya Savaşı	Balkan Savaşları
Akgedik	4	5	
Kapubağı	1	1	1
Bozarmut	4		

⁵⁹ Bayram Akça, "Milli Mücadele Döneminde Yörük Ali Efe'nin Muğla ve Havalisindeki Faaliyetleri", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. I, S. 2, Muğla 2000, s. 29- 30.

⁶⁰ Akça, "Sosyal- Siyasal...", s. 23.; Tarcan Oğuz, Yatağan'ın kurtuluş tarihini 5 Temmuz 1921 olarak vermiştir. Oğuz, "Yatağan'da Kuvayı...", s. 31.; Aynı tarih Ünal Türkeş'in eserinde karşımıza çıkmaktadır. Türkeş, "Kurtuluş Savaşında...", s. 229. Bu konuda Mevlüt Çelebi ise tam olarak bir tarih vermemiş, İtalyanların işgal bölgelerini iki aşamada boşaltarak Anadolu'dan ayrıldığını ifade etmektedir. Muğla'nın ikinci aşamada işgalden kurtulduğu daha mantıklı geldiğini dile getirmiştir. Bu da Nisan 1922 tarihinden sonraya denk gelmektedir. Ancak aynı kitapta 17 Nisan 1921 tarihinden itibaren İtalyanların Milas ve çevresindeki birliklerini Güllük'e çekmeye başladığı karşımıza çıkmaktadır. Mevlüt Çelebi, "Menteşe Sancağında İtalyanlar", *Milli Mücadele'de Menteşe Sancağı ve Yörük Ali Efe*, İstanbul 2013 s. 171- 173.

⁶¹ Mehmet Çanlı, "İmparatorluktan Cumhuriyete Geçiş Sürecince Bozüyük (Yatağan- Muğla) Nahiyesinin Sosyo- Ekonomik Yapısı", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 18, Bahar 2007, s. 10- 11.

Gevenes	4	4	
Şeref	4		
Şeref Kızılmusalı	1		
Eskisar	3		
Kırık köy	2	1	1
Cazgırlar köyü	1		
Çiftelik	2		
Nebiköy	4	2	
Bencik köyü	1	1	
Leyne nahiyesi	1	3	
Kadıköy		1	
Mesken köy		3	
Bozüyük	5	4	
Kozağacı köyü		1	
Bencik Kavakbeli		1	
Karakuyu köyü		1	
Madenler		1	
Hacıbayramlar köyü	1	1	
Toplam	41	30	2

I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşları'nda şehit olan insanların bir kısmı hava değişikliği nedeniyle Mersin, Konya, Akşehir, Bağdat ve Yemen hastanelerinde vefat

etmiştir. Bu kişiler arasında dikkat çeken birisi Cazkılar köyünden Rum asıllı Hiristo oğlu Foti, I. Dünya Savaşı sırasında vefat etmiştir.⁶²

4.1. I. Dünya Savaşı'nda Yatağanlı Şehitler

Cephesi:	Doğum Yılı:	Baba Adı:	Adı:
Çanakkale	1305	Ali	Abdurrahman
Şark (Kafkas)	1308	Ali	Ali
Çanakkale	1302	Hasan	Ali
Romanya	1309	Mehmet	Ali
Çanakkale	1306	İbrahim	H. İbrahim
Irak	1291	Mahmut	Hüseyin
Çanakkale	1303	Molla Mehmet	Hüseyin
Çanakkale	1302	Mustafa	Hüseyin
Çanakkale	1301	Süleyman	Hüseyin
Çanakkale	1308	Mehmet	İbrahim
Çanakkale	0	Mehmet	İsmail
Çanakkale	1298	Ahmet	İsmail
Çanakkale	1297	Hacı Ahmet	İsmail
Çanakkale	1302	Mehmet	Kahraman

⁶² Çanlı, "İmparatorluktan Cumhuriyete...", s. 10- 11.

Çanakkale	1296	Bekir	Mehmet
Çanakkale	1303	Mehmet	Mehmet
Çanakkale	1306	Mehmet	Mehmet
Filistin	1308	Murat	Mehmet
Çanakkale	0	Ali	M. Ali
Çanakkale	1304	Mehmet	Musa
Çanakkale	1300	Musa Mehmet	Mustafa
Çanakkale	1294	Mestan	Süleyman

4.2. Kurtuluş Savaşı'nda Yatağanlı Şehitler

Garp	1308	Ömer	Mehmet
Garp	1306	Ali	İsmail
Garp	1309	Hasan	Süleyman
Garp	1315	Mehmet	Veli

4.3. Kore Savaşı'nda Yatağanlı Şehitler

.....	1931	Osman
.....	1930	Selahattin ⁶³

⁶³ Şehitlerimiz, Milli Savunma Bakanlığı, Ankara 1998, s. 254.

I. BÖLÜM

YATAĞAN'IN İDARİ YAPISI VE NÜFUSU

A. İdari Yapı

1. Osmanlı Dönemi

Osmanlı Devleti, kendisiyle aynı şartlarda kurulan Batı Anadolu beyliklerini XIV. ve XV. yüzyıllarda uyguladığı akılcı siyasetler sonucunda idaresi altına almayı başarmıştır. Menteşe Beyliği Yıldırım Bayezid döneminde Osmanlı topraklarına katılmıştır. Ancak 1402'de Ankara Savaşı'nda alınan yenilgi sonucunda diğer Batı Anadolu beyliklerine yaptığı gibi Timur Menteşeoğullarına da beyliklerini tekrar kurma izni vermiştir. Menteşeoğulları ve diğer beyliklerin Osmanlı Devleti tekrar tarafından otorite altına alınması II. Murat dönemine denk gelmektedir.⁶⁴

II. Mehmet zamanında kesin olarak Osmanlı topraklarına katılan Menteşe Bölgesi, bundan sonra merkezi Ankara'dan Kütahya'ya getirilen Anadolu Beylerbeyliği'ne bağlı bir sancak olarak yönetilmeye başlanmıştır. II. Mehmet döneminde daha öncesinde Gelibolu Sancakbeyi ve amiral olan ve daha sonra gözden düşen Yunus Bey, Menteşe Sancağında vali olmuştur. 1478- 1479'da Menteşe Sancağı Şehzade Cem Sultan'a verilmiştir.⁶⁵ II. Bayezid döneminde Menteşe Sancağı 8 büyük kazaya ayrılmıştır. Bunlar Liva-i Menteşe adı altında Pınaz, Çine, Milas, Peçin, Bozüyük, Muğla, Tavas ve Köyceğiz'dir.⁶⁶

⁶⁴ Bilgi Taşkiran, *Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Milas (1923- 1960)*, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla 2003, s. 26- 27.

⁶⁵ Akça, "Sosyal- Siyasal...", s. 25.

⁶⁶ Muhammed Yazıcı, *XVI. Yüzyılda Batı Anadolu Bölgesi'nde (Muğla, İzmir, Aydın, Denizli) Türkmen Yerleşimi ve Demografik Dağılımı*, T.C. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla 2002, s. 20.

II. Bayezid döneminde Menteşe Sancakbeyi olarak II. Bayezid'in oğlu Alemşah atanmıştır. Yavuz Sultan Selim döneminde Menteşe Sancakbeyi olarak atanan kişi Sinan Bey'dir. Kanuni Sultan Süleyman döneminin ilk yıllarında Menteşe Sancakbeyi Mirahur İskender Bey olmuştur. İskender Bey'den sonra sırasıyla 7 Eylül 1554'e kadar Murat Bey, bu tarihten 7 Kasım 1554'e kadar Hüsnü Bey, bu tarihten 23 Aralık 1554'e kadar Mehmet Bey, bu tarihten 21 Ocak 1555'e kadar Hasan Bey, bu tarihten 15 Ocak 1560'a kadar Ayaspaşaoğlu Ahmet Bey Menteşe sancakbeyliği görevini sürdürmüştür.⁶⁷

Bozüyük, II. Bayezid döneminde Osmanlı Devleti idari yapısı içinde Menteşe Sancağı'nın bir kazası konumundaydı. II. Bayezid dönemindeki tahrirde kazada 19 köy, 2 kasaba merkezi, 3 cemaat ve 2 tir bulunmaktaydı. 1530'da kaza toprak idaresi bakımından has ve tımarha-i zuama ve merdan olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. Kazada 40 köy, 1 kasaba ve 6 cemaat bulunmaktaydı. 1532- 1533 yıllarında ise kazaya tabi olarak Kayı Cemaati'nden 1 tir, Kızılcakeçilü Cemati'nden 2 tir, Horzum Cemaati'nden 1 tir, Günebarza Cemaati'nden 7 tir, Karacakoyunlu Cemaati'nden 1 tir kaydedilmiştir. 1583'te 32 köy, 2 kasaba merkezi, 7 cemaat, 5 tir kaydedilmiştir. Günebarza ve Germiyan ve Göçer Cemaatinden 5 tir, Kayı Cemaatinden 1 tir, Karacakoyunlu Cemaati'nden 1 tir kaydedilmiştir.⁶⁸

Bozüyük Kazası'nın tahrirlere göre genel durumu şöyledir:⁶⁹

	II. Bayezid	1530	1583
Köy	19	40	32
Nefs	2	1	2
Cemaat	3	6	7
Tir	2	-	5
Hane	-	2311	-

⁶⁷ Akça, "Sosyal- Siyasal...", s. 25.

⁶⁸ Yazıcı, "a.g.t.", s. 39- 40.

⁶⁹ Yazıcı, "a.g.t.", s. 40.

Çift	149	-	42
Nim	580	-	138
Bennak	506	-	1211
Kara	855	509	902
Mücerred	-	81	-
Muaf	-	40	32

II. Bayezid döneminde ve 1530'daki tahrirde adı geçmeyen Eskihisar, 1583 yılındaki tahrirde adı geçmeye başlamıştır. 1583 tahririnde Eskihisar Kazası'na bağlı olarak 2 köy ve 1 cemaat kaydedilmiştir. Aynı yıl bu kazaya bağlı olarak Günebarza Cemaati'nden 2 tir, Kayı Cemaati'nden 2 tir, Mukata'a-i İskender Bey Cemaati'nden 1 tir, Horzum Cemaati'nden 1 Cemaat ve 2 tir kaydedilmiştir.⁷⁰

XVIII. yüzyılın ilk yarısında Menteşe Sancağı, Paşa Sancağı'nın Kütahya olduğu Anadolu Eyaleti'ne bağlıydı. Bu zaman aralığında Menteşe Sancağı'nda sancakbeyi olarak görev yapanlar şu şekildedir: Mustafa Paşa, Nasuh Paşa, Murat Paşa, Mustafa Paşa, Abdullah Paşa, Ahmet Paşa ve Polat Ahmet Paşa-zade Mehmet Paşa. XVIII. yüzyılının ikinci yarısından itibaren Menteşe Sancağı, Arpalık olarak verilmeye başlanmıştır. Bunun üzerine Menteşe Sancağı, sancakbeyi adına adamları olan mütesellimler tarafından yönetilmeye başlanmıştır.

1833'te Anadolu'daki sancaklardan dört vilayet oluşturulmuştur. Bunlardan birisi de Aydın, Saruhan, Sığla ve Menteşe Sancaklarının birleşmesinden meydana getirilen Aydın Vilayeti olmuştur. Osmanlı idari taksimatında yapılan 1867 yılındaki değişiklik sonucu Menteşe Sancağı, bağımsız mutasarrıflık haline getirilmiştir. Bu tarihten sonra Menteşe Sancağı'nın idari taksimatı şu şekilde düzenlenmiştir: Menteşe Sancağı (Merkezi Muğla): Muğla, Bozüyük, Milas, Bodrum, Tatya (Datça), Meğri (Fethiye), Tavas ve Köyceğiz.⁷¹

⁷⁰ Yazıcı, "a.g.t.", s. 49.

⁷¹ Akça, "Sosyal- Siyasal...", s. 25- 26., Aktüre, "a.g.m.", s. 57.

1830 tarihinde Menteşe’de Yatağan sınırları içinde olan yerlerin taksimatı şöyledir.⁷²

Kaza	Köy
Eskihisar	Nefs
	Pencikli
	Çaskırlar
Mesevli	Nefs-i Mesevli
	Misyan
	Kavaklıdere
	Çaldır
	Virantaht
	Genek
	Sazak
	Belyolu
	Kenezle
Bozyük	Nefs
	Ahurköyü
	Karakolu
	Nebi
	Katrancı
	Alaşehir
	Kurucaabad
	Madran
	Hacı Yaşlar
	Kadıköyü
	Çakırlar
	Genüz
	Cemaat-ı Gündüzlü
	Çiftlik

⁷² Mübahat S.Kütükoğlu, *Menteşe Sancağı 1830 (Nüfus ve Toplum Yapısı)*, Ankara 2002, s. 250-253.

	Geydiye
	Alina
	Kayırlı
	Cemaat-ı Çallı

II. Mahmut döneminde kurulan Muhtarlık Teşkilatı Muğla’da ilk kez 1834 yılında oluşturulmuştur. Muhtarlığın tesisi için halktan güvenilir kişiler arasından bir kişinin muhtar tayin etmesi öngörülmüştür. Bazı mahalle ve köyler birbirlerine yakın ve küçük olduğu için tek bir muhtarlık olarak oluşturulmuştur.

Aşağıdaki tabloda Yatağan sınırları içerisinde yer alan tek tek veya birleşik muhtarlık şeklinde teşkil edilen Müslüman mahalle ve köyleri verilmiştir.⁷³

Kaza	Tek Başına Muhtarlık Teşkil Eden Mahalle ve Köyler	Birleşik Şekilde Muhtarlık Teşkil Eden Mahalle ve Köyler
Eskihisar	Pencik	Nefs-i Eskihisar ve Cazkılar köyleri
Bozöyük	Ahi, Nefs-i Bozöyük, Gıbye, Gevenüs, Leyne, Nebi, Katrancı köyleri	Karakapu ve Çiftlik köyleri; Kadı ve Çakırlar köyleri; Kurucaova, Madran ve Hacı Yaşlar köyleri
Mesevli	Mesken, Nefs-i Mesevli, Kavaklıdere köyleri	Çavdır ve Virantaht köyleri; Sazak ve Genek köyleri; Genzile ve Balyaboli köyleri

⁷³ Erdoğan Keleş, “Menteşe Sancağında Muhtarlık Teşkilatının Kurulması”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, C. 22, S. 1, 2013, s. 68- 69.

Gayrimüslim ahalinin yaşadığı mahalle ve köyler kocabaşların idaresinde birer muhtarlık haline getirilmiştir. Eskihisar Kazası'na bağlı Cazkır köyünde Rum ahalinin bir muhtarlık oluşturduğu bilinmektedir.⁷⁴

Bozüyük, XV. yüzyıl başlarından 1880'lere kadar kaza konumundaydı. XV. yüzyılda 66 köy bağlıyken 1517'de köy sayısı 76'ya çıkarılmıştır. 1560'lardan sonra ise köy sayısı hayli düşürülmüş, 36 olarak kayıtlara geçmiştir. 1880'den sonra da Bozüyük, nahiye haline getirilmiştir. Bu tarihlerde köy sayısı 35'tir. Nahiye merkezi Ahi Çelebi Köyü olarak belirlenmiştir.⁷⁵

1308 (M. 1890- 1891) tarihli Aydın Vilayet Salnamesinde Bozüyük Nahiyesi'ne bağlı bulunan köyler aşağıda belirtilmiştir:⁷⁶ Ahi Karyesi, Zeytun, Karamanlı, Bağyaka, Gibiye, Linye, Katrancı, Hacı Bayramlar, Gökgedik, Girenışler, Elmacık, Şeref, Bozarmut, Mesken, Çavdır, Virantaht, Mesevle, Belliyol, Kenezle, Genek, Kavaklıdere, Bozüyük, Karakuyu, Çiftlik, Girenis, Çakalar, Kadı, Kurucaova, Eskihisar, Kapubağ, Cazkırlar (Müslim), Kozağaç, Bencik, Çakırkayalar (Gayrimüslim), Nebi.

Bozüyük, nahiye merkezi haline getirildikten sonra ona bağlı olan köyler 1926 yılına kadar aynı şekilde kalmıştır. Bu köylerin isimleri; Ahiköy, Akgedik, Bağyakası, Bencik, Bencik Kavak Beli Mevkii, Bencik Damarası Mevkii (Dağarası), Bozarmut, Bozüyük, Madenler, Taşkesik Köyü, Bozüyük Değirmen Başı Mevkii, Cazgırlar (Cazgırlar daha önce Müslim ve gayrimüslim olmak üzere iki köy halindeymiş), Çetibağı, Çiftelik, Elekçi, Elmacık, Eskihisar, Eskihisar Zorbazlar Mahallesi, Gevenes, Gevenes Karapınar Mevkii, Gevenes Dereköy, Gibye (Yeşil Bağcılar), Gökgedik, Hacı Bayramlar, Kadıköy, Karakuyu, Kapubağı, Katrancı, Kırıkköy,

⁷⁴ Keleş, "a.g.m.", s. 69.

⁷⁵ Çanlı, "İmparatorluktan Cumhuriyete...", s. 24.

⁷⁶ 1308 Senesi Aydın Vilayet Salnamesi, s. 505.

Kozağacı, Leyne (Turgut), Nebiköy, Mesken, Şahinler, Şerefköy, Şerefköy Kızılmusalar Mevkii, Zeytin Köy şeklindedir.⁷⁷

Bahsedilen bu köylerden bazıları günümüzde Muğla merkez, Yatağan ve Kavaklıdere ilçelerine bağlanmıştır. Bozüyük nahiye olduktan sonra ilk nahiye müdürü olarak atanan kişi Mustafa Ferit Efendi'dir. Daha öncesinde kaza konumunda iken Bozüyük'te adli teşkilat bulunmaktaydı, nahiye olduktan sonra adli işler Menteşe Sancağı'nda yürütülmeye başlanmıştır. İş yoğunluğu ve değişik sebeplerden dolayı yüzyılın başlarında nahiyede tekrar adli teşkilat ya da naiblik müessesesi kurulmuştur.⁷⁸

2. Cumhuriyet Dönemi

20 Nisan 1921'de Sancaklar kaldırılarak yerine Vilayet Teşkilatı'nın kurulması üzerine Menteşe (Muğla) Sancağı Aydın Vilayeti'nden ayrılarak bağımsız bir vilayet haline getirilmiştir. 1922 yılında Muğla Merkez ilçenin Bozüyük (Ahiköy), Turgut (Leyne) ve Kavaklıdere'nin içinde bulunduğu 5 nahiyesi bulunmaktaydı. Bu nahiyeler, nahiye müdürleri; köyler de köy muhtarları tarafından idare edilmekteydi.⁷⁹

Merkez kazaya bağlı olan Bozüyük Nahiyesi; Akgedik, Ahi, Eskihisar, Elmacık, Bağyaka, Bencik, Bozarmud, Bozüyük, Cazkırılar, Çakırılar, Şahinler, Şeref, Kadı, Kapubağı, Karakuyu, Kafica ma' Kaplancık, Gerenizler, Gevenes, Gevenesdere, Madenler ve Nebi adında 22 köyden oluşmaktaydı.⁸⁰

⁷⁷ Çanlı, "İmparatorluktan Cumhuriyete...", s. 24.

⁷⁸ Çanlı, "İmparatorluktan Cumhuriyete...", s. 24.

⁷⁹ Akça, "Sosyal- Siyasal...", s. 26.

⁸⁰ Musa Şaşmaz, *Türkiye'nin İdari Taksimatı (1920- 2013)*, C. XII, Ankara 2014, s. 9.

Turgut Nahiyesi; Hacı Bayramlar, Hacıveliler, Hisarardı, Zeytun, Turgud, Katrancı, Kozağacı, Kırıkköy, Gökgedik, Köklük, Gibiye isimli 11 köyden meydana gelmiştir.⁸¹

Kavaklıdere Nahiyesi; Kavaklıdere (N.M), Bellibol, Çavdır, Çatak, Haşimler, Kurucaova, Genek, Güre, Madcan, Mesevle, Nebiler, Virantaht, Salkım adlı 13 köyden oluşmaktaydı.⁸²

Kavaklıdere ve Turgut nahiyeleri Yatağan merkeze yakın olmaları ve bu nahiyelerin krom madeni ve ormanlık bir alan teşkil etmeleri, Ahiköy'ün mevkisi nedeniyle gelişmeye müsait olması gibi nedenlerden dolayı Ahiköy'ün merkezi etrafında idari bir birlik teşkil edilerek 1944 yılında Yatağan nahiye hüviyetinden kaza konumuna geçirilmiştir. Kavaklıdere ve Turgut Nahiyeleri oluşturulmuş; Muğla Merkez kazaya bağlı bazı köylerin de alınmasıyla Ahiköy merkezli Yatağan kazası kurulmuştur.⁸³ Yeni kazaya kaymakam olarak İzmir Nüfus Müdürü Şahap Tarım tayin edilmiştir.⁸⁴

Ahiköy adı, İlçe Belediye Meclisi ile Muğla İli İdare Kurulu tarafından verilen kararlar ve Danıştay Genel Kurulu'nun kararı, Bakanlar Kurulu tarafından 5 Aralık 1945 tarihinde onaylanarak Yatağan olarak değiştirilmiştir.⁸⁵

1944 yılında Yatağan'ın kazaya çevrilme merasimine Muğla'dan giden davetliler, nahiyelerden ve köylerden gelen kalabalık halk katılmıştır. Davetliler arasında Mebus Cemal Karamuğla, Vali İbrahim Ethem Akıncı, Vilayet Parti ve Belediye Başkanları, Parti İdare Heyeti Azaları bulunmuştur. Yatağan kazasına Turgut ve Kavaklıdere nahiyeleri bağlanmıştır. Bu kazanın 51 adet köyü bulunmaktaydı.⁸⁶

⁸¹ Şaşmaz, "a.g.e.", s. 51.

⁸² Şaşmaz, "a.g.e.", s. 48.

⁸³ Şaşmaz, "a.g.e.", s. 45.

⁸⁴ *Muğlada Halk*, 22 II. Teşrin 1944.

⁸⁵ Şaşmaz, "a.g.e.", s. 44.

⁸⁶ *Muğlada Halk*, 2 Eylül 1944.

Yatağan'ın 1944'te kaza olmasını zaruri kılan sebepler şu şekilde izah edilebilir: *Muğla Merkez kazası 6 nahiye ve 101 köyde 91.966 nüfuslu geniş bir sahayı işgal etmektedir. Arazi arızalıdır, işleri çoktur. Bu kazaya bağlı Yatağan Nahiyesi civarındaki Kavaklıdere ve Turgut nahiyeleri Muğla merkezine çok uzaktadırlar. Nüfus, tapu, adliye ve askerlik işlerinde halk müşkülata maruz bulunmaktadır. Bu yüzden Hükümet işlerinde de beklenen mükemmeliyet elde edilememektedir. Bu nahiyeler ve köyler esasen Yatağan'a pek yakındırlar. İktisadi ilgileri de Yatağan'ladır. Yatağan merkezi olan Ahiköy, Muğla- Milas- Aydın şosesinin kavşak noktasında asayiş ve strateji bakımından çok mühim bir mevkidedir. Muhitin maden, orman ve ziraat bakımından zengin olması ve idari, inzibati, coğrafi, iktisadi ve Muğla Merkez Kazası'nın işlerini azaltmak ve köy kalkınmasını yakından takip ve kontrol etmek bakımlarından merkezi Ahiköy olmak ve Yatağan adıyla anılmak üzere burada bir kaza kurulması lüzumlu bulunmuştur.*⁸⁷

Yatağan Kazası'na bağlanacak nahiye ve köyler şu şekildedir:⁸⁸ Ahiköy, Alishar, Bozüyük, Bağyaka, Bencik, Bozarmut, Cazkılar, Eskihişar, Nebiköy, Girenizler, Çakırlar, Kavak, Tapubağ, Şahinler, Mesken, Şeref, Kafacakaplan, Kadı, Elmacık, Yava, Köklük, Hacıpaşalar, Madenler, Akgedik, Karakuyu, Cevenes, Dere'dir.

Yatağan 1944'te ilçe olduktan sonra 1946'da Bahçeyaka Köyü, Muğla Merkez ilçesinden alınarak Yatağan'a bağlanması gündeme gelmiştir. Muğla Merkez ilçesine 18 km olan bu köy, Yatağan'a 9 km olması nedeniyle Yatağan'a bağlanmasının daha faydalı olacağı düşünülmüştür. Tüm şartlar göz önüne alınarak 6 Mart 1946'da alınan kararnameyle Bahçeyaka Köyü Yatağan ilçesi Merkez Bucağı'na bağlanmıştır.

1953 yılında Yatağan'a bağlı olan Karakuyu Köyü'nün Muğla Merkez Bucağı'na bağlanması söz konusu olmuştur. Köyün Muğla Merkez Bucağı'na daha yakın olduğu ve idari işlerinin kolaylığının sağlanması amacıyla Yatağan Kazası'ndan

⁸⁷ Şaşmaz, "a.g.e.", s. 43.

⁸⁸ Şaşmaz, "a.g.e.", s. 45.

alınarak 30 Nisan 1953'te Merkez İlçesinin Merkez Bucağı'na bağlanmasına karar verilmiştir.

25 Ocak 1954'te Muğla Merkez İlçe'ye bağlı Kavaklıdere Nahiyesi tam teşekküllü bucak konumuna geçmiştir.⁸⁹

1955 yılında Yatağan Kazası'na bağlı olan Leyne Kasabası'nın adı Turgut olarak değiştirilmesi Danıştay'ın uygun bulmasına dayanan Dâhiliye Vekâleti'nin yazısı üzerine kabul edilmiştir.⁹⁰

Aynı şekilde Çaybükü (Gevenes) Köyü, 1963 yılında Yatağan'dan alınarak Muğla Merkez İlçesinin Merkez Bucağı'na bağlanmıştır.⁹¹

Yatağan Kazası'na bağlı Hacıpaşalar Köyü'nün Aydın ili Çine Kazası'nın Merkez Nahiyesi'ne bağlanmasına dair karar 2 Ocak 1955'te Muğla Vilayeti İdare Heyeti, 22 Aralık 1956'da Genel Meclisi tarafından verilmiştir. 330 nüfuslu bulunan Hacıpaşalar Köyü Yatağan'a 30, Çine'ye 25 km uzaklıktadır. Çakırlar, Kadıköy, Kurucanova, Mesken ve Güre köylerine sınır teşkil etmektedir. Köylünün arzusu, iktisadi bağlar, devlet hizmetinden daha kolay faydalanabilme ve Çine Çayı'nın kışın taşması sonucu köylünün Yatağan ile irtibatının kesilmesi göz önünde bulundurularak Çine'ye bağlanması kararı verilmiştir.⁹²

Muğla Vilayeti Yatağan Kazası'nın Kavaklıdere Nahiyesi'ne bağlı Çavdır, Virantaht, Hışımlar ve Güre köylerinin Aydın Vilayeti Bozdağan Kazası'nın Merkez Nahiyesi'ne bağlanması 1954'te söz konusu olmuştur.

Muğla Vilayeti Genel Meclisi ve İdare Heyeti 1954'te sözü edilen köylerin bütün işlerini Kavaklıdere ve Yatağan merkezinde gördükleri, iktisadi bakımdan da

⁸⁹ Akça, "Sosyal- Siyasal...", s. 28.

⁹⁰ Şaşmaz, "a.g.e.", s. 44.

⁹¹ Şaşmaz, "a.g.e.", s. 5- 8.

⁹² Şaşmaz, "a.g.e.", s. 46.

Yatağan'la benzer oldukları, ziraatta elde ettikleri ürünleri Yatağan ve Kavaklıdere pazarlarında sattıklarını beyan etmiştir.

Aydın Vilayeti İdare Heyeti ve Genel Meclisi ise Kurucaova köyü Yatağan'a 28, Bozdoğan'a 30; Güre köyü Yatağan'a 29, Bozdoğan'a 29; Çavdır köyü Yatağan'a 33, Bozdoğan'a 24; Virantaht köyü Yatağan'a 38, Bozdoğan'a 20; Hışımlar köyü Yatağan'a 35, Bozdoğan'a 21 km mesafede olduklarını yalnızca resmi ve idari işlerini halletmek için Yatağan'a gittiklerini, yetiştirdikleri ürünleri Bozdoğan pazarlarında sattıklarını ve bütün ihtiyaçlarını da buradan temin ettiklerini bildirmiştir.

1955'te tüm koşullar göz önünde bulundurularak Vekaletçe yapılan inceleme sonrası karar verilmiştir. Bu kararda Kurucaova köyünün halkının da isteği gözetilerek Yatağan Kazası'na bağlı kalacağı yer almaktadır.⁹³ Diğer köyler olan Çavdır, Virantaht, Güre, Hışımlar Aydın Vilayeti Bozdoğan Kazası'nın Merkez Nahiyesi'ne bağlanmasına karar verilmiştir.⁹⁴

1959 yılında Yatağan Kazası Kavaklıdere Nahiyesi'ne bağlı Madran köyünün Aydın'ın Çine Kazası'na bağlanması kararı verilmiştir.

Daha önce Bozdoğan'a bağlanan Çavdır köyü; tekrar Yatağan'ın Kavaklıdere nahiyesine bağlanmak istemiştir. Köyde yapılan oylama sonucuna göre halk; 220 seçmenin 131'i Yatağan'a bağlanmayı kabul etmiştir. İdari, adli ve sosyal durumuna göre Kavaklıdere tam teşkilatlı bir bucak olduğundan nüfus, tapu, sağlık, kooperatiften para alma gibi işleri için Çavdır köyü halkının ilçe merkezi Yatağan'a gitmeden Kavaklıdere'de işlerini yapabilmeleri ve köye dönmeleri açısından daha az yol kat ettikleri anlaşılmıştır. Muğla yolunun daha işlek olduğu Aydın ve Nazilli hastaneleri yerine Muğla hastanesine gidildiği öğrenilmiştir. Ayrıca Kavaklıdere'de bir ortaokul açılacağı Çavdır köyü çocuklarının bu okula gönderilebileceği düşünülmüştür. Bu köyün Yatağan'ın Kavaklıdere bucağına bağlanması coğrafi

⁹³ Şaşmaz, "a.g.e.", s. 48.

⁹⁴ Muğla, 22 Aralık 1955.

duruma, ekonomik şartlara ve kamu hizmetlerinin daha verimli olacağı kanısıyla uygun görülmüştür.⁹⁵

1967 Muğla İl Yıllığı'na göre idari taksimatında mahalleler, bucaklar ve köyler şu şekildedir.⁹⁶

Yatağan İlçesi Merkez Mahalleleri

Akyol

Konak

Yatağan İlçesi Merkeze Bağlı Köyler

Köyün adı

Akgedik

Alaşar

Bağyaka

Bahçeyaka

Bencik

Bozarmut

Bozüyük

⁹⁵ Şaşmaz, “a.g.e. ”, s. 49- 51.

⁹⁶ 1967 Muğla İl Yıllığı, s. 99- 100.

Cazkırılar

Çakırılar

Çukuröz

Deştin

Elmacık

Eskihisar

Gökpınar

Kadıköy

Kafacakaplancık

Kapıbağ

Kavak

Kazağaç

Köklük

Madanlar

Nebi

Şahinler

Şeref

Uluçınar

Yava

Yayla

Yeniköy

Kavaklıdere Bucağı

Kavaklıdere (B.M.)

Çamyayla

Çardaklı

Çatak

Çayboyu

Derebağ

Kurucaova

Nebiler

Salkım

Turgut Bucağı

Turgut (B.M.)

Bağcılar

Gökgedik

Hacıbayramlar

Hacıveliler

Hisarardı

Katrancı

Taşkesik

Turgutlar

Zeytin

B. Nüfus

1. Osmanlı Dönemi

Bozüyük, XV. Yüzyıl sonlarında merkez köyleriyle birlikte 66 köy; bunlarda toplam 5960 nüfusa sahipti.

1517 yılında ise nüfus 11090'a yükselmiştir.

1562 tarihinde köy sayısı azaltılmış olmasına rağmen nüfusu 10375, 1889'da 17964, 1896'da 18607, 1897'de 19227, 1902'de 19635, 1908'de 16852 kişi olmuştur. Osmanlı son döneminde ya da Milli Mücadele döneminde ise tahminen 15000 nüfusa sahiptir. XIX. Yüzyılda nüfus artışının nedeni konargöçer aşiretlerin yerleşik hayata geçirilmesi olmuştur. Konargöçerlerden bölgeye 1883'te 871 kişiden 176 hane yapılarak yerleştirilmiştir.

Bölge halkını Balyeboli, Kavaklıdere, İskender Bey Cemaatı, Güre Barza, Güne Barza, Oturak Güne Barza, Horzum, Germiyan, Göçer, Kayı, Karaca Koyunlu ve Kızılca Keçilü gibi bazı cemaatlerden oluşmaktadır. Ayrıca bölgede Tombul Cemaati ve Ovalı Aşireti görülmektedir. Bunun yanında Arnavut, Çerkez ve Kürtler de yaşamaktadır. Diğer taraftan Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı sonunda Rumeli, Erzurum, Söke, Çine ve Adalardan göç ederek bölgeye gelip yerleşen insanlar olmuştur. Bölgede gayrimüslim azınlık olarak Rumlar yaşamaktaydı. Nüfusları XIX. Yüzyıl boyunca ortalama 450 kişi civarındadır.⁹⁷

⁹⁷ Çanlı, "İmparatorluktan Cumhuriyete...", s. 24- 25.

1308 (M. 1890- 1891) tarihli Aydın Vilayet Salnamesi'ne göre Bozüyük Nahiyesi'nin nüfusu aşağıdaki gibidir.⁹⁸

	Emakin	Nüfus
Ahi Köyü	442	1762
Zeytun	34	163
Karamanlı	30	143
Bağyaka	60	281
Gibiye	100	552
Linye	232	944
Katrancı	65	349
Hacı Bayramlar	214	1065
Gökgedik	42	213
Girenışler	44	224
Elmacık	55	288
Şeref	115	488
Bozarmut	60	318
Mesken	102	428
Çavdır	99	405
Virantaht	24	120
Mesevle	135	700
Belliyol	135	699
Kenezle	55	277
Genek	230	983
Kavaklıdere	320	1593
Bozüyük	110	470
Karakuyu	82	423
Çiftlik	55	278
Girenis	98	415
Çakalar	30	149

⁹⁸ 1308 Senesi Aydın Vilayet Salnamesi, s. 505- 506.

Kadı	56	289
Kurucaova	110	553
Eskihisar	180	778
Kapubağ	21	119
Cazkırlar (Müslim)	64	355
Kozağaç	51	252
Bencik	120	640
Çakırkayalar (Gayrimüslim)	100	400
Nebi	129	788

1308 (M. 1890- 1891) tarihli Aydın Vilayet Salnamesi'ne göre; Bozüyük Nahiyesi mevki olarak Muğla kazasının kuzeybatı yönünde bulunmaktadır. Nahiyeye ait 35 köy vardır. Merkez nahiye de bugün Eskihisar adıyla kurulmuş bir köy bulunan *Istra- tominsa* tarihi bir şehre karşılık düz bir ovada kurulmuş ve denizden 440 metre yükseltisinde olan 37 derece 17 dakika kuzey enleminde ve 25 derece 55 dakika doğu boylamında (tül-i şarki) olan bir yerdir. Nüfusun 896'sı erkek, 866'sı kadın olarak toplam 1762 kişidir. 442 meskeni bulunan Ahiçelebi köyüdür.⁹⁹

Stranoika şehri tamamıyla mermerden yapılmış ve bu mermerler yakın olan batı yönünde bulunan bir mermer ocağından getirilmiştir. Eskihisar'ın her tarafında tesadüf edilen mermer sütunlar yarım metreden 6-7 hatta 10- 15 metreye kadar yükselmektedir.¹⁰⁰

1308 (M. 1890- 1891), 1311(1893- 1894) ve 1314 (M. 1896- 1897) yıllarında Bozüyük nahiyesinde nüfus aşağıdaki tablodaki gibidir.

⁹⁹ 1308 Senesi Aydın Vilayet Salnamesi, s. 612.

¹⁰⁰ 1308 Senesi Aydın Vilayet Salnamesi, s. 865- 866.

	Kadın	Erkek	Toplam
1308(M. 1890- 1891) ¹⁰¹	8936	9028	17964
1311(1893- 1894) ¹⁰²	9229	9098	18327
1314(M. 1896- 1897) ¹⁰³	9448	9162	18610

1312 (M. 1894-1895), 1314 (M. 1896-1897) ve 1326 (M. 1908- 1909) yıllarına ait Bozüyük Nahiyesi Müslüman ve Rumlara ait nüfus bilgileri aşağıdaki gibidir.

	Müslüman			Rum		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
1312(M. 1894- 1895) ¹⁰⁴	9171	9578	18699	238	203	441
1314(M. 1896- 1897) ¹⁰⁵	9162	9448	18610	234	213	447
1326(M. 1908- 1909) ¹⁰⁶	7987	8195	16177	347	328	975

1315 (M. 1897- 1898) tarihli Aydın Vilayet Salnamesi Bozüyük Nahiyesi'nin nüfusu aşağıdaki gibidir:¹⁰⁷

¹⁰¹ 1308 Senesi Aydın Vilayet Salnamesi, s. 421.

¹⁰² 1311 Senesi Aydın Vilayet Salnamesi, s. 379.

¹⁰³ 1314 Senesi Aydın Vilayet Salnamesi, s. 455.

¹⁰⁴ 1312 Senesi Aydın Vilayet Salnamesi, s. 471.

¹⁰⁵ 1314 Senesi Aydın Vilayet Salnamesi, s. 455.

¹⁰⁶ 1326 Senesi Aydın Vilayet Salnamesi, s. 694.

	Kadın	Erkek	Toplam
Müslüman	9525	9203	18728
Rum	211	234	445
Toplam	9736	9437	19173

1316 (M. 1898- 1899) tarihli Aydın Vilayet Salnamesi Bozüyük Nahiyesi'nin nüfusu aşağıdaki gibidir :¹⁰⁸

	Kadın	Erkek	Toplam
Müslüman	9553	9231	18784
Rum	209	234	443
Toplam	9762	9465	19227

1317 (M. 1899- 1900) tarihli Aydın Vilayet Salnamesi Bozüyük Nahiyesi'nin nüfusu aşağıdaki gibidir :¹⁰⁹

	Kadın	Erkek	Toplam
Müslüman	9697	9494	19191
Rum	210	234	444
Toplam	9907	9728	19635

1900'lü yılların başlarından itibaren Osmanlı Devleti'nde nüfus sayımına verilen önem artmıştır. Devletin diğer birimlerinde olduğu gibi İstatistik Umumi İdaresi'nde uzman görevliler istihdam edilmiş, İngiltere ve Fransa'ya modern sayım tekniklerini öğrenmek amacıyla personel gönderilmiş ve sayım yöntem ve teknikleri tekrar

¹⁰⁷ 1315 Senesi Aydın Vilayet Salnamesi, s. 503.

¹⁰⁸ 1316 Senesi Aydın Vilayet Salnamesi, s. 483.

¹⁰⁹ 1317 Senesi Aydın Vilayet Salnamesi, s. 422.

gözden geçirilmiştir. I. Dünya Savaşı Öncesi Nüfus, 24 Eylül 1915 Tarihli Nüfus ve 24 Eylül 1921 Tarihli Nüfus bilgileri aşağıdaki gibidir:¹¹⁰

Köy ve kasaba	I. Dünya Savaşı Öncesi Nüfus				24 Eylül 1915 Tarihli Nüfus				3 Eylül 1921 Tarihli Nüfus	
	İslam	Rum	Musevi	Ermeni	İslam	Rum	Musevi	Ermeni	Müslim	Gayri müslim
Kavaklıdere Köyü	1637				1709					
Nebiler	296				322					
Genek	1259				1386					
Bellibol (Çamyayla)	818				882					
Genzile (Dokuzçam)	412				443					
Mesevli	898				991					
Çavdır	551				625					
Virantaht	193				211					
Mesken	559				668					
Kurucaova	385				383					
Madran	257				284					
Ahi Köyü	1247				1304					
Bozarmut	455				457					
Akgedik	165				199					
Şeref	636				721					
Bozüyük	551				529					
Kapubağı	166				180					
Bağyaka	370				386				370	
Gevenes	430				427					

¹¹⁰ Serdal Soyluer, “XX. Yüzyılın Başlarında Menteşe Sancağı’nın İdari ve Nüfus Yapısı”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. V, S. 13 (Güz 2006), s. 113- 115.

Karakuyu	576				621				574	
Giranisler	260				259					
Cazkırılar (İslam)	329				364					
Cazkırılar (Hristiyan)		677				738				
Bencik	887				956					
Eskihisar	842				953					
Nebi	644				743					
Elmacık	403				439					
Kadı	283				317					
Çakırılar	186				195					
Şahinler	250				255					
Madenler, Elekçi	307				322					
Turgud Köyü	1284				1239					
Hacıbayraml ar	453				443					
Zeytun	214				236					
Katrancı	487				537					
Gibye (Bağcılar)	821				845					
Kozağaç	339				346				226	
Gökgedik	334				337					
Hisarardı	429				430				429	
Günlük	137				141					
Hacıveliler	172				179					
Kırıkköy	114				122					

2. Cumhuriyet Dönemi

1925- 1926 Devlet Salnamesi'ne göre; Bozüyük'te 9000, Turgut'ta 4243 olmak üzere 13243 toplam nüfusa sahipti.¹¹¹

1940 nüfus sayımına göre; Muğla merkez nüfusunun 72.499 olduğu görülmüştür. Fakat aradan 5 yıl geçmesine rağmen 1945'te yapılan sayımda çok büyük bir düşüş ortaya çıkmıştır. Bunun sebebi ise Yatağan adını alan Ahiköy'ün Muğla Merkez'den ayrılıp ayrıca ilçe olmasıdır. 24 Ekim 1965 tarihinde yapılan sayımlarda Yatağan ilçesinin nüfusu 3361 kişi artmıştır.¹¹²

1945 nüfus sayımına göre ilçe merkezinin nüfusu 2194, köy ve bucak nüfusu 24111 idi. Toplam nüfus ise 26305'di.¹¹³

Yatağan'ın 1945 yılından 1965 yılına kadar nüfus sayımları aşağıdaki gibidir:¹¹⁴

21 Ekim 1945: 26305

20 Ekim 1950: 29584

23 Ekim 1955: 32978

23 Ekim 1960: 32940

24 Ekim 1965: 36301

¹¹¹ 1925- 1926 Devlet Salnamesi, s. 853.

¹¹² Akça, "Sosyal, Siyasal...", s. 34.; Ayrıca bkz. 1967 Muğla İl Yıllığı, s. 99 -102.

¹¹³ 1967 Muğla İl Yıllığı, s. 99.

¹¹⁴ 1967 Muğla İl Yıllığı, s. 99.

1965 nüfus sayımına göre Yatağan iki mahalle, iki bucak ve 48 köyden oluşmaktadır. İlçe merkez nüfusu 3398, köy ve bucak nüfusu 32903 idi. Genel nüfus toplamı ise 36301'di.¹¹⁵

Mahallelerin nüfusu

Mahallenin adı	Hane sayısı	Kadın	Erkek	Toplam
Akyol	461	909	933	1842
Konak	349	743	743	1556
Toplam	810	1652	1746	3398

1967 Muğla İl Yıllığı'na göre Yatağan İlçesi Merkeze Bağlı Köylerin nüfusu aşağıdaki tablodaki gibidir:¹¹⁶

Köyün adı	Hane sayısı	Kadın	Erkek	Toplam
Akgedik	103	217	215	432
Alaşar	85	165	167	332
Bağyaka	171	340	310	650
Bahçeyaka	169	353	426	779
Bencik	388	913	915	1828
Bozarmut	254	570	545	1115
Bozüyük	235	514	485	999
Cazkırlar	142	287	281	568
Çakırlar	100	238	225	463
Çukuröz	79	170	160	330
Deştin	137	342	338	680
Elmacık	85	217	245	462

¹¹⁵ 1967 Muğla İl Yıllığı, s. 99.

¹¹⁶ 1967 Muğla İl Yıllığı, s. 99.

Eskihisar	255	523	484	1007
Gökpınar	117	267	250	517
Kadıköy	100	213	242	455
Kafacakaplancık	127	324	303	627
Kapıbağ	98	227	213	440
Kavak	104	245	228	473
Kazağaç	102	194	188	382
Köklük	66	140	124	264
Madanlar	137	323	324	647
Nebi	205	236	253	489
Şahinler	122	260	262	522
Şeref	175	357	317	674
Uluçınar	248	542	498	1040
Yava	96	220	205	425
Yayla	62	150	131	281
Yeniköy	68	143	148	291
Toplam	4030	8690	8482	17172

1967 Muğla İl Yıllığı'na göre Yatağan İlçesi Kavaklıdere Bucağı ve köylerinin nüfusu aşağıdaki tablodaki gibidir.¹¹⁷

Köyün adı	Hane sayısı	Kadın	Erkek	Toplam
Kavaklıdere (B.M.)	480	1075	1061	2136
Çamyayla	206	578	373	951
Çardaklı	409	865	826	1691
Çatak	57	167	118	285

¹¹⁷ 1967 Muğla İl Yıllığı, s. 99.

Çayboyu	249	502	395	897
Derebağ	54	136	104	240
Kurucaova	105	273	252	525
Nebiler	108	309	263	572
Salkım	90	232	171	403
Toplam	1758	4137	3563	7700

1967 Muğla İl Yıllığı'na göre Yatağan İlçesi Turgut Bucağı ve köylerin nüfusu aşağıdaki tablodaki gibidir:¹¹⁸

Köyün adı	Hane sayısı	Kadın	Erkek	Toplam
Turgut (B.M.)	591	1408	1011	2419
Bağcılar	362	744	742	1486
Gökgedik	72	152	138	290
Hacıbayramlar	155	325	351	676
Hacıveliler	105	215	185	400
Hisarardı	167	357	362	719
Katrancı	191	460	484	944
Taşkesik	78	126	147	273
Turgutlar	58	108	111	219
Zeytin	130	318	287	605
Toplam	1909	4213	3818	8031

¹¹⁸ 1967 Muğla İl Yıllığı, s. 100.

1967 Muğla İl Yıllığı'na göre Yatağan ilçesinin nüfusu aşağıdaki tablodaki gibidir.¹¹⁹

Adı	Hane sayısı	Kadın	Erkek	Toplam
Mahalleri	810	1652	1746	3398
Merkez köyleri	4030	8690	8482	17172
Kavaklıdere Bucağı	1758	4137	3563	7700
Turgut Bucağı	1909	4213	3818	8031
Genel Toplam	8507	18692	17609	36301

3. Muhacir- Mübadele- İskân

3.1. Rumlar

XIX. yüzyıl tarihçileri Anadolu'daki Rumlardan söz ederken iki kısma ayırmaktadır. Bunlardan bir kısmı yerli Anadolu Rumları, diğer kısmı ise Adalardan ve Yunanistan'dan Anadolu'ya göç eden muhacir Rumlardır. Bu iki grup arasında gözle görünür farklar bulunmaktaydı. Anadolu Rumları uzun yıllar beraber yaşadıkları kalabalık Türk nüfusu tesirinde kalarak bazı bölgelerde dillerini bile unutmuşlardır. Hatta bazıları ibadetlerini Türkçe yapmaktaydı. Muhacir Rumlar ise XVIII. yüzyıldan itibaren Anadolu'ya göç etmeye başlamışlardır. Rumların geliş nedenlerinden birincisi Osmanlı Devleti'nin sağladığı huzur ortamında Yunan coğrafyasına sığmayan Rumların Anadolu'ya ve bir kısmının da Menteşe Bölgesi'ne gelmesidir. İkincisi, 1770 yılından sonra Mora adasında huzursuzluk çıkaran Arnavut serserilerinden kaçan Rumlar Batı Anadolu'daki Ayanların müsait ve davetkâr tutumları nedeniyle bu bölgeye yerleşmesidir. Menteşe bölgesi bu dönemde

¹¹⁹ 1967 Muğla İl Yıllığı, s. 100.

Rumların yoğun olarak yerleştiği bölgelerdendir. Bu Rumlar daha sonra memleketlerine dönmemişlerdir. Üçüncüsü ise 1821- 1829 yılları arasında meydana gelen Rum isyanlarının ortaya çıkardığı asayişsizlik ortamı nedeniyle bölgeden kaçan Rumların Menteşe Bölgesine yerleşmesidir.¹²⁰

1820 yıllarındaki Mora isyanında Muğla bölgesindeki Rumlar da problemler çıkarmaya başlamış ve İstanköy yöresinde tehditler daha da artmış, korsan ve baskınlarla ciddi boyutlara ulaşmıştır. Bunun üzerine Sadrazam Yusuf Ziyaeddin Paşa Aydın Muhassılı Cihanzade İbrahim Ağa ile Menteşe Sancağı Mütesellimi Hasan Çavuşoğlu'na ve Eskişehir'in da içinde bulunduğu birçok kaza ayanına gönderdiği 1222 tarihli fermanla dikkatli olmaları gerektiğini bildirmiştir.¹²¹

1312 (M. 1894-1895), 1314 (M. 1896-1897) ve 1326 (M. 1908- 1909) yıllarına ait Bozüyük Nahiyesi Rumlara ait nüfus bilgileri aşağıdaki gibidir.

	Erkek	Kadın	Toplam
1312(M. 1894- 1895) ¹²²	238	203	441
1314(M. 1896-1897) ¹²³	234	213	447
1326(M. 1908- 1909) ¹²⁴	347	328	975

¹²⁰ Akça, “Sosyal- Siyasal...”, s. 39- 40.

¹²¹ Türkeş, “Kurtuluş Savaşında...”, s. 44.

¹²² 1312 Senesi Aydın Vilayet Salnamesi, s. 471.

¹²³ 1314 Senesi Aydın Vilayet Salnamesi, s. 455.

¹²⁴ 1326 Senesi Aydın Vilayet Salnamesi, s. 694.

Lozan Barış Konferansında sırasında Norveçli Dr. Fridtjot Nansen ilk defa azınlıkların mübadelesi fikrini ortaya atmıştır. Nansen bu konuda hazırladığı raporu 1 Aralık 1922 tarihinde Lozan Barış Konferansı'na sunmuştur. Raporunda göçmenler için mübadele uygulamasının iyi bir çözüm olacağını belirterek Anadolu'nun ekonomik durumunun çok kötü olduğunu ve bu nedenle toprakları işleyecek nüfusa ihtiyaç olduğunu Yunanistan açısından ise mübadele sonucu Müslümanların gitmesiyle yerlerine gelen Rumlara iskân alanları açılacağını belirtmiştir.¹²⁵

30 Ocak 1923'te sözleşme ve ek protokolle mübadele anlaşması imzalanmış ve yasal yönden yürürlüğe girmiştir. İsmet Paşa, Dr. Rıza Nur, Hasan (Saka), Venizelos, Caclamanos imzalarını taşıyan sözleşmeye göre; Türk topraklarında yerleşmiş Rum-Ortodoks dininden Türk uyruklular ile Yunan topraklarında yerleşmiş Müslüman dininden Yunan uyruklarının 1 Mayıs 1923'ten itibaren başlayarak zorunlu mübadeleye girişilecek, bu kimselerden hiçbiri, Türk Hükümetinin izni olmadıkça Türkiye'ye; ya da Yunan Hükümetinin izni olmadıkça Yunanistan'a dönerek oraya yerleşemeyecekti. Mübadele İstanbul'da oturan Rumları ve Batı Trakya'da oturan Müslümanları kapsamayacaktı.¹²⁶

3.2. Türkler

Türkiye'ye getirilecek göçmenlerin Türkiye'nin yeni bir niteliğe bürünen sosyo-ekonomik yapısına uyumu sağlanmak istenmekteydi. Bunun için de göçmenlerin hem ayrılacakları ortamdaki hem de yerleştirilecekleri yerdeki toplumsal, ekonomik ve fiziksel topografyanın çıkarılması gerekmekteydi. Göçmenlerin geldikleri yerlerdeki iklim şartlarına uygun olmasına ve en kısa üretici bir konuma geçmeleri gerektiği düşünülmüştür.¹²⁷

¹²⁵ Bayram Akça, *Cumhuriyet Dönemi Muğla'da Göç (1923- 1990)*, Muğla 2013, s. 7-8.

¹²⁶ Kemal Arı, *Büyük Mübadele Türkiye'ye Zorunlu Göç 1923- 1925*, İstanbul 2000, s. 17- 18.

¹²⁷ Arı, "a.g.e. ", s. 49- 52.

Mübadele gereği Yunanistan'dan, Trakya'dan ve Adalardan getirilen muhacirler ortalıkta aç, sefil, işsiz güçsüz dolaşmaktaydı. Hiçbirisinin zanaatkârlıkla ilişkisi yoktu. Muhacirler kilisenin avlusuna ve fakir Rumlardan kalan yerlere yerleştirilmiştir. Rumlar giderken evlerini çok ucuza bile satamamışlardır. Rumlardan kalan kiliseyi, hamamları, evleri, tarlaları, Emlak-ı Metruke satışa çıkarmıştır.¹²⁸

1924- 1929 Yılları Arasında Muğla Merkez İlçe'ye İskân Edilen Muhacirler ve Meslekleri, Verilen Mal ve Verilen Malın Yeri şöyledir:¹²⁹

Aile	Kişi	Geldikleri yer	Meslekleri	Verilen Mal	Verilen Malın Yeri
94	231	Selanik	Rençber- 93	Hane 11	Cazkırlar köyü
		Kavala	Bakkal- 1	Tarla- 5428 dönüm	Necikler köyü
		Langaza		Bağ- 2 dönüm	Bozüyük köyü
		Tikveş			Ahiköy
		Drama			Muğla- Merkez

Mübadillerin Muğla'ya iskânından sonra sağlık sorunlarının devam ettiği görülmüştür. Kavala'dan Gökova Limanı'na gönderilen mübadillerden Kavala, Tikveş ve Langaza muhacirlerinden olup Muğla'nın Cazkırlar köyüne iskân edilen ahalinin bir kısmının sıtma hastalığından muzdarip olduğu tespit edilmiştir. O zamana kadar bu hastalık yüzünden 17 kişinin vefat ettiği, köyün etrafının bataklıklarla çevrili olmasından dolayı dağıtılan kininin bir faydasının olmadığı

¹²⁸ Ertuğrul Aladağ, *Kentimin Öyküsü Muğla'da Rum İzleri*, İstanbul 1993, s. 58.

¹²⁹ Akça, "Cumhuriyet Dönemi...", s. 24.

görülmüştür. Cazkırlar köyüne iskân edilen mübadillerin Cazkırlar köyünde oturmak istemedikleri hayatlarını kurtarmak amacıyla Trakya'da Tekirdağ'a nakil edilen hemşehrilerinin yanına yerleşmek istediklerini belirtmişlerdir. Mübadillerin bu isteği Mübadele, İmar ve İskân Vekâletince değerlendirilerek daha uygun bir yere göç etmelerine izin verilmesi istemiştir.¹³⁰

1944'te Bulgaristan'da komünistler başa geçmiştir. Bu hükümet Bulgaristan'da yaşayan Türklere Türkiye'ye göç konusunda izin vermeyerek göçü engellemiştir. Aynı zamanda Bulgaristan Türklerinin ileri gelenleri ve eğitim görmüş aydınları sebepsiz yere tutuklanmıştır. Tarlaları kooperatifleştirme gerekçesiyle el koyarak evlerini ve okullarını devletleştirip eğitim hakları engellenmiştir. Türk azınlığa karşı Bulgarlaştırma politikası güderek ve onların gelecek kaygılarını arttırarak Türkiye'ye göç isteklerini kamçulamışlardır.¹³¹

1950'de Komünist Bulgar Hükümeti, Türk Hükümeti'ne verdiği nota ile Bulgaristan'da yaşayan yaklaşık 250.000 Türk'ün Türkiye'ye kabulünü istemiştir. Hemen ardından da hiçbir gerekçe göstermeden Bulgaristan'da yaşayan Türkleri evlerinden çıkararak Türk sınırına doğru tehcire başlamıştır. Türkiye de Bulgar Türklerinin hepsini kabul etmek zorunda kalmıştır.¹³²

¹³⁰ Bayram Akça, "Lozan Barış Antlaşması'ndan Sonra Balkan Ülkelerinden Muğla Vilayetine Gelen Muhacirler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XVII, S. 51, Kasım 2001, s. 791- 792. Ayrıca bilgi için; Mehmet Çanlı, "Balkanlardan Muğla'ya Göç ve Sosyo- Ekonomik Değişim", *Karadeniz Araştırmaları*, S. 12, 2007, s. 58.

¹³¹ Bayram Akça, "1923- 1952 Arası Türk- Bulgar İlişkileri ve 1950- 1951 Yıllarında Muğla Vilayetine İskân Edilen Bulgaristan Muhacirleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S. 52, C. VIII, Mart 2002, s. 257.

¹³² Akça, "Sosyal- Siyasal...", s. 43.

1950-1951 yıllarında Bulgaristan'dan Muğla'nın Yatağan ilçesine iskân edilen göçmenler şu şekildedir.¹³³

Geldiği Yıl	Aile Sayısı	Nüfus	İskân Yeri	İskân Şekli
1950	10	35	Bozüyük	Tarımsal
1951	2	8	Bozüyük	Tarımsal
1951	2	11	Bahçeyaka	Tarımsal
1950	4	23	Eskihisar	Tarımsal
1950	1	8	Şahinler	Tarımsal

Tabloya göre Muğla'nın Yatağan ilçesine 1950 yılında 15 ailenin oluşturduğu 66 kişi ve 1951 yılında da 4 ailenin oluşturduğu 19 kişi yerleştirilmiştir. Bu gelen kişiler geldikleri yerlerde tarımla uğraştıkları için Yatağan'ın Bozüyük, Bahçeyaka, Eskihisar ve Şahinler köylerinden göçmenlere arazi verilmiştir.¹³⁴

10 Ocak 1951 tarihinde yayınlanan Muğla'da Halk Gazetesi'nde; Muğla'ya gönderilmesi kararlaştırılan göçmenlerden 368 kişilik üçüncü kafileden 100 kişi Yatağan'a, 100 kişi de Ula'ya gönderileceği ve buralara yerleştirileceğine dair bir bilgi bulunmaktadır.¹³⁵

1968 yılında Bulgaristan ile yapılan Göç Antlaşması sonucu Muğla'ya 27 ailenin oluşturduğu 113 kişi iskân edilmiştir. Bunlardan Yatağan'a yerleşenler aşağıdaki tabloda verilmiştir.¹³⁶

¹³³ Akça, "1923- 1952 Arası Türk...", s. 262.

¹³⁴ Akça, "Cumhuriyet Dönemi...", s. 58.

¹³⁵ Muğla'da Halk, 10 Ocak 1951.

¹³⁶ Akça, "Cumhuriyet Dönemi...", s. 59.

İlçe	Bucak veya Köy	Geldikleri Yıl	Serbest Aile	Göçmen Nüfus
Yatağan	Merkez	1971	1	9
Yatağan	Turgut Bucağı	1970	1	4
Yatağan	Gökpınar Köyü	1971	1	2

II. BÖLÜM

SOSYAL HAYAT VE SİYASAL YAŞAM

A- Ulaşım, Ulaşım Araçları ve Ulaşım Cemiyetleri

1. Kervan yolları

Tarih boyunca Menteşe Bölgesi'nin ulaşım sistemini belirleyen faktörler, bölgenin coğrafi özellikleri ve yer şekilleridir. Aynı zamanda kervan yollarının geçiş noktalarının belirlenmesinde de bu faktörler etkili olmuştur. XIX. yüzyılda Menteşe Bölgesi'ni, Aydın'a bağlayan ana ulaşım güzergâhı; Ula, Muğla, Yatağan ve Gökbel üzerinden geçen daha sonra da Büyük Menderes vadisini izleyen kervan yoludur. Bu yol kervanla Muğla'ya 23 saat mesafedeydi. Bu yolun özellikle Yatağan- Çine arasındaki Gökbel mevki çok dar ve dik yamaçlardan oluşmakta ve kervanlar 200'e yakın tehlikeli yeri geçmek zorunda kalmaktaydı. Bu yolu kervanlar 4- 5 günde bitirebilmekteydi.¹³⁷

Engibeli arazi şartlarından dolayı demiryolu ulaşımının dışında kalan Menteşe Sancağı'nda deve ile ulaşım sağlandığı görülmüştür. XIX. yüzyıl sonlarında Muğla eşrafının büyük çoğunluğunun deve kervanları bulunmaktaydı. Devecilik yalnızca sancağın merkezine has değildi. Bucak ve köylerde yalnızca devecilikle ilgilenen pek çok aile bulunmaktaydı. Muğla ve Çine devecileri, Aydın tren istasyonuna inen ticari malların Muğla'ya taşınması konusunda dayanışma içindeydiler. Aydın'dan Muğla'ya doğru; Emiroğlu, Kiroba (Çine), Tokurcan (Gökbel), Kavak (Kayırlı), Ahiköy (Yatağan) ve Hacı İmam (Bayır) bu kervanların başlıca konak merkezleriydi.¹³⁸

¹³⁷ Akça, "Sosyal- Siyasal...", s. 45.

¹³⁸ Aktüre, "a.g.m.", s. 71.

Ahiköy ve Bozarmut köyünde birçok ailenin geçim kaynağı devecilikti. Ahiköy'e aynı zamanda "Deveci Köyü" de denilmiştir. Kervan yolu üzerinde sarnıçlar ve hanlar yapılmıştır. Hanlardan en önemlisi; eski Ahiköy- Milas yolu üzerinde Demirköprü'nün 1 km ilerisindeki Yeniköy yakınındaki handır. Bu hanın karşısındaki dağa da Handağ adı verilmiştir. Diğer bir konaklama yeri; Eski Aydın yolu üzerinde bulunan Çavdır deresidir. Burada çınar ağacının altındaki kuyunun kenarına Yörükler ve deveciler çadır kurmaktaydı. Bu yüzden de Çadır Deresi denmiştir. Bir başka konaklama yeri ise; Eski Aydın yolunun devamında Kayırlı Köprüsü'nün karşısındaydı. Diğer bir konaklama yeri; Kavaklıdere ve Bozdoğan'a gidecek kervancıların konaklama yeri Çırpı Ovası'dır. Yörenin en önemli konaklama yeri; Bozüyük'te "Değirmen Altı" (Koru)dır.¹³⁹

XIX. yüzyılda faaliyete geçen İzmir- Aydın demiryolu, o zamana kadar Osmanlı İmparatorluğu'nda görülmemiş ölçekte bir yatırım olmasının yanında bölge içinde önemli bir uzantıya sahip olmuş ve bu bakımdan Menteşe Bölgesi de deve ulaşımıyla bu sistemle bütünleşmiştir.¹⁴⁰

XIX. yüzyıl sonlarında ve XX. yüzyıl başlarında Menteşe Bölgesi'nde hızla şose yol yapımına başlanmıştır. Bununla beraber kervan yolları önemini kaybetmeye başlamıştır. Ancak yine de 1930'lara kadar Muğla- Aydın arasındaki develer ile ticari malların taşınmasına devam edilmiştir. Bu tarihten sonra ise develerin yerini arabalar almaya başlamıştır.¹⁴¹

Cumhuriyet dönemi öncesinde nakil araçlarının yok denecek kadar az olması ve yörenin coğrafi konumu deve taşımacılığını ön plana çıkarmıştır. Milas ve Muğla'dan Aydın'a gidip gelenler, Ahiköy güzergâhını kullandıkları için bölgede deve kervancılığı kazançlı bir meslek haline gelmiştir.¹⁴²

¹³⁹ Oğuz, "Yatağan'da Kuvayı...", s. 20.

¹⁴⁰ Aktüre, "a.g.m.", s. 69.

¹⁴¹ Akça, "Sosyal- Siyasal...", s. 46.

¹⁴² Tarcan Oğuz, *Yatağan'da Maniler Kervanı*, Muğla 2004, s. 15.

2. Karayolları

Osmanlı Devleti zamanında devletin doğrudan doğruya yol işleriyle uğraşmaya başlaması, 1870 yılına denk gelmektedir. Menteşe Bölgesi'nde ise ilk yol yapımı, XIX. yüzyıl sonlarında Aydın Vilayeti Valisi Hasan Fehmi Paşa döneminde başlamıştır. Menteşe Bölgesi'ndeki yapımına başlanan yolların belli başlı sebeplerinden birisi; demiryolu güzergâhı üzerinde olmayan Muğla'yı en yakın istasyon olan Aydın istasyonuna bağlamak. İkincisi ise; Muğla'yı en yakın limanlar olan Gökabad (Gökova) ve Milas- Küllük limanlarına bağlamaktı.¹⁴³

Cumhuriyetin ilk yıllarında karayolu gelişmesi zayıf görünse de Muğla ili içindeki tüm yerleşmeler araba ve motorlu araçlarla ulaşılabilir hale getirilmeye çalışılmıştır. 1909'da Aydın- Çine- Bozüyük- Muğla- Gökabat şosesinin Muğla sınırları içinde kalan kısmı Bozüyük- Milas- Küllük şoseleri toplamı 154+ 320 m. yol bulunmaktaydı.¹⁴⁴

1915 yılında en büyük ulaşım ağı olan tamirâtı Aydın Amele Taburu tarafından yapılan Ahiköy- Milas yolu üzerinde gerçekleşmiştir. 1915 yılı bütçesinde tamiri planlanan bu yola aynı yıl içinde 7+00 km uzunluğunda kırma taş döşenmiş, 8+750 km yeniden tesviye ve genişletme, 9+250 km hendek ve banket ıslah çalışması yapılmıştır. Ancak çalışanların çekirge mücadelesine gönderilmesi nedeniyle inşaat tamamlanamamıştır.

Ahiköy- Milas yolunun başlangıcı Aydın- Muğla yolunun 85. kilometresinde bulunan Ahiköy civarındaki Kamışdere Köprüsü'dür. 1915'te müteahhit vasıtasıyla 273.905 kuruş harcanarak bu asma köprü yapılmıştır.¹⁴⁵

¹⁴³ Akça, "Sosyal- Siyasal...", s. 49.

¹⁴⁴ İlhan Tekeli, "1923- 1950 Döneminde Muğla'da Olan Gelişmeler", *Tarih İçinde Muğla*, Muğla 2006, s. 121- 124.

¹⁴⁵ Mehmet Temel, "I. Dünya Savaşı Yıllarında Muğla'daki Ekonomik Kalkınma Faaliyetleri", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Güz 2008, S. 21, s. 167.

Cumhuriyetin ilk on yılı daha çok tesviye edilmiş yollar yapılmıştır. 230 km kervan yolu, araba yoluna dönüştürülmüştür. 1933 yılına kadar sadece Aydın- Çine- Yatağan- Muğla- Gökova yoluyla Muğla- Yatağan- Milas- Küllük yolları şose yollar haline getirilmiştir. 1933'ten sonra şose yolların yapımında artış olmuştur.¹⁴⁶

Yatağan ilçesinin iktisadi olarak kalkınmasında büyük bir öneme sahip olan Yatağan- Bozdoğan yolunun inşasına 1953 yılında hükümet tarafından başlanmıştır. Genç ve aktif olan Kaymakam Kemal Kalender, yapımına başlanacak bu yoldaki makineli çalışmalar için İl Bayındırlık Müdürlüğü ile sürekli irtibat halinde olmuş ve yolun yapımı için tahsis edilecek kamyonların temini için İzmir'e gitmiştir.¹⁴⁷

Tütün yetiştiriciliğinde önemli yere sahip olan Yatağan, 1956 yılında yağın şiddetli yağmurlarda yıpranmıştır. Tütün nakli mevsimi olduğu için Yatağan- Milas arasındaki nakliyat seferleri artış göstermiştir. Bunun üzerine her türlü vasıtanın rahatça sefer sağlaması için Yatağan- Milas arasındaki yolun tamirine başlanmıştır.¹⁴⁸

1957'de yıllardan beri üzerinde ısrarla durulan Muğla- Aydın yolu düzenleme çalışmaları hız kazanmıştır. Bir yıl önce etüt ve projeleri tamamlanmış olan yolun öncelikle yapılması kararlaştırılan kısmı Yatağan- Çine arasındır. Böylece 50 km'lik bir kısım olan 336 virajı kapsayan yol Gökbel Dağları'ndan kurtarılacaktı. Maliyeti 50- 60 milyon liraya yakın olduğu söylenen bu inşaat, hükümet tarafından 1957 yılı programına alınmıştır. Böylece 120 km'lik Muğla- Aydın yolu 86 km'ye inmiş olacak ve bir buçuk saatte Aydın'a ulaşılacaktır.¹⁴⁹

¹⁴⁶ Tekeli, "a.g.m.", s. 121.

¹⁴⁷ *Muğla*, 14 Ağustos 1953.

¹⁴⁸ *Muğla*, 16 Şubat 1956.

¹⁴⁹ *Muğla*, 18 Ocak 1957.

3. Denizyolları

Menteşe Sancağı'nın dağlık ve engebeli olması sebebiyle karayolu ulaşımından ziyade denizyolu ulaşımı daha fazla gelişmiştir. Mentese yöresinin kıyıya yakın bölgeleri en önemli yerleşim yerleri içinde yer almıştır. XIX. Yüzyılda dış pazarlarla olan ekonomik ilişkiler bu bölgelerin daha da ön planda olmasını sağlamıştır.¹⁵⁰ Denize kıyısı olmayan tek ilçe Yatağan'dır.¹⁵¹

4. Yatağan Otomobilciler ve Şoförler Cemiyeti

Yatağan kazası içinde otomobilciler esnafı; otomobil, motosiklet, traktör gibi araçları kullanan şoför ve işçilerin dâhil olabileceği bir cemiyettir. Cemiyet; kanunun verdiği haklarla gelişmeleri takip etmek, aralarında birlik ve beraberliği sağlamak adına kurulmuştur. Cemiyetin siyasetle bir alakası yoktur.

Cemiyete girmek için 18 yaşını bitirmiş olmak, otomobil otobüs gibi motorlu vasıtalarla sahip olmak ve vasıtaları kullanmak gibi kuralları bulunmaktaydı. Cemiyetin görevleri arasında otomobilciler, şoförler ve işçilerin mesleklerine bağlı bulunmalarını sağlama, onların aralarında meydana gelebilecek her türlü anlaşmazlıkları çözümleme ve iyi geçinmelerini sağlama gibi yetkileri bulunmaktaydı.

Cemiyetin tüm üyelerinin bir araya gelmesiyle toplanan kurula, umumi heyet adı verilir. Her sene ocak ayında toplanmaktaydı. Toplantı, idare kurulu başkanı veya başkan vekili tarafından açılmaktaydı. Umumi heyete bir başkan ve iki kâtip açık oyla seçilmekteydi. Cemiyetin kapatılması halinde ise bütün malları Yatağan Güzelleştirme Cemiyeti'ne devredilmesi, cemiyetin kararları arasında yer almaktadır.

¹⁵⁰ Aktüre, "a.g.m. ", s. 66- 67.

¹⁵¹ *Yurt Ansiklopedisi*, C. VIII, İstanbul 1982- 1983, s. 5919.

Kurucuları aşağıdaki gibidir:¹⁵²

Başkan: Mehmet Tekin (Otomobilci)

II. Başkan: Baki Dugun (Otomobilci)

Muhasip: Mehmet Özcan (Otomobilci)

Kâtip: Süleyman Kaya (Şoför)

Üye: İbrahim Yufkacı (Şoför)

Üye: Hüseyin Işık (Şoför)

Üye: Halit Tarakçı (Şoför)

B. Tabii Afetler

1. Depremler

Muğla çevresi faal ve yarı faal kırık fay hatları arasında yer aldığı için sık sık yer sarsıntıları yaşanmaktadır. 1869 tarihinde yaşanan şiddetli deprem Muğla ilçelerinde 40 saniye sürmüştür. Cumhuriyet döneminde 25 Mayıs 1941’de Muğla’da tarihinin en büyük depremi yaşanmıştır. Bu depremin merkez üssü Muğla olduğu için Muğla kaza ve nahiyelerinde hissedilmiştir. Akgedik köyünde 57, Karakuyu köyünde 30, Gevenes köyünde 2 ev hasara uğramıştır. Bu depremden sonra Merkez ilçeye bağlı Bayır ve Akçaova köyünün başka bir yere taşınması düşünülmeye başlanmıştır. Bayır için düşünülen yer Yatağan’ın Akgedik köyü, Akçaova için ise Çamkerten bölgesiydi. 1941 yılının Ekim ayında bahsi geçen yerlerin nakli sağlanmıştır.¹⁵³

¹⁵² *Muğla*, 29 Ekim 1955.

¹⁵³ Akça, “*Sosyal- Siyasal...*”, s. 53- 54.

13 Aralık 1941 tarihinde Muğla'da yeni bir deprem daha yaşanmıştır. Bu depremde daha önceki depremde az hasar alan evlerde büyük hasarlar ortaya çıkmıştır. Yatağan nahiyesi ile Eskihisar, Karakuyu, Gevenes ve Bahçeburnu köylerinde büyük hasarlar ortaya çıkmıştır. Bu deprem sonucunda 2 kişi hafif yaralanmış olup, 300 ev tamamen ve 2 hastane binası kısmen hasar görmüştür.¹⁵⁴

Ülkenin bazı yerlerinde meydana gelen depremde oluşan zararların karşılanması için Yatağan'da yardımlar toplanmıştır. Toplanan yardımlar şu şekildedir; Kavaklıdere Nahiyesi merkezi ve köylerinden 630 lira 62 kuruş, Kavaklıdere İlkokulundan 20 lira, Kavaklıdere Nahiyesi Çavdır İlkokulundan 10 lira, Kavaklıdere Nahiyesi Kurucaova İlkokulundan 5 lira, Yatağan Nahiye merkezi ile bu nahiyeğe bağlı köylerden Ahiköy'den 639 lira, Mesken köyünden 147,5 lira, Kadıköy'den 83 lira, Alişar'dan 54 lira 10 kuruş, Bozüyük'ten 51 lira, Şeref'ten 45 lira 75 kuruş, Şahinler'den 42 lira, Çakırlar'dan 40 lira, Girenizler'den 37 lira 10 kuruş, Kapubağ'dan 37 lira, Bozarmut'tan 32 lira, Elmacık'tan 31 lira, Yuva'dan 32 lira, Nebiköy'den 29 lira 50 kuruş, Hacipaşalar'dan 31 lira 25 kuruş, Kavak'tan 16 lira 50 kuruş, Bağyaka'dan 13 lira 45 kuruş, Madenler'den 13 lira, Kafaca Kaplancık'tan 5 lira 25 kuruş¹⁵⁵

Ayrıca Muğla merkeze bağlı Turgut Nahiyesi'nde oluşturulan yardım komitesi tarafından; Leyne köyü halkından 110 lira 50 kuruş, Hacıbayramlar köyü halkından 17 lira 50 kuruş, Katrancı köyü halkından 55 lira 10 kuruş, Gökgedik köyü halkından 15 lira, Hisarardı köyü halkından 17 lira 75 kuruş toplamda ise 215 lira 85 kuruş toplanmıştır. Toplanan para Ziraat Bankası vasıtasıyla genel merkez başkanlığına gönderilmiştir.¹⁵⁶

¹⁵⁴ Akça, "Sosyal- Siyasal...", s. 54.

¹⁵⁵ *Muğla'da Halk*, 29 II. Kanun 1944.

¹⁵⁶ *Muğla'da Halk*, 26 Şubat 1944.

2. Orman yangınları

Türkiye'nin Ege ve Akdeniz bölgelerinde çıkan orman yangınlarında büyük kayıplar yaşanmıştır. Yatağan'ın Zeytin Köyü mevkiindeki kuru çam ormanlarında çıkan yangın 5 saat kadar devam etmiş 25 hektarlık bir yanmıştır. Çıkan yangın, orman mensupları ve köylülerin yardımlarıyla söndürülmüştür. Yangının çevredeki çobanların dikkatsizliği yüzünden çıktığı anlaşılmış ve sebep olanların hakkında soruşturma başlatılmıştır.¹⁵⁷

Yatağan'da 1953 yılında Şeref ve Deştin Köyü mevkiindeki yangın devlet ormanında meydana gelmiştir. Orman mensuplarıyla köylülerin yardımları neticesinde etrafı çevrilmiş 8- 10 saat sürmüştür. Bu yangın, 50 hektarlık bir sahada örtü yangını olarak seyretmiş ve söndürülmüştür. Sebep olanlar hakkında kanuni takip başlamıştır.¹⁵⁸

Yine aynı yıl ilçenin Şeref- Deştin mıntıkasında çıkan orman yangınında Kaymakam Kemal Kalender, Jandarma Komutanı Yüzbaşı Necati Volkan, Orman Bölge Şefi Ali İhsan Çelik ve Astsubay Başçavuş Şevket Bey'in yangın yerine giderek yangının söndürülmesinde büyük emek sarf ettikleri gözlenmiştir. Orman İşletme Müdür Muavinin söndürme çalışmalarına katıldığı bu yangın, 14 saat gibi bir sürede kontrol altına alınmış ise de 3000 dönüm kadar arazinin yanmış olduğu görülmüştür. Aynı günlerde Hacıveliler köyü civarında ve Akgedik köyünde yangınlar çıkmıştır. Bu yangınlar halkın ve görevlilerin gayretleriyle fazla hasar vermeden söndürülmüştür.¹⁵⁹

1955 yılında Yatağan'da meydana gelen yılın ilk orman yangını; Kozağaç ve Deştin köylerinde başlamış, her iki yerde de vaktinde alınan tedbirlerle ve köylülerin gayretleriyle söndürülmüştür. Deştin köyünde başlayan yangın; 24 saat kadar devam etmiş, kısmen örtü yangını olarak seyrettiğinden az bir zarar meydana gelmiştir.¹⁶⁰

¹⁵⁷ *Muğla*, 17 Haziran 1953.

¹⁵⁸ *Muğla*, 27 Ağustos 1953.

¹⁵⁹ *Muğla*, 1 Eylül 1953.

¹⁶⁰ *Muğla*, 24 Haziran 1955.

1955 yılında Yatağan'ın Genek köyünde halkın gözleri önünde evlerini barklarını yakan büyük bir yangın faciası yaşanmıştır. Kurban Bayramı'nın birinci günü meydana gelen bu olay Muğla vilayetinin her köşesinde derin bir üzüntü yaratmıştır. İsmail Evren adlı vatandaşın eşinin bahçede yaktığı ateşte kurban kellesi pişirirken evinin saçağı tutuşmasıyla yangın başlamıştır. Birbirine bitişik ve iç içe olan Genek köyünün 30- 40 evini birden ateş sarmış ve yangın önüne geçilmez bir hal almıştır. Köy halkı bunun karşında şaşkınlık ve korku içinde eşyalarını ve canlarını kurtarma telaşına düşmüştür.

30 Temmuz 1955 Cumartesi günü saat 13.00 gibi başlayan facianın haberi, bütün gayretlere rağmen vasıtasızlık yüzünden kaza ve vilayet merkezine çok geç ulaştırılmıştır. Vali Esat Kaya Ayman felaketi haber alır almaz Muğla itfaiyesiyle birlikte zabıta kuvvetlerini yangın mahalline sevk etmiştir. Havanın rüzgârlı oluşu sebebiyle önü alınamayan yangının ertesi sabah saat 6.00'ya kadar devam etmesiyle 17 saat sonunda söndürülebilmıştır. Bu felaket karşısında aciz kalan köy halkı 104 ev, 27 dükkân, 3 saman damı, 1 köy camii, 22 hayvan ve en önemlisi 2 can kaybıyla büyük bir yıkım yaşamıştır.

Felaketi haber alan mebuslardan Turhan Akarca ile birlikte Vali Esat Kaya Ayman'ın köye giderek halkla yakından ilgilenmesi, onları biraz da olsa teselli etmiştir. İlk yardımları vilayette vali başkanlığında olmak üzere bütün ilçelerde birer yardım komitesi kurulmuş ve faaliyetlere başlanmıştır. Sevk edilen ilk yardımlar şunlardır:

Yatağan Belediyesi 545 kg ekmek, 500 adet karpuz, 10 kg helva ile bir miktar peynir.

Muğla Belediyesi 64 kg börülce, 113 kg fasulye, 270 kg pirinç, 36 kg peynir, 33 kg zeytinyağı, 10 kg sabun, 100 kg tuz, 14 kg leblebi, 10 kg kuru üzüm, 25 kg domates.

Bütün komiteler nakti ve ayni yardım faaliyetlerini devam ettirmişlerdir. Bununla beraber açıkta kalan 600 vatandaş sağlam kalan diğer evlere yerleştirilmiştir. Bölgeye doktor, sağlık memuru gönderilmiş ve bölgede bütün önlemler alınmıştır.¹⁶¹

¹⁶¹ *Muğla*, 3 Ağustos 1955.

1 milyon liradan fazla olarak tahmin edilen maddi zarar karşısında felakete uğrayan vatandaşların bu yaraları, hemşerileri tarafından sarılmaya çalışılmıştır. Diğer taraftan Teknik Ziraat Müdürlüğü elemanları felaket mahalline giderek felakete uğrayanların tohumluk ihtiyaçlarını tespit etmiş ve en kısa zamanda onlara karşılıksız olarak tohum dağıtılacağını bildirmiştir.¹⁶²

Genek köyü yangınında hasar gören hane, dükkân ve camiinin yeniden yapılması için Nafia Vekâleti'nden gelecek olan teknik heyetten inşaat yerinin tespit çalışması yapılmıştır. Ayrıca felakete uğramış olan her hane başına 500'er lira yardım yapılması kararlaştırılmıştır. Bununla beraber tespit edilen kereste ihtiyaçlarının Muğla Orman Başmüdürlüğü'nce parasız olarak karşılanması kararı alınmıştır.¹⁶³

Yatağan'ın Bozarmut Köyünde tedbirsizlik nedeniyle Eylül ayında yangın çıkmıştır. Bu yangın Ramazan Hamamcı ile İbrahim Kavgan'a ait bitişik olan üç evde birden çıkmış ve ev sahiplerinin çığlıklarıyla bütün köy halkı yangın alanına koşmuştur. Köy halkı ateşin diğer evlere sıçramasını önlemiş, Muğla Belediye itfaiyesi de gelerek yangını söndürmüştür. Üç evin tamamıyla yandığı olayda bin lira zarar olduğu tahmin edilmiştir.¹⁶⁴

Yatağan'da orman yangınlarının çıkmasına mani olacak ve çıkanları da zararsız bir şekilde önlemek amacıyla orman yangınlarıyla ilgili toplantılar yapılmıştır. Bu toplantılara Yatağan'dan 28, Kavaklıdere'de 1 muhtar katılmıştır. Bu toplantılar Muğla Orman Müdürlüğü tarafından düzenlenmiştir. Muhtarlara ormanların önemi, memleketin orman durumu, ormanları korumada vatandaşlara düşen görevler, ormanların azalmasının doğuracağı felaketler ile din ve ahlak bakımından orman himayesinin değeri gibi konularda bilgiler verilmiştir.¹⁶⁵

¹⁶² *Muğla*, 5 Ağustos 1955.

¹⁶³ *Muğla*, 24 Ağustos 1955.

¹⁶⁴ *Muğla*, 16 Eylül 1955.

¹⁶⁵ *Muğla*, 8 Eylül 1955.

3. Diğer Afetler

Menteşe yöresi, yağışı bol alan yerler arasındadır. Dolayısıyla kuvvetli yağmur yağınca zaman zaman felaketler yaşanmıştır. 1959 yılında Ege Bölgesi'nin muhtelif yerlerine düşen yağmurlar faydalı olmuş ancak Yatağan Kazası'nın Turgut Nahiyesi'nde büyük hasar meydana getirmiştir. Tütün, hububat tarlalarını tahrip etmiş, zeytin tarlalarında da zeytin ağaçlarının çiçeklerini dökmüştür. Gene bu bölgede ceviz tanesi büyüklüğünde düşen doludan bağlar ve fidelikler de zarar görmüştür. Hadisenin hemen ardından Vali vekili Azmi Karaca beraberinde Teknik Ziraat Müdürü Ahmet Akyüz, Yatağan kaymakam vekili ve Ziraat Bankası Müdürü afet bölgesine gidip tetkiklerde bulunarak halkın dertlerini dinlemiş ve kendilerinin hemen yardımda bulunacağını bildirmişlerdir. Teknik Ziraat ve Banka ekipleri zarar tespitiyle meşgul olmaya başlamışlardır. Bu afetten insan ve bina kaybı olmamakla beraber hayvanlardan telef olanlar tespit edilmiştir.¹⁶⁶

1959'da Yatağan Turgut Nahiyesi Hacıbayramlar, Gibye ve Hisarardı köylerine yağın ve iki saat devam eden şiddetli yağmur ve dolunun getirdiği selin zararlarını belirlemek gerekliydi. Teknik Ziraat Müdürü Ahmet Akyüz başta olmak üzere Mücadele Mütahassısı Mehmet Tolga, Ekonomi Mütibasısı İsmet Gültekin'den oluşan grup kurulmuştur. Bu grup tarafından tahminen 4500 dekar sahada ekili tütün, hububat, bağ ve zeytinlerde zarar tespit edilmiştir. Her çeşit zarar için yardım yapılması kararı alınmıştır.¹⁶⁷

2 Haziran 1959'da Yatağan'a bağlı Turgut Nahiyesi ve civar köylerinde erozyon ve dolunun meydana getirdiği selin önüne geçmek ve tabiatın böyle afetlerinden zarar vermesi yerine faydalanma yollarının ne olduğunu açıklamak amacıyla faaliyetler yapılmıştır. Türkçe anlatımlı filmlerle vatandaşlar bilgilendirilerek Türkiye dâhilinde birçok yerde açılmakta olan barajların önemine dikkat çekilmek istenmiştir.¹⁶⁸

¹⁶⁶ *Muğla*, 5 Haziran 1959.

¹⁶⁷ *Muğla*, 11 Haziran 1959.

¹⁶⁸ *Muğla*, 11 Haziran 1959.

İlçede 21 Ağustos 1959 tarihinde yağın dolu, 12.50'de başlamış kısa sürede bir afete dönüşmüştür. Bu dolu afeti ilçenin Şahinler ve Kapubağ ovalarının bir kısmında etkili olmuştur. Afet yüzünden 3 bin dekarlık arazideki tütün mahsulü zarara uğramıştır. Tütün mahsulündeki bu zarar % 40 ile % 85 oranında değişmektedir. Hasarın yerinde tespit edilmesi amacıyla il merkezinden bir Ziraat Mühassısı bölgeye gitmiştir.¹⁶⁹

C. Sağlık

1. Hastane

Muğla'da ilk sağlık hizmetleri Rum doktor ve eczacılar tarafından sunulmaya başlanmıştır. Doktor Nikola ve Eczacı Haralombos'un bu alanda ismi verilebilecek ilk kişilerdir. Muğla'nın ileri gelen Topaloğulları ailesinden Dr. Hüseyin Bey, Şerif Efendilerden Dr. Cemil, Dr. Muhsin Ertuğrul Bey ilk tıp tahsilini bitirenlerdendir. Bu kişiler, Cumhuriyet öncesinde Muğla'ya gelerek çalışmaya başlamışlardır.¹⁷⁰

Muğla'nın ilk hastanesi, Hacı Kadızade Ömer Efendi'nin annesi Pembe Hanım'ın inşa ettirdiği hastanedir. 1913 yılında hizmete açılan hastanede hastalar belediye doktoru tarafından tedavi edilmekteydi. 1914 yılında ise kente bir eczacı tayin edilerek küçük bir de eczane oluşturulmuştur.¹⁷¹

Yatağan Hükümet Tabipliği; 1945 yılında hizmete girmiştir.¹⁷²

1953'te Yatağan'da açılacak olan Sağlık Merkezi'nin Manisa vilayeti Demirci kazası Muayene ve Tedavi Evi'nin taşınmasıyla oluşacağı bilinmekteydi.¹⁷³ 1953 yılı Muğla

¹⁶⁹ Muğla, 26 Ağustos 1959.

¹⁷⁰ Tekeli, "a.g.m.", s. 162.

¹⁷¹ Muğla Sıhhiye Müdürü Doktor Esad, *Türkiye'nin Sıhhi- İctimai Coğrafyası Muğla (Menteşe) Sancağı*, Haz: Bayram Akça- Erdoğan Keleş, Muğla 2012, s. 71.

¹⁷² Sunay Eksen, *Cumhuriyetin 75. Yılında Muğla İlinde Sağlık Alanındaki Gelişmeler*, Muğla 1999, s. 8.

Gazetesi'nde yayımlanan İl İdare Kurulu Faaliyet Raporunda Yatağan'a bir Muayene ve Tedavi Evi'nin açılmasına karar verildiği ve hazırlıkların yapıldığı tespit edilmiştir.¹⁷⁴

1954 Muğla Gazetesi'ndeki bir haberde Gümüşhane vilayetinden Muğla'ya gelen Ebe Fatma Uslu'nun Yatağan'ın Genek köyü grubu ebeliğinde göreve başladığı göze çarpmaktadır.¹⁷⁵

1961 yılında ise Yatağan Sağlık Merkezi 10 yataklı olarak hizmete girmiştir.¹⁷⁶

Hükümet Tabipliği'ne sırasıyla İsmail Sefa Edalı, Yakup Çetinkaya, Sebahattin Kilci, Tahir Çorbacı, Faruk Saka, Necmettin Akbay, Ünal Tokgöz tayin edilerek görev almışlardır. İlçede 1967 yılında 1 hükümet tabibi, 3 gezici, 2 köy sağlık memuru, 1 muayene tedavi evi, sağlık memuru, 8 köy ebesi bulunmaktaydı. İlçeye bağlı köyler sağlık hizmetleri ve personel istidamı bakımından 10 gruba ayrılmıştır. Grup merkezi olarak tespit edilen köyler Eskihisar, Çayboyu, Bozüyük, Bozarmut, Kadıköy, Nebiköy, Salkım, Çardaklı, Zeytinköy ve Bağcılar şeklindedir.¹⁷⁷

¹⁷³ *Muğla Demokrat Yayla*, 23 Mart 1953.

¹⁷⁴ *Muğla*, 3 Ağustos 1953.

¹⁷⁵ *Muğla*, 20 Eylül 1954.

¹⁷⁶ Eksen, "a.g.e.", s. 11.

¹⁷⁷ *1967 Muğla İl Yıllığı*, s. 237.

2. Salgın Hastalıklar

2.1. Dizanteri

18 Haziran 1944'te parti teşkilatının teftişi ve ihtiyaçları için Turgut'ta bulunan Şeraffettin Bürge, Halk Odası salonunda toplantı düzenlemiştir. Bu toplantı esnasında toplantıya katılanlardan bazıları nahiye merkezinde çocuklarda %75 oranında ve salgın olarak dizanterinin olduğunu ve bir hafta içerisinde 6 çocuğun vefat ettiğini söylemişlerdir.

Dr. Fadıl Şerafettin Bürge, bu hastalıkla çok yakından ilgilenmiş, Halk Odası'na getirilen çocukları muayene etmiştir. Bazı evlere de giderek bir kısmının yataklarını kontrol etmiştir. Bu hastalıkla ilgili Nahiye Müdürü bir hafta önce vilayet merkezine bilgi gönderdiğini ancak henüz doktor gönderilmediğini dile getirmiştir.¹⁷⁸

Sıhhat Müdürü ise hastalıkla ilgili Nahiye Müdürünün haber göndermediğini ve Turgut'tan vilayet merkezine gelenlerin Hükümet Tabipliği'nden veya Sıhhat Müdürlüğü'nden bu hastalıkla ilgili ilaç istemediğini bildirmiştir.¹⁷⁹

2.2. Sıtma

1924 yılında Kavala, Tikveş ve Langaza muhacirlerinden Muğla'nın Cazgırlar köyüne iskân edilen ahalinin bir kısmının sıtma hastalığından muzdarip olduğu tespit edilmiştir. O zamana kadar bu hastalık yüzünden 17 kişinin vefat ettiği, köyün etrafının bataklıklarla çevrili olmasından dolayı dağıtılan kininin bir faydasının olmadığı görülmüştür.¹⁸⁰

Muğla Vilayeti'nin sahil kısımlarının birçok yerini bataklıklar kapladığı için bölgede görülen en önemli salgın hastalık sıtmaydı. 1931 yılında Muğla merkez ilçe ve bağlı

¹⁷⁸ *Muğla'da Halk*, 24 Haziran 1944.

¹⁷⁹ *Muğla'da Halk*, 28 Haziran 1944.

¹⁸⁰ Akça, "Lozan Barış..", s. 791- 792. Ayrıca bilgi için; Çanlı, "Balkanlardan Muğla'ya..", s. 58.

ilçelerin birçoğu sıtma ile mücadele kapsamına alınarak buralardaki sıtmalıların tedavisi için Ziraat Bankası aracılığıyla kinin dağıtılmıştır. 1936'da Muğla Valisi ve CHP İl Başkanı'nın girişimiyle toplanan komisyon sıtma ile mücadele kararı almıştır. Bu karar gereğince doktorlar köylere giderek köylüleri ücretsiz tedavi edip onlara ilaç dağıtmışlardır.¹⁸¹

1940 yılında Ahiköy, Bozüyük, Kapıbağı, Gevenes'te sıtma hastalığı görülmeye başlamıştır. Bu hastalığa karşı kinin dağıtılmaya çalışılmıştır.¹⁸²

3. İçmeler ve Kaplıcalar

Yatağan ve çevresi şifalı su kaynakları bakımından zengin sayılabilecek potansiyele sahiptir. Bunlardan birisi; Eski Yatağan- Aydın karayolu üzerinde bulunan Kayırlı Madensuyu, Yatağan merkezine 5 km uzaklıktadır. Gneyzer çatlaklarından CO₂ ile birlikte çıkmaktadır. 0,3 litre/ sn debili olup litresinde 1600 mg. CO₂ gazı bulunmaktadır. Ayrıca içinde yüksek radyoaktif bulundurmaktadır. Suda toplam erimiş vaziyette 5,4 gr/ lt mineral vardır. Anyon olarak hidrokarbonat, katyon olarak sodyum hâkimdir. Sıcaklığı 19 derece olduğu bilinmektedir. Kayırlı madensuyunun sindirim rahatsızlıklarına (radyoaktif gazın kanda biriken ürit asidi böbrek yoluyla atmasıyla), böbrek hastalıklarına, gut tedavisinde, karaciğer, safra kesesi hastalıklarında, kalın ve ince bağırsak rahatsızlıklarında yararlı olduğu söylenmektedir.¹⁸³

Diğer bir şifalı su ise; Bozük (Girme) Ilıcası Yatağan ilçesine bağlı, Bağyaka Köyü'ndeki Bozük Ilıcası, Merkez ilçeye 25, Yatağan'a ise 6 km uzaklıktadır. Bozük

¹⁸¹ Akça, "Sosyal- Siyasal...", s. 60.

¹⁸² Muğla'da Halk, 15 Haziran 1940.

¹⁸³ Oğuz, "Yatağan 2002", s. 62.

Ilıcası'nın suyu orman içindedir. Bölgenin yükseltisi 420 m.'dir. Bu ılıca kalp hastalıklarına, damar hastalıklarına ve sinir hastalıklarına yararlı olmaktadır.¹⁸⁴

Hacıbayramlar Madensuyu; adından anlaşılacağı üzere Hacıbayramlar Köyü deresi içindedir. Yüksek miktarda CO2 gazıyla birlikte şistlerin altında yer alan gnayzer çatlaklarından çıkmaktadır. Bol demir bileşikler içerir. Litrede 1327 mg. serbest CO2 gazı vardır. Suyun debisi 0.6 lt/sn'dir. 1.5. gramın üstünde toplam erimiş halde mineral bulunmaktadır. Suyun sıcaklığı 18 derece olup anyon olarak hidrokarbonat, katyon olarak sodyum, kalsiyum, potasyum ve magnezyum içerir. Bu madensuyu ise sindirimi kolaylaştırıcı, karaciğer, safra kesesi rahatsızlıklarında iyileştirici etki yapmaktadır. Ayrıca romatizma hastalıklarına da iyi geldiği söylenmektedir.¹⁸⁵

Yatağan'da bulunan diğer bir şifalı su ise; Mesken Köyü'nde bulunmaktadır. Yatağan'a 13 km uzaklıkta olan bu şifalı su, Çakıroğlu Değirmeninin yanında Girme Deresi içinden çıkmaktadır. Yöre halkı tarafından "şifalı su" diye adlandırılan suyun çamuru ile çamur banyosu yapılarak egzama, kaşıntı gibi rahatsızlıkları giderdiği ve bu suyun karın ağrılarına iyi geldiği söylenmektedir. Mesken Şifalı suyu herhangi bir sağlık kurulu tarafından tahlili yapılmamıştır.¹⁸⁶

¹⁸⁴ *Yurt Ansiklopedisi*, s. 5856.

¹⁸⁵ Oğuz, "Yatağan 2002", s. 64.

¹⁸⁶ Oğuz, "Yatağan 2002", s. 64.

D. Sosyal Kuruluşlar, Dernekler ve Cemiyetler

Muğla 1967 İl Yıllığı'na göre Yatağan Kazasında bulunan derneklerin başkanları şöyledir: ¹⁸⁷

Çocuk Esirgeme Kurumu: İsmet Özkan

Türk Hava Kurumu: Yunus Oğuz

Şehir Güzelleştirme Derneği: Mehmet Özcan

Halk Eğitimi Turizm Güzelleştirme Derneği: İsmet Özkan

Şöforler ve Otomobilciler Derneği: Mustafa Alper

Öğretmenler Biriktirme Derneği: Kemal Can

Yüksek Tahsil Derneği: Mehmet Kara

Kereste ve Ambalajcılar Derneği: Hamit Ersoy

Öğretmenler Derneği: İsmet Özkan

Kızılay Cemiyeti: Ömer Özmen

Yatağan Tütün Ekicileri Derneği: Hamit Ersoy

Yatağan İlçesi Memurlar Derneği: Mehmet Duran

Şehir Kulübü: Ömer Tekin

Avcılık ve Atıcılık Kulübü: Mehmet Bato

¹⁸⁷ 1967 Muğla İl Yıllığı, s. 19.

1. Hilal- i Ahmer Cemiyeti (Kızılay)

Kızılay, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Muğla'da faaliyet gösteren önemli yardım kuruluşlarından birisidir. 1935 yılında Hilal- i Ahmer ismi Kızılay olarak değiştirilmiştir. 1943- 1944 yıllarında ise Yüksek Maden Mühendisi Necdet Özdiñ, Kızılay'ın Muğla şube başkanıydı. 1940 yılında Ahiköy'e bir Kızılay şubesi açılmış ve kısa sürede üye sayısı 70 kişiyi aşmıştır.¹⁸⁸

2. Genek Köyü Güzelleştirme (Gençleştirme) Derneği

Yatağan'a bağlı Kavaklıdere Nahiyesi Genek köyünün büyük bir yangın felaketi yaşamış olması nedeniyle köyün imar ve güzelleştirilmesi amacıyla köy muhtarlığıyla da iş birliği içerisinde olan dernektir. Üyeleri arasında çeşitli meslek sahipleri bulunmaktaydı. Bazıları şunlardır: Osman Özdemir (Tüccar), Ali Dinamit (Bakırcı), Ali Dönmez (Bakırcı), Abdullah Koz (Bakırcı), Kemal Menteşe (Bakırcı), Süleyman Sarıçınar (Kalaycı), Şakir Üstündağ (Kalaycı), Hakkı İnce (Bakırcı), Mehmet Öztürk (Manifaturacı), Mehmet Bıçak (Kiremitçi), Alırza Ustaoglu (Kalaycı), Mehmet Karataş (Kalaycı), Kamil İncik (Marangoz), Ali Topçu (Bakırcı), Mehmet Kalay (Şoför).

22 Temmuz 1959'da yapılan toplantıda bir sene için oluşturulan İdare Heyeti aşağıdaki gibidir:¹⁸⁹

Başkan: Kamil Menteş (Tüccar)

2. Başkan: Hasan Saldık (Kunduracı)

Muhasip: Hüseyin Dursun (Terzi)

Veznedar: Ali Topçu (Bakırcı)

¹⁸⁸ Akça, "Sosyal, Siyasal...", s. 66- 68.

¹⁸⁹ Muğla, 30 Temmuz 1959.

Kâtip: Kamil İncik (Marangoz)

Üye: Mehmet Bıçak (Kiremitçi)

Üye: Âlim Dönmez (Bakırcı)

Murakabe Heyeti: Kemal Menteşe, Sadullah Cizme, Abdullah Öz.

3. Yatağan Kazası Şehir Güzelleştirme Cemiyeti

Cemiyetin merkezi Yatağan'daki Kızılay binası olup, şubesi bulunmamaktadır. Cemiyetin siyasetle ilgisi olmayıp, Yatağan'ın yeni kaza olması nedeniyle imar ve güzelleştirilmesinde, belediye ile iş birliği yaparak faaliyetlerde bulunma amacıyla kurulmuştur. Kurucuları arasında Mehmet Özcan (Tüccar), Neşet Gürpınar (Tüccar), Baki Ongun (Çiftçi), Mustafa Çolakoğlu (Çiftçi), Sadık Alper (Nakliyeci), Hamdi Karcı (Çiftçi), Fevzi Alpözen (Tüccar), Mehmet Gürpınar (Muakip), Ali Rıza Ertop (Kunduracı), Mehmet Erdinç (Demirci), Mehmet Tekin (Gazozcu), Ahmet Yüksek (Tüccar), Mehmet Çolakoğlu (Tüccar), Mehmet Alsan (Çiftçi), Mehmet Bato (Tüccar), Süleyman Çotur (Tüccar), Mehmet Kutlu (Deveci), Nazmi Buca (Tüccar-Muhtar) bulunmaktadır.

Daimi ve fahri üyelerin katıldığı Genel Kurulda genel kararlar alınmakta ve Genel Kurul yılda bir kez toplanmaktadır. Genel Kurul, İdare Heyeti için 7 kişi ve Murakebe Heyeti için de 3 kişi seçmekteydi. Heyetlerin asil üyesi kadar yedekleri de bulunmaktaydı.

18.01.1955 tarihinde toplanan Genel Kurul aşağıdaki heyetleri seçmiştir:¹⁹⁰

¹⁹⁰ *Muğla*, 31 Ocak 1955.

İdare Heyeti

Mehmet Özcan (Tüccar- Başkan)

Baki Ogun (II. Başkan)

Ömer Özsan (Muhasip)

Ali Özdemir (Veznedar)

Mehmet Alsan (Katip)

Mehmet Çolakoğlu (Üye)

Mehmet Erdinç (Üye)

Murakebe Heyeti

Neşet Gürpınar

Nevzat Özsan

Sadık Alper

Bu cemiyetin kurulmasında Yatağan'ın yeni kaymakamı Baki Bilal etkili olmuştur. Cemiyetin bünyesinde halkın her kesiminden insan bulunmaktaydı. Yatağan'ın güzelleştirilmesinde her türlü teşebbüsü ele almak ve belediye ile beraber imar faaliyetlerinde etkin olmak amaçları arasındadır. Müsamere ve güreşler tertip edip sosyal konularda da etkinlikler düzenlenmesi amaçlanmıştır.¹⁹¹

¹⁹¹ *Muğla*, 2 Şubat 1955.

E. Yatağan Belediyesi ve Hizmetleri

1. Bayındırlık Hizmetleri

1.1. Yatağan'ın İmarı

Yatağan yeni bir ilçe olmasıyla beraber birçok eski ilçelere nazaran durumu gayet iyiye gitmekte ve halkın da gayretiyle ilerlemesi destek bulmaktaydı. Vali Muzafer Kuşakçioğlu'nun da desteğiyle 1950'lerde Yatağan'da gözle görülür bir kalkınma faaliyeti başlamıştır. Yatağan'da bu doğrultuda okul inşasına başlanmıştır. Ayrıca köylerin yolları ve telefon irtibatları ıslah edilerek kullanılabilir hale getirilmiştir. Yapılan kalkınma faaliyetlerinde Kaymakam Rıdvan Akmansoy ve Belediye başkanının gayretleri de gözlenmiştir. Parti kongrelerinin de sürdürüldüğü ilçede kongrelerin samimi bir hava içerisinde yapıldığı memleketin ihtiyaçları konuşularak gerekli kararların alındığı görülmüştür.¹⁹²

İlçe Adalet Dairesi; kuruluşundan itibaren ilk dört yılı kısıtlı bir binada görevini yerine getirmiştir. Adalet Dairesi, 1949 yılı başında yeni kiralanmış müsait bir binaya nakledilmiş ve dairenin eksiklikleri tamamlanarak 22 Ocak 1949'da dönemin Kaymakamı Muzafer Erdem tarafından halkın hizmetine açılmıştır. Açılışa Yatağan Adliyesi'nin 4 yıllık faaliyetini anlatan Yargıç Muammer Olgaç, vilayet dâhilinde iş hacmi bakımından Yatağan'ın üçüncü ilçe olduğunu vurgulamıştır.¹⁹³

Yatağan Adliye kadrosuna Asliye teşkilatının ilavesi için yapılan müracaat Adalet Bakanlığı tarafından kabul edilerek bir savcı ile bir sorgu yargıcı tayin edilmiştir. Savcı olarak Naşit Tunçer, sorgu yargıçlığına ise Hamit Tanu gönderilmiştir. İlçenin sulh yargıcı ise Muammer Olgaç Bakanlıkça Asliye Ceza Yargıçlığı'na tayin edilmiştir.¹⁹⁴

¹⁹² *Muğla'da Halk*, 18 Ocak 1950.

¹⁹³ *Muğla'da Halk*, 9 Şubat 1949.

¹⁹⁴ *Muğla'da Halk*, 3 Ağustos 1949.

1958'de Yatağan ilçesi Kayırlı bölgesinde bir barajın yapılmakta olduğu, Çine Ovasının sulanacağı ve büyük bir elektrik santrali ile Muğla, Milas, Aydın, Denizli ve İzmir'in aydınlatılacağı duyulmuştur. Ancak bu barajın üst tarafındaki köylüler arazilerinin su altında kalacağından endişe etmişlerdir.¹⁹⁵

Yatağan'da yapılan Orman Bölge Müdürlüğü binası Vali Esat Kaya Ayman'ın katılımıyla 23 Nisan 1953'te açılmıştır.¹⁹⁶

1955 yılında Vilayet merkezinden Yatağan'a yapılan nakdi ve ayni yardımlar sayesinde Yatağan köylerinin hepsinde büyük bir kalkınma hareketi başlamıştır. Gevenesdere köyünde köy yolu tamiratından sonra Yatağan- Gevenesdere köy yolu üzerindeki Gürleyik çayının kış zamanlarında geçit vermediği noktasında dört metre genişliğinde ve on bir metre uzunluğunda olmak üzere betonarme köprü yapılmıştır. Köprü inşaatı için vilayetçe 147 lira ayni yardım ve 181 torba çimento ile bir buçuk kg dinamik yardımı yapılmıştır. Köprünün yapım aşamasında başta köy muhtarı Şükrü Kaya olmak üzere köy halkının gayretli çalışmalarıyla kısa zamanda köprü, geçişlerde kullanılmaya başlanmıştır.

Gevenesdere'de camii olmaması sebebiyle Gevenes köyüne namaza giden köylülerin durumu göz önüne alınarak köy içine bir camii yapılması kararı verilmiştir. Halkın yardımlarıyla başlayan camiinin temelleri atılmıştır.¹⁹⁷

Yatağan'ın Kavruk mevkiinde Yatağan- Aydın yolu üzerinde yeniden bir selektör evi inşası başlamıştır. Bu binanın yerini çiftçi Kasım Özkan hediye etmiştir. Modern bir makine ile teçhiz edilecek binada temizleme ve ilaçlama işlemi yapılması planlanmıştır.¹⁹⁸

¹⁹⁵ *Muğla da Halk*, 4 Kasım 1950.

¹⁹⁶ *Muğla*, 9 Aralık 1953.

¹⁹⁷ *Muğla*, 26 Nisan 1955.

¹⁹⁸ *Muğla*, 11 Eylül 1954.

1955 yılında Leyne kasabasında ise Değirmen sokağında 750, Çarşı içi Arasta Sokağında 136, Cami Kebir Mahallesi Atatürk Sokağı ile Rahmidere Sokağında 3486, Müezzinler, Çelebiler ve Kavaklık sokaklarında 2696, Tekke, Kavaklık, Yeni Kuyu, Taşlıyol yollarına 10442 m²'lik kaldırım inşası ikmal edilmiştir. Ayrıca cami önünden çıkan ve üzeri açık olarak mahalle içinden geçen suyun 110 metrelik kısmı kapatılmıştır.¹⁹⁹ Bu caminin önündeki suyun üzerinin betonarme ile kapatılması 1959 yılında iş başına geçen Leyne (Turgut) Belediye başkanı İzzet Görgüç tarafından tamamlanmaya çalışılmıştır. 15.346 lira 64 kuruş keşif bedeli olan bu işin 6 Kasım 1959 günü Turgut Belediyesi Encümeni huzurunda ihalesinin yapılmasına karar verilmiştir.²⁰⁰

Leyne kasabasındaki diğer bir gelişme ise belediye bütçesiyle gerçekleştirilen kasabanın içindeki eski pazar yerinin uygunsuzluğu nedeniyle yeniden bir hal binası ve 5 adet kasap dükkânının temelleri atılmıştır. Ve bunların yıl içerisinde halkın hizmetine gireceği bildirilmiştir.²⁰¹

1959'da deprem felaketine uğrayan Yatağan'ın Eskihisar köyü inşaatı için İmar ve İskân Vekâleti müdendislerinden Talat Öztürk, Seyfettin Gündem ve Muğla Tapu Kadastro Müdürü Ahmet Güler Eskihisar'a gelerek tetkiklerde bulunmuştur. Ayrıca inşaatın birkaç ay içinde başlayacağını köylüye müjdelemişlerdir.²⁰²

¹⁹⁹ *Muğla*, 24 Mart 1955.

²⁰⁰ *Muğla*, 23 Ekim 1959.

²⁰¹ *Muğla*, 24 Mart 1955.

²⁰² *Muğla*, 26 Ekim 1959.

1.2. İçme suyu

Muğla ve çevresinde 1922’de içilen sular nehir, kuyu, sarnıç suları gibi sulardı.²⁰³

Kayırlı köprüsünün üst tarafında 1947’de Maden Araştırma Enstitüsü incelemesi sonucu karbonatlı içme suyu bulunmaktaydı. Bu suyun Afyonkarahisar suyu ile yarışacak durumda olduğu ortaya çıkmıştır.²⁰⁴

1953 yılının ilk aylarında köylü halkın yapacağı içme su tesislerine yardımcı olmak üzere; il merkezinden Yatağan’a 6173 metre muhtelif cins demir boru gönderilmiştir.²⁰⁵

1954’te Keşif bedeli 172.004.44 lira olan Yatağan- Leyne kasabası içme suyu tesisinin İller Bankası tarafından ihaleye çıkarıldığı söylenmekteydi.²⁰⁶

Yatağan Kaymakamı Kemal Kalender ilçenin 6 köyünü içme suyuna kavuşturmuştur. Ayrıca kışın geçit vermeyen iki çayı da yeni köprülerle düzenlemiştir. Salkım köyüne 1120 metreden su getirilerek bir su toplama kuyusu bir adet 6 tonluk depo ve bir çeşme ile beraber halkın hizmetine girmiştir.

Şahinler köyünde; daha önceden köylünün emek ve parasıyla getirilen su şebekesi 258 metre demir boru verilip ıslah edilmiştir. Ayrıca 20 tonluk bir depo, 10 adet köy içine dik çeşme, bir adet yol tipi hazneli çeşme ile bir adet de okul önüne yalıklı çeşme inşa edilmiştir.

Eskihisar köyünde; 1500 metreden getirilen su şebekesine 45 tonluk bir depo, bir adet meydan şadırvanı, 17 adet dik çeşme, bir adet yol tipi hazneli çeşme inşa edilmiştir. Ayrıca dâhili tesisat için 1000 metre demir boru ile gerekli çimento

²⁰³ *Türkiye’nin Sıhhi ve İctimai Coğrafyası*, s. 78.

²⁰⁴ *Muğlada Halk*, 4 Kasım 1950.

²⁰⁵ *Muğla*, 5 Şubat 1953.

²⁰⁶ *Muğla*, 21 Haziran 1954.

yardımları yapılmıştır. Eskişehir köylüleri bu suyun ismini “Menderes Suyu” koymuşlardır.

Bencik köyünde; 1953 yılında yarım kalan isale şebekesi tamamlanmış bir meydan şadırvanı ve 3 adet dik çeşme inşa edilmiştir.

Zeytin köyünde; 1953’te yarım kalan şebeke tamamlanmıştır. Ayrıca bir kapıtaj, bir depo, 6 dik çeşme ve bir şadırvanlı meydan çeşmesi inşa edilerek halkın hizmetine girmiştir.

Bellibol köyünde; su isalesine, depo ve çeşme inşaatına başlanmıştır.

Kavaklıdere bucağına vilayetçe 1952- 53 yıllarında 25.000 lira para yardımı yapılmıştır. Bu yardım köy imkânlarıyla birleştirilerek 3100 metre boru satın alınarak diğer malzeleriyle beraber hazırlanmış ve tazyikli su inşasına başlanmıştır.

Bahçeyaka köyünün yıllardır geçit vermeyen iki çayı üzerine iki ahşap köprü inşa ettirilerek, köprü halkın geçidine açılmıştır. Böylece 1954’te Yatağan’ın hemen hemen susuz ve yolsuz köyü kalmadığı anlaşılmaktadır.²⁰⁷

1955 yılında ise Yatağan’ın Leyne kasabası elektrik ve içme suyu tesisi planı Ankara’daki mebusların temaları neticesinde sonuçlanmıştır. Keşif ve projesine göre 182.000 liraya mal olacak Leyne Kasabası içme suyu işi için gerekli malzemelerin alınması için gereken para ayrılmıştır. Ayrıca Leyne Kasabasının elektrik şebekesi için 232.000 liralık masraflar için Dâhiliye Vekâleti’ne evrakların sunulduğu haber alınmıştır.²⁰⁸

Yol işlerinde olduğu kadar su işlerinde de büyük faaliyetler gösteren Bayındırlık Teşkilatı ve Kaymakam, devamlı çalışma içinde olarak Yatağan’da su sıkıntılarını gidermiştir. Salkım köyü muhtarı Mustafa Turgut ile birlikte Salkım köyü sakinlerinden 10 kişilik grup; 2000 metrelik mesafeden hükümet yardımı ve köylü

²⁰⁷ *Muğla*, 23 Temmuz 1954.

²⁰⁸ *Muğla*, 4 Haziran 1955.

vatandaşların yardımıyla içme suyu getirilmiştir. Gelen suyun sayesinde köyün 3 yerine çeşme yapılmış ve halkın kullanıma sunulmuştur.²⁰⁹

1.3. Elektrik

1953 yılında Yatağan kazası elektrik şebekesi malzemeleri olan kafes ve (A) tipi 240 adet demir direk Yatağan'a sevk edilmek üzere Güllük iskelesine çıkarıldığını bilinmektedir.²¹⁰ 1954 Temmuz ayında ise Yatağan'ın elektrik santral ve tesisat işi tamamlandığı ve müteahhidi tarafından tecrübe yakımı yapılmıştır. Bu tecrübe yakımında halk sokaklara dökülmüş, adeta bayram sevinci yaşanmıştır.²¹¹

1955 yılında Yatağan'ın Leyne Nahiyesi Belediyesi'nin gösterdiği faaliyetler içerisinde elektrik projesi de yer almaktaydı. Bu projenin ihalesi 282 bin lira üzerinden yapılmıştır.²¹²

1.4. İktisadi Tesisler

Muğla'nın Bozüyük nahiyesinde Değirmenbaşı olarak bilinen bölgede su ile dönen bir tane Un Fabrikası bulunmaktaydı. Bu fabrika oldukça düzenli bir yapıya sahipti.²¹³

²⁰⁹ *Muğla*, 11 Haziran 1954.

²¹⁰ *Muğla*, 30 Kasım 1953.

²¹¹ *Muğla*, 2 Temmuz 1954.

²¹² *Muğla*, 24 Mart 1955.

²¹³ *Türkiye'nin Sıhhi ve İctimai Coğrafyası*, s. 73., Temel, "I. Dünya Savaşı Yıllarında", s. 172.

1.5. Mezarlıklar

1955 yılında Yatağan'ın Leyne Belediyesi faaliyetleri içinde mezarlık konusu da bulunmaktaydı. Eski mezarlık kasabanın içinde sayılması nedeniyle kasabadan 500 metre uzak, 25 dönümlük etrafı duvarla çevrili yeni bir mezarlık inşa edilmiştir. Yeni mezarlığa giden 500 metrelik yol dört metre genişliğinde yeniden düzenlenmiştir.²¹⁴

1.6. Camiler

Ahi Ebubekir Camii: Yukarı Camii olarak da bilinmemektedir. Bu camiinin kurucusu Ahi Ebubekir'dir. Yapılış tarihi bilinmemektedir. Üstü toprak damla örtülüdür. Hacı Ali Rızazede Efendi, kendi hayratı adına 1889 yılında onarımını yaptırmıştır.

Aşağı Camii: Bu camiinin de yapılış tarihini gösteren herhangi bir belge yoktur. Toprak damla örtülü olan bu camiyi 1887- 1888 tarihlerinde Hacı Ali Rızazede Efendi hanımının hayrına yeniden restore ettirmiştir.

İlyas Bey Camii: İlçenin Turgut Kasabası Cumhuriyet Meydanı'nda bulunmaktadır. Cami, 1368- 1371 yıllarında Menteşe oğlu Mehmet zamanında Hoca Mukbil tarafından inşa ettirilmiştir. Caminin günümüzde İlyas Bey Camii olarak tanınmasına babasından çok İlyas Bey'in Menteşe beyliği yapması gerekçe gösterilebilir. Cami, Erken Osmanlı camilerinden İznik Yeşil Camii, Bursa Alâeddin Paşa Camii ve Menteşe Beyliği'ne ait Balat İlyas Bey Camii ile benzerlik göstermektedir.²¹⁵

Gibye Camii: Bu cami, son dönem Osmanlı camilerindendir. Osmanlı mimarisi özellikleri taşıyan bu cami, 1892 yılında yapılmıştır. Tek meherden oluşan ve kadınlar mahfeni bulunan caminin bitişiğinde "Piri Bey" adında bir türbe bulunmaktadır.

²¹⁴ *Muğla*, 24 Mart 1955.

²¹⁵ Oğuz, "Yatağan 2002", s. 85.

Siyam Bey Camii: Bozüyük sınırları içerisinde. Siyam Bey Camii 1892 yılındaki Hacı Velîyüddin Efendi tarafından onarımı yapılmıştır.

Nebiköy Camii: 1902’de Bozdoğanlı Muhammet tarafından yaptırılmıştır. XIX. yüzyıl özelliği taşıyan bir minareye sahiptir. Üzerinde Eski Bayır taşları bulunmaktadır.²¹⁶

F. Spor

1. Yatağan Gençlik Kulübü

15 Şubat 1939’da Yatağan’da kurulmuştur. Kulübün forması yeşil- siyahtır. Yeri ise Yatağan Eski Halk Odası binasının alt kısmıdır. Kulübün amaçları arasında şunlar bulunmaktadır:²¹⁷

Gençlerin fizik ve moral kabiliyetlerini ulusal ve inkılâpçı amaçlara göre değiştirmek.

Sporu sağlığını, kuvvetini ve yurt müdafaası kabiliyetini yükselten bir araç olarak tanımak.

Sporda şahsi bir menfaat ve maddi bir kazanç yolu aramamak

Sporcuların Türk Bayrağı’nın ve Türk sporcusunun yüksek şeref ve haysiyet taşıdıklarını bilmek.

Muğla Beden Terbiyesi Bölgesi’nin 1957- 1958 Futbol Sezonunda Yatağan Gençlik Kulübü ile karşılaşacak olan takımlar şöyleydi:²¹⁸

²¹⁶ Oğuz, “*Yatağan 2002*”, s. 86.

²¹⁷ *Muğla’da Halk*, 28 Ocak 1948.

3 Eylül 1957: Dumlupınar Kulübü- Yatağan Gençlik Kulübü

29 Eylül 1957: Yatağan Gençlik Kulübü- Muğla Gençlik Kulübü

27 Ekim 1957: Yatağan Gençlik Kulübü- Pisi Gençlik Kulübü

3 Kasım 1957: Ula Gençlik Kulübü- Yatağan Gençlik Kulübü

24 Kasım 1957: Yatağan Gençlik Kulübü- Muğla Yılmaz Kulübü

8 Aralık 1957: Milas Gençlik Kulübü- Yatağan Gençlik Kulübü

3 Ocak 1958: Muğla Dumlupınar Kulübü- Yatağan Gençlik Kulübü

19 Ocak 1958: Yatağan Gençlik Kulübü- Muğla Gençlik Kulübü

2 Şubat 1958: Yatağan Gençlik Kulübü- Pisi Gençlik Kulübü

23 Şubat 1958: Milas Gençlik Kulübü- Yatağan Gençlik Kulübü

2 Mart 1958: Yatağan Gençlik Kulübü- Yılmazspor Kulübü

9 Mart 1958: Ula Gençlik Kulübü- Yatağan Gençlik Kulübü

2. Akınspor

1957 yılında Yatağan'ın Bahçeyaka köyünde kurulmuştur. Bu spor kulübü Mustafa Cantürk, Abdülkerim Şimşek, Mehmet Kara, Tevfik Kaptan, Ahmet Arıkan adlı sporsever gençler tarafından kurularak faaliyetlere başlamıştır.²¹⁹

1959- 1960 sezonu merasimle açılmış, vilayetin lig maçlarına Muğla Yılmazspor, Ula Gençlik, Yatağan Gençlik, Pisi Gençlik ve Güğerek Yıldızspor kulüpleri

²¹⁸ *Muğla*, 21 Eylül 1957.

²¹⁹ *Muğla*, 14 Haziran 1957.

katılmıştır. Sezonun ilk maçı Yılmazspor ve Yatağan Gençlik arasında yapılmış, Yılmazspor kulübü Yatağan Gençlik Kulübünü 5- 1 yenmiştir.²²⁰

3. Bozüyük- Pınarhisar Gençlik Kulübü

Rengi: Mor ve beyazdır. 9 Aralık 1964'te kurulmuştur. Uğraştığı spor kolları arasında atıcılık, güreş, atletizm, futbol ve voleybol bulunmaktaydı.²²¹

G. Yatağan'da Siyasal Yaşam ve Seçimler

1. Milli Mücadele Dönemi Yatağan'da Siyasal Yaşam

16 Mart 1920 İstanbul'un işgaliyle Milli Mücadele'de yeni bir döneme girilmiş, İtilaf Devletleri'nin beklemediği bir ruh ile girişimlere başlanmıştır. Mustafa Kemal, 19 Mart 1920'de vilayetlere, livalara, kolordu komutanlarına olağanüstü yetkilere sahip bir meclisin Ankara'da toplanmasını ve dağıtılan Meclis-i Mebusan'dan Ankara'ya gelebileceklerin de bu meclise katılabileceğini duyurmuştur. Aynı zamanda seçimlerin yapılarak on beş gün içinde milletvekillerinin Ankara'da bulunmalarını istemiştir.²²²

Bunun üzerine Muğla'da da seçim hazırlıkları başlamıştır. Ankara tarafından tespit edilen Muğla milletvekili adayları şu kişilerden oluşmaktaydı:

Ankara Müftüsü Rıfat Efendi

Ethem Fehmi Bey (Dönemin Muğla Mutasarrıfı)

²²⁰ *Muğla*, 2 Kasım 1959.

²²¹ *1967 Muğla İl Yıllığı*, s. 324.

²²² Yalçın ve diğerleri, "*a.g.e.*", s. 189-190.

Kasım Nuri Bey

Mahmut Bey

Mesut Efendi

Muğla'da milletvekili seçimi Mutasarrıflık binasında toplanan 30 seçmenin katılımıyla yapılmıştır. Seçim sonucunda yukarıda isimleri geçen beş aday seçilerek Ankara'ya gönderilmiştir. Muğla'nın seçimlerde aceleci davranmasının nedeni Anadolu'daki milli birliğin sağlanmasına katkı sağlamaktır.²²³

23 Nisan 1920'de toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi, ülkeyi büyük bir savaştan kurtarmış, yeni Türk devletini kurmuştur. 1 Nisan 1923 tarihindeki oturumda Aydın mebusu Esad Efendi ve 120 arkadaşı tarafından verilen bir önergeyle seçimlerin yenilenmesi istenmiştir.²²⁴ Bunun üzerine 16 Temmuz 1923'te yapılan seçimde Yunus Nadi Bey (Abalıoğlu), Mehmet Esat Bey (İleri), Şükrü Bey (Kaya) Muğla milletvekili seçilmiştir.²²⁵

²²³ Akça, "Sosyal- Siyasal...", s. 91- 92.

²²⁴ Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi (TBMM- II. Dönem 1923- 1927)*, C. I, Ankara 1995, s. 3.

²²⁵ Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi (TBMM- II. Dönem 1923- 1927)*, C. III, Ankara 1995, s. 613- 618.

2. Milli Mücadele Sonrası Yatağan'da Siyasal Yaşam

2.1. Halk Fırkası'nın Kurulması ve 1923- 1945 Yılları Arası Yatağan'daki Faaliyetleri

9 Eylül 1923 tarihinde Halk Fırkası'nın Mustafa Kemal tarafından kurulmasının ardından 20 Kasım 1923'te Ankara çıkışlı resmi yazıda Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti İdari Heyeti üyelerinin Halk Fırkası'nda da görev alabileceği bildirilmiştir. Bu yazı üzerine Muğla'daki Müdafa-yı Hukuk Cemiyeti üyeleri Halk Fırkası'nın Muğla'daki kurucuları ve üyeleri olmuşlardır. CHP'nin Muğla'daki kurucuları arasında şu kişiler bulunmaktaydı:²²⁶

Hamza Bey (Milletvekili)

Ragıp Bey (Belediye Başkanı)

Cavit Bey (Gazeteci)

Cemal Karamuğla

Hafız Sabri Bey

Sinanzade Cemal Bey

Gölcüklüzade Şevket Bey

Berberoğlu Akif Bey

İskender Bey (Alper)

Bozüyükü Hacı Süleyman Efendi

Selimzade Molla İsmail Efendi

Karahazızzade Hakkı Efendi

²²⁶ Akça, "Sosyal- Siyasal...", s. 93.

Karamollazade Ethem Efendi

Serezlizade Memiş Efendi

Süleymanbeyzade Murat Efendi

3. Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş

3.1. Demokrat Partinin Kurulması ve 1945- 1950 Yılları Arası Siyasal Faaliyetler

II. Dünya Savaşı sonrası oluşan şartlar Türkiye'nin çok partili hayata geçmesini hızlandırmıştır. İlk olarak 18 Temmuz 1945 tarihinde Milli Kalkınma Partisi²²⁷, daha sonra da 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti²²⁸ Türk siyasi hayatına girmiştir.²²⁹

Halk aktif bir şekilde tartışmalara katılmakta, muhalif partiyi heyecanla desteklemekteydi. Adaylar ile halk arasındaki ilişkilerde belirgin değişiklikler meydana gelmekteydi.

²²⁷ İstanbul'un zengin sanayicilerinden Nuri Demirağ, 6 Haziran 1945'te yeni bir siyasi parti kurmak amacıyla başvurmuş, 18 Haziran'da ise parti kurma iznini alarak savaştan sonra Türkiye'nin ilk muhalefet partisini kurmuştur. Milli Kalkınma Partisi adındaki bu partinin somut sorunlar üzerine ayrıntılı bir programı yoktu ve faaliyetleri kurucusunun kişisel düşüncelerinin dışına çıkamamaktaydı. Bu partinin siyasi mücadeledeki yerinin küçük olmasına rağmen hükümetin bu partinin kurulmasına izin vermesi muhalefet partilerini kabul ettiğini göstermiştir. Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi (Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller)*, İstanbul 2012, s. 236- 237.

²²⁸ 7 Haziran 1945 günü Halk Partisi, Meclis Grubu'na "Dörtlü" önergeyi vermesiyle muhalefet belirgin bir şekil almaya başlamıştır. Bu önergeyi imzalayanlar arasında Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan bulunmaktadır. Önergede Türk Anayasasının demokratik niteliği, hükümeti daha demokratik hale getirmek için Atatürk'ün yaptığı teşebbüsler, gericiliği önlemek endişesiyle anayasayı sınırlama zorunluluğunda kalınması ve savaş zamanındaki sınırlamaların devam ettirildiği belirtilmekteydi. Önerge sahipleri savaşın bittiğini ve köylüler ile aydınların demokrasiye hazır hale geldiğini düşünmekteydi. Ayrıca Millet Meclisi'nin hükümeti fiilen kontrol etmesini kişilere anayasada yazılı bulunan hak ve hürriyetlerin tanınmasını ve birden fazla partiye dayanan siyasi faaliyetlerin gelişmesine fırsat vermesini dile getirmekteydi. Dörtlü önerge sahipleri bir muhalefet partisi kurma kararında oldukları belli olmaktaydı. Böylece Ocak 1946'da Celal Bayar liderliğinde Demokrat Parti kurulmuştur. Karpat, "a.g.e.", s. 233- 239.

²²⁹ Akça, "Sosyal- Siyasal...", s. 100.

Tek parti döneminde seçim bölgelerini nadir dolaşan adaylar artık seçim bölgelerine koşmakta, halkla konuşmakta ve onların oylarını alabilmek için ihtiyaçlarının yapılacağını vaad etmekteydi. Muhalif adayların işleri daha kolaydı. Çünkü onlardan kimse program sormamaktaydı. Sadece muhalif olmaları aday olmak için yeterli bir sebepti.²³⁰

Seçimler 21 Temmuz 1946'da sakin ve düzenli bir şekilde geçmiş ve seçmenlerin %85'i oylarını kullanmıştır.²³¹

1949 yılında Yatağan Belediye Başkanı Cevat Yaslan İlçe Kaymakamı Muzaffer Erdem tarafından yapılan tahkikat sonucu istifa etmek zorunda kalmıştır. Yerine belediye üyelerinden Nevzat Özsoy seçilmiştir.²³²

3.2. 1950- 1960 Yılları Arası Yatağan'da Siyasi Faaliyetler

14 Mayıs 1950 seçimleri demokrasi tarihinin önemli dönüm noktalarındandır. O gün halk, sandıklara giderek özgür iradesiyle CHP iktidarına son vermiştir.²³³

1950 Belediye Seçimleri 3 Eylül Pazar günü gerçekleştirilmiş ve Muğla genelinde hararetli bir seçim olmuştur. Seçime CHP, DP ve MP'den başka Müstakiller de katılmıştır. Üstün bir çoğunlukla seçim Demokrat Parti lehine sonuçlanmıştır. Yatağan'da ise seçimi Cumhuriyet Halk Partisi kazanmıştır.²³⁴

²³⁰ Karpat, "a.g.e.", s. 249.

²³¹ Karpat, "a.g.e.", s. 250.

²³² *Muğla'da Halk*, 2 Nisan 1949.

²³³ Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950'den Günümüze*, Ankara 2013, s. 13.

²³⁴ *Muğla'da Halk*, 6 Eylül 1950.

1950'de CHP, Yatağan'da İlçe Genel Meclisi için yapılan yoklamada CHP üye adaylıklarına İzzet Gürgüç, Şevki Özsoy, Cevat Yaslan, Mehmet Uslu seçilmiştir.²³⁵

Yatağan'da İl Genel Meclisi için yapılan seçimde CHP üye adaylıklarına İzzet Gürgüç, Şevki Özsoy, Cevat Yaslan ve Mehmet Uslu seçilmiştir.²³⁶ Ancak Yatağan'da İl Genel Meclisi seçimi Demokrat Parti lehine sonuçlanmıştır.²³⁷

1953 Muhtar Seçimlerinde Yatağan'da Bahçeyaka DP, Nebiköy DP, Nebiler DP, Gökgedik CHP, Bağyaka DP, Çavdır DP, Elmacık DP, Hacıveliler DP, Girenizler DP, Kavaklıdere DP kazanmıştır.²³⁸

1953 yılında Muğla Milletvekilleri Nuri Özsan, Natık Poyrazoğlu ve Yavuz Başer; Yatağan'a gelerek ilçe pazarı ve Kavaklıdere'de halkın isteklerini dinlemişlerdir.²³⁹

1953 yılında Muğla'da bulunan Mülkiye Müfettişlerinden Ali Ataseven ve arkadaşı, Yatağan Kazası'nda Kaymakamlık ve Belediye'de teftişlerine başlamıştır.²⁴⁰

1954 yılında Yatağan'da Demokrat Parti, ocak kongrelerine merkez semt ocaklarından başlamıştır. Kongreyi takip etmek için DP İl Genel Başkanı Turgut Topaloğlu, İl İdare Kurulundan Nuri Pamuk ve Tahir Keskin, Daimi Encümen azası Süleyman Harmandar, İlçe Başkanı Nevzat Kökçü, İlçe İdare Heyetinden Cemil Özsoy, Tahir Aksoy ile Yatağan Belediye Reisi Yusuf Koç bulunmaktaydı.²⁴¹

1954'te 2 Mayıs seçimlerinden sonra CHP'de gerileme Yatağan Teşkilatında İdare Heyetlerine kadar yansımıştır. CHP'nin Belediye Meclis Azalarından Mustafa Can,

²³⁵ *Muğla'da Halk*, 30 Eylül 1950.

²³⁶ *Muğla'da Halk*, 30 Eylül 1950.

²³⁷ *Muğla'da Halk*, 18 Ekim 1950.

²³⁸ *Muğla*, 3 Ağustos 1953.

²³⁹ *Muğla*, 31 Ağustos 1953.

²⁴⁰ *Muğla*, 18 Kasım 1953.

²⁴¹ *Muğla*, 9 Ocak 1954.

Mustafa Özen ve Mehmet Özcan görevlerinden çekilmeye başlamıştır. Parti İdare Heyetinde bulunan Cemil Gürpınar, Mehmet Özcan, Ethem Türkmen, Sadık Alper, Rıza Akyol; CHP'den istifa ederek DP'ye kaydolmuşlardır.²⁴²

Yeni ilçe olan Yatağan'da faaliyet gösteren iki parti bulunmaktaydı. Bunlar Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti'ydi. Bu iki partinin de Yatağan için düşünceleri, kazalarının kalkınması ve güzelleştirilmesidir. Kazada iki parti devam ederken bir de Köylü Partisi'ni merak edenler ortaya çıkmış ve Türkiye Köylü Partisi'nin Yatağan şubesini açmışlardır. Partinin Müteşebbis Heyeti şu kişilerden oluşmaktaydı: Hüseyin İnce, Mehmet Oğuz, H. İbrahim Erdinç, Ali Erol, Tefik Demirtaş, Şevket Kahveci ve Ali Gökçen. Müteşebbisler partiyi açıp, Kaymakamlığa müracaatlarını yapmışlardır.²⁴³

Yatağan eski Demokrat Parti kurucularından olan Hüseyin İnce, Yatağan Köylü Partisi'nin de kurucuları arasında yer almış ancak kısa bir süre sonra bu partiden de istifa etmiştir. Hüseyin İnce'nin istifasına sebep olan söylentilerin başında Köylü Partisi'ne mensup olanların Cumhuriyet Halk Partisi teşkilatı ile son zamanlarda temas halinde oldukları ve amaçlarının Cumhuriyet Halk Partisi'nin yeniden belediye seçimlerini kazandırma istekleri yer almaktaydı. Hüseyin İnce'nin istifasını diğer Demokrat Parti'den geçmiş olan kişilerin de takip edeceği anlaşılmaktadır.²⁴⁴

1955'te Yatağan'a Kaymakam olarak Baki Bilal tayin edilmiştir.²⁴⁵

1955'te Yatağan Belediye Meclisi için Demokrat Parti'den aday gösterilenler arasında şu kişiler bulunmaktaydı:²⁴⁶

²⁴² *Muğla*, 1 Temmuz 1954.

²⁴³ *Muğla*, 8 Şubat 1955.

²⁴⁴ *Muğla*, 3 Mayıs 1955.

²⁴⁵ *Muğla*, 11 Ocak 1955.

²⁴⁶ *Muğla*, 4 Kasım 1955.

Asilllerden;

Yusuf Koç (Belediye reisi)

Ömer Özsan (İl Genel Meclis Üyesi ve DP ilçe ikinci başkanı)

Nevzat Özsoy (İlçe İdare Kurulu Üyesi, Çiftçi)

Baki Ongun (Tüccar, Terzi)

Fettah Ertekin (Çiftçi)

Mehmet Özcan (Tüccar, İlçe İdare Kurulu üyesi)

Mehmet Metin (Şoför)

Mehmet Delibaş (Tüccar)

Mehmet Güney (Tüccar)

Kazım Çoklar (Çiftçi)

Süleyman Çotur (Nakliyatçı)

Ömer Özmen (Bakkal)

Yedekler

Nevzat Özsan (İl Daimi Encümen Üyesi)

Mehmet Batu (Tüccar)

Ali Rıza Ertop (Kunduracı)

Ahmet Yüksel (Tüccar)

Mustafa Çöllü (Tüccar)

Yusuf Işık (Marangoz)

İsmail Mutlu (Bakkal)

Niyazi Burcu (Tüccar)

Hüseyin İnce (Kahveci)

Kazım Ateş (Demirci)

Fevzi Alpözen (Tüccar)

Şevki Kıyar (Çiftçi)

CHP'nin Genek Köyü İdare Kurulu Üyesi ve köyün ileri gelenlerinden olan Kamil Esen, Yatağan Demokrat Parti Başkanlığı'na verdiği dilekçeyle CHP'den istifa ettiğini bildirmiş, Demokrat Parti'ye kaydının yapılmasını istemiştir.²⁴⁷

1958 yılında Yatağan'da Demokrat Parti üyelerini artırırken bir taraftan da genç demokratlar faaliyetlerine devam etmişlerdir. Genç demokratların planladığı kongreye Milletvekili Nuri Özsan, Demokrat Parti Vilayet İdare Heyeti Reisi İlhan Tekinalp, ikinci reisi Tahir Keskin, İl İdare Kurulu üyesi Hamit Caba, Vilayet Daimi Encümen üyesi Nevzat Özsan da katılmıştır. Kongre başkanlığına Yatağan Belediye Başkanı Nevzat Özsoy, kâtipliklerine Mehmet Gürpınar ve Mehmet Özsan seçilmiştir. Ayrıca Genç Demokratlar yönetim kurulu seçimleri yapılmıştır. Seçilen

²⁴⁷ *Muğla*, 30 Ağustos 1957.

kişiler şu şekildedir: Salih Alper, Mustafa Delibaş, Necati Gökçen, Şükrü Seval, Necati Günay, Tahsin Çatur ve Ali Çelik.²⁴⁸

Milletvekilleri seçiminden sonra bir müddet sessizlik içinde devam eden Yatağan'ın siyasi havası, Ocak 1958'de yeniden hareketlenmiş kasaba ve köylerdeki bazı muhalifler Demokrat Parti'ye kaydolmaya başlamışlardır. Yatağan'ın Akyol Mahallesi'nde oturan CHP'nin en aktif üyelerinden İsmail Top, CHP'den istifa ederek Demokrat Parti'ye üye olmuştur. Yatağan kasabasında sevilen İsmail Top'un bu hareketi; bölgede CHP'lilerin istifasına sebep olmuştur.²⁴⁹

Ekim 1958'de Yatağan'a gelen Milletvekili Turgut Topaloğlu, Demokrat Parti Kaza İdare Heyeti ile yaptığı toplantıdan sonra Kavaklıdere Bucağı'na giderek bazı köyleri ziyaret etmiştir. Yatağan ilçe başkanı Nevşat Özsan, ikinci başkan Ömer Özsan ile birlikte Bellibol, Genek, Mesken, Kadıköy köyleri seçmenleriyle görüşmüşlerdir.²⁵⁰

Kaza köylerinde CHP'nin son il kongresinden sonra başlayan kaynaşmalarla birlikte gerek CHP'nin ileri gelenlerinden ve gerek idare heyetlerinden istifalar başlamıştır. Gibye köyü eski CHP başkanı ve İdare Heyeti üyesi Sami Soymen istifa ederek, Demokrat Parti'ye girmek üzere müracaat etmiştir.²⁵¹

1959 yılında Yatağan'da Demokrat Parti ocak ve bucak kongreleri gerçekleştirilirken Akyol ve Konak Demokrat Parti semt ocakları bir arada yapılmış, kongre başkanlığına Fehmi Özdemir seçilmiştir. Fehmi Özdemir, son iki yıldan beri Cumhuriyet Halk Fırkası Yatağan ilçe başkanı iken istifa ederek Demokrat Parti'ye geçmiştir.²⁵²

²⁴⁸ *Muğla*, 30 Ekim 1958.

²⁴⁹ *Muğla*, 17 Ocak 1958.

²⁵⁰ *Muğla*, 20 Ekim 1958.

²⁵¹ *Muğla*, 26 Eylül 1958.

²⁵² *Muğla*, 20 Kasım 1959.

Demokrat Parti'nin yurdun dört köşesinde yükselen eserlerini gören vatandaşlar, Türkiye için yapılmakta olan icraatlar için memnuniyet duymuş ve bunu Demokrat Parti tarafına geçerek göstermiştir. 1959'da Yatağan'da Demokrat Parti'ye geçen 101 vatandaş arasında Deştin köyünden CHP muhtarı Mustafa Yüksel de bulunmaktaydı.²⁵³

Yatağan kazasının Aşağı Şahinler ve Yukarı Cazkırılar mahallelerinden Dâhiliye Vekaleti onayı ile birer mahalle ayrılmıştır. Aşağı Şahinler mahallesinden ayrılan mahalle Yeni Köy adını almıştır. Yukarı Cazkırılar'dan ayrılan mahalle ise Yayla Köy olmuştur. Bu yeni mahallelerde yapılan Muhtar ve İhtiyar Heyeti seçimine Demokrat Partililer katılmış, CHP İdare Heyetleri ise seçim mahallinde aday bulamamıştır. Böylece iki köyde Demokrat Parti adayları Muhtar ve İhtiyar Heyeti seçimlerini kazanmıştır.²⁵⁴

1959 yılında Muhtar, İhtiyar Heyeti ve Belediye Meclisi seçimleri yapılmış, sonuçlar Demokrat Parti lehine çıkmıştır. Yatağan'ın Turgut Bucağı Belediye Meclis seçimi ve Yatağan'ın Gevenesdere köyünde yapılan muhtarlık seçimi yapılmıştır. Muhtarlık seçimini Demokrat Parti adayı Hasan Gültekin kazanmıştır.²⁵⁵

Yatağan'da 1959 yılında DP'nin ocak ve bucak kongrelerinin bitmesiyle ilçe kongresi 160 delegeden 154'ünün katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Kongreye ilden DP ikinci başkanı Tahir Keskin, Vilayet Encümen azalarından Sadettin Abalı ve Mustafa Geremeli, Muğla Merkez İlçe Başkanı Haluk Özsoy, İlçe İdare Kurulu azası Baki Kökçü katılmıştır. Bu kongreye Vali ve Belediye Başkanı da katılmıştır.

Kongrede İl İkinci Başkanı Tahir Keskin Birinci Başkanlığa,

Muğla Merkez İlçe Başkanı Haluk Özsoy İkinci Başkanlığa,

Mustafa Çolakoğlu ile İskender Şahbudak kâtipliklere seçilmiştir.

²⁵³ *Muğla*, 3 Mart 1959.

²⁵⁴ *Muğla*, 28 Ağustos 1959.

²⁵⁵ *Muğla*, 19 Kasım 1959.

Nevşat Özsan, Fehmi Özdemir, Ömer Özsan, Mehmet Gürpınar, Nevzat Özsoy, Baki Ongun ve İskender Şahbudak; İlçe İdare Kurulu asil üyeliklerine seçilmişlerdir.

Kongrede son olarak Milletvekilleri Nuri Özsan, Turhan Akarca, Turgut Topaloğlu ve Zeyyat Mandalinci'den gelen telgraflar okunarak kongre sona ermiştir.²⁵⁶

²⁵⁶ *Muğla*, 28 Aralık 1959.

III. BÖLÜM

EĞİTİM VE KÜLTÜR

A. Eğitim Hayatı

1.Osmanlı Devleti'nin Son Dönemlerinde Yatağan'da Eğitim

17. yüzyılda Muğla'da eğitim hayatına baktığımız zaman; 11 sıbyan mektebi ve 7 medrese bulunduğu tespit edilmiştir.²⁵⁷

XIX. yüzyıl sonlarında Osmanlı İmparatorluğu'nun hızla çöküş sürecine girmesi, her alanı etkilediği gibi eğitim sistemini de derinden etkilemiştir. Tanzimat döneminden itibaren açılan Batı tarzı okullar medreselerle yan yana yaşayarak eğitimde ikiliğin oluşmasına sebep olmuştur. Çok uluslu yapıya sahip olan devlet bünyesinde eğitim üzerinde devlet denetiminin olmaması nedeniyle azınlıklar ve yabancılar istedikleri kadar okul açma hakkına sahip olmuşlardır.²⁵⁸

Muğla Vilayeti'nin eğitim işleri her yerde olduğu gibi Mahalli Maarif Komisyonları tarafından idare edilmekteydi. Bu sebepten dolayı buraların eğitimi ihmal edilmiş ve geri kalmıştır. Hasan Fehmi Paşa, Aydın valiliği görevini yürütürken bütün vilayetle birlikte Muğla'nın eğitimine de önem vermiş, kasaba ve köylerde birer mektep yaptırma amacıyla hareket etmiştir.. Ancak hükümet tarafından pek destek görmemesi ve mahallelere öğretmen ödeneği bulunamaması yüzünden tam anlamıyla başarı sağlayamamıştır. Bu medreselerden Yatağan dâhilinde açılanlar şöyledir:²⁵⁹

Ahi köyü İbrahim Efendi Medresesi

²⁵⁷ Türkeş, “Kurtuluş Savaşında...”, s. 105- 106.

²⁵⁸ Melek Çolak, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Muğla'da Eğitim”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 4, (Bahar 2001), s. 84.

²⁵⁹ Zekai Eroğlu, *Muğla Tarihi*, Muğla 2011, s. 156- 157.

Leyne köyü Hüseyin Efendi Medresesi

Leyne köyü İsmail Efendi Medresesi

Gibye köyü H. Hüseyin Efendi Medresesi

Eskihisar köyü Hakkı Efendi Medresesi

Bozüyük köyü H. Süleyman Efendi Medresesi

Genek köyü Osman Efendi Medresesi

Genek köyü Memiş Efendi Medresesi

30 Ocak 1916'da Bozüyük Nahiyesi'nin merkezi olan Ahıköy'de halkın yardımı ile kiralanmış bir hanede açılan Kızlar Mektebi'ne bir bayan öğretmen atanarak öğretime başlanmıştır. Eğitim öğretim ile ilgili araç ve gereçler bölgeden sağlanmıştır.²⁶⁰

Kurtuluş Savaşı öncesinde yüksek öğrenimlerini tamamlayan Yatağanlı Seçkinler: Menzilhizade Yakup Efendi (Müftü), Abdizade İbrahim Efendi (Müderris), Bozüyük Hacı Süleyman Efendi (Müderris) ve Bozarmutlu Nuri Sungar (Doğal Bilimler Öğretmeni).²⁶¹

Muğla'da Cumhuriyetten önce okuma yazma durumu çok ileri seviyede değildi. İl içerisinde bulunan okullara devam eden öğrencilerden 1012'si kız ve 4896'sı erkek olmak üzere; toplam 5898'dir.²⁶²

²⁶⁰ Temel, "I. Dünya Savaşı Yıllarında...", s. 178.

²⁶¹ Türkeş, "Kurtuluş Savaşında...", s. 111- 112.

²⁶² Melek Çolak, *Muğla'da Eğitim (1923- 1950)*, Muğla 2001, s. 2.

2. Cumhuriyet Döneminde Yatağan'da Eğitim

1925- 1926 Devlet Salnamesi'ne göre; Bozüyük Nahiyesi'nde sekiz mektep ve bu mekteplerde 250 öğrenci bulunmaktaydı.²⁶³ Turgut Nahiyesi'nde ise; 1 erkek ve 1 kız ilkokulu bulunmakta ve bu okulların toplam 83 öğrencisi vardı. Gibye köyünde 1 erkek ilkokulu bunda da 40 öğrenci bulunmaktaydı.²⁶⁴

2.1. İlköğretim Alanındaki Gelişmeler ve İlçedeki İlkokullar

Cumhuriyet döneminde ilköğretim alanındaki önemli sorunlardan biri bina sorunudur. Uzun bir savaştan çıkmış bir ülke için geniş çapta kültür hareketine geçilmesi bina sorununu ortaya çıkarmıştır. Muğla'da halkın okumaya karşı isteği varsa da olumsuzluklar ve öğretmen eksikliği buna engel olmuştur. Buna karşı halkın yıllar geçtikçe eğitime karşı göstermiş olduğu ilgi, eğitimcileri şaşırtmıştır.

Cavit Aker, Muğla'da Eğitim adlı yazısında bu durumu şöyle açıklamıştır. *'Bir köye uğrayan idare adamları köylüye ihtiyaçlarını sorduğu zaman ihtiyaçların başında mektep gelmektedir. Okuma yazma isteği o kadar şiddetli hale geldi ki bunu yapabilmek için hiçbir fedakarlıktan kaçınmamışlar... Hiçbir devir maarife karşı bu kadar derin ve içten gelen bir akınlık görmemiştir.'* Gene okuma isteğine ilişkin şu anı güzel bir örnektir. *Muğla- Milas'ın sık çamlı ve yemyeşil bir düzlüğünde Kozağaç'a ayrılan yolu gösteren levhanın etrafında boylarında torbalar asılı okul çocukları cıvıldaşıyor. Bunları öğretmenlerinin idaresinde geziye çıkmış okul çocukları sandım. Gürbüz, neşeli köy çocuklarını şevkat ve aynı neşe ile çocuklarda bir kaynaşma oldu. Hepsi otomobile tırmandılar ve oturdular. Meğer bunlar Kozağaç'tan Eskihisar'a okumaya giden okul yavruları imiş. Kozağaç ile Eskihisar arası hayli mesafelidir. Köyün okumak ve kültür sahibi olmak isteyen bu çocukların azmine ve köyünün okutmak şevkine ne diyeceğimizde hayrette iken aklıma otomobil masrafı geldi. Meseleyi anlayınca hayretim arttı. Çünkü otomobilciler de bu kültüre*

²⁶³ 1925- 1926 Devlet Salnamesi, s. 852.

²⁶⁴ Akça, "Sosyal- Siyasal...", s. 115.

susamış çocukları parasız götürüyorlarmış kültüre susamış bu köy çocuklarının şevkine ne güzel, ne cana yakın bir feragat ve yardım!..''²⁶⁵

Muğla'da okul binalarının bazıları, maddi durumu iyi olan köylerde Köy Kanunu'nun uygulanması sonucunda yapılmıştır. Kanun gereğince köy halkı okul yapımına katılmış, satın alınması gereken bazı araçlar da devletin yardımıyla alınmıştır. Köy okullarının yapımında yalnızca Milli Eğitimde olanlar değil çoğunlukla valiler, kaymakamlar ve bucak müdürleri heyecanla çalışmışlar; özellikle kaymakamlar ve bucak müdürleri köy köy dolaşmışlardır. Muğla'da özellikle Vali Recai Güreli zamanında birçok köye okul yapılmıştır. 1923 yılından 1937 yılına kadar il bütçesinden okul yapımına sarf edilen para 514.660 liradır. Bu dönemde Yatağan çevresinde yapılan okullar şunlardır:

1926- 1927'de Ahi, Nebi, Genek köyünde

1927- 1928'de Mesevle, Bellibol köyünde

1929- 1930'da Eskihisar'da

1930- 1931'de Turgut'ta yapılmıştır.

1938- 1950 yılları arasında ise; Muğla merkez, kaza ve köylerinde 226 okul binası yapılmıştır. 1951- 1952'de Muğla köylerinde okullaşma oranı %89'dur. Bu oran Türkiye ortalamasının çok üstündedir.²⁶⁶

1955'te yer alan habere göre; 1955- 1956 eğitim- öğretim yılına yetiştirilmesi amaçlanan okullar yapılacağı duyulmuştur. Bunlardan biri Yatağan'ın Bellibol köyündeki okuldur. Bu okul, tehlikeli olmasından dolayı köy kahvesine taşınmış, orada eğitimin bir süre devam ettiği bilinmektedir.²⁶⁷

²⁶⁵ Çolak, "a.g.e.", s. 30.

²⁶⁶ Çolak, "a.g.e.", s. 32- 33.

²⁶⁷ *Muğla*, 2 Mayıs 1955.

2.1.1. Atatürk İlkokulu: 1927 yılında yapılmış ve öğretimine o yıl başlanmıştır. Atatürk İlkokulu, çok büyük dört derslik olarak yapılmıştır. Zamanla yetersiz kalması nedeniyle sekiz oda haline getirilmiş, altısı derslik olarak kullanılmaya başlanmıştır. Okulun 1972- 1973 eğitim öğretim yılında 7 öğretmeni ve 181 öğrencisi bulunmaktaydı.

2.1.2. Kıbrıs İlkokulu: 1960 yılında Konak Mahallesi'nde 10 derslik ve iki katlı olarak yapılmıştır. 1960- 1961 ders yılında eğitim öğretime başlamıştır. Okulun 1972- 1973 eğitim öğretim yılında 8 öğretmeni ve 231 öğrencisi bulunmaktaydı.

2.1.3. Sinanbey İlkokulu: 1971 yılı yapım programına alınan Sinanbey İlkokulu; Şubat 1972'de bitirilmiştir. Okulun 5 dersliği, 1 sinema salonu ve beslenme bölümü bulunmaktaydı. Ahi Sinan ile Ahi Ebubekir'e duydukları saygıdan dolayı okulun adını Sinanbey İlkokulu vermişlerdir. 1972- 1973 eğitim öğretim yılında 6 öğretmeni ve 149 öğrencisi bulunmaktaydı.²⁶⁸

1962- 1963 ders yılında Yatağan'da aktif okul sayısı 50'ydi. 2256 öğrencisi kız, 2712'si erkek olmak üzere; toplam 4968 öğrenci bulunmaktaydı. İlçe aynı zamanda 24'ü bayan, 82'si erkek olmak üzere; toplam 106 öğretmene sahipti.²⁶⁹

²⁶⁸ İlyas Karaöz, *Muğla Tarihi ve Cumhuriyetin Ellinci Yılında Muğla'da Milli Eğitim ve Yüksek Öğretim Çalışmaları*, Muğla 2015, s. 79- 80.

²⁶⁹ 1967 *Muğla İl Yıllığı*, s. 262.

2.2. Ortaöğretim Alanındaki Gelişmeler ve Ortaokullar

İlçede okul yapılmasına öncülük eden dernekler bulunmaktaydı. İlk ve Ortaokul Yaptırma Derneği'nin bu konuda teşebbüsleri göz ardı edilmemelidir.²⁷⁰ İlçenin İlk ve Ortaokul Yaptırma Derneği Genel Kurulu; 12 Ekim 1949'da yaptığı oturumda İdare Kurulu'na Mehmet Özcan (Başkan), Yusuf Koç (Asbaşkan), Mehmet Gürpınar (Genel Sekreter), Mehmet Bato (Muhasip), Ali Özdemir (Veznedar), Nevzat Özsan, Mehmet Taşkın, Sadık Alper, Fettah Ertekin, Hasan Uysal, Mehmet Aslan ve Mehmet Erdinç seçilmişlerdir. Bu kurulun yapmış olduğu ilk teşebbüs de ilçe halkından 1135 lira toplamak olmuştur.²⁷¹

2.2.1. Yatağan Ortaokulu

1949'da yapılmakta olan ortaokul binasının temel atma merasimine Vali M. Kuşakçıoğlu, Milli Eğitim Müdürü Mustafa Olcay ve Jandarma Alay Komutanı katılmıştır. Vali Kuşakçıoğlu 3 bin liralık devlet yardımını 6 bin liraya çıkarmış ve okul planının oluşturulmasında kolaylık sağlamıştır.²⁷²

1953 yılında Yatağan Ortaokulu toplu dersler öğretmenliğine Nallıhan ortaokul öğretmenlerinden Ali Sokul tayin edilmiştir.²⁷³

1953 yılında Yatağan Ortaokulunda Okul Aile Birliği toplantısı yapılmıştır. Yönetim kuruluna seçilenler arasında bölgenin tüccarlarından Mehmet Özcan, Yunus Oğuz, Mehmet Gürpınar ve Mehmet Özdemir bulunmaktadır.²⁷⁴

²⁷⁰ *Muğlada Halk*, 19 Ekim 1949.

²⁷¹ *Muğlada Halk*, 19 Ekim 1949.

²⁷² *Muğlada Halk*, 26 Ekim 1949. Yatağan Ortaokulu'nun açılış tarihi 1967 Muğla İl Yıllığı'nda 1946 yılı gösterilmektedir. Derneğin yardımları ile birlikte Hükümetin de yardımlarıyla 1946 yılında öğretime açılmıştır ifadesi yer almaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. 1967 *Muğla İl Yıllığı*, s. 275.

²⁷³ *Muğla*, 11 Temmuz 1953.

²⁷⁴ *Muğla*, 18 Kasım 1953.

Yatağan Ortaokulu Fen grubu öğretmeni ve müdürü İbrahim Cevlan, 1956 yılında Çorum'un Mecitözü kazası ortaokul öğretmenliğine tayin edilmiştir. Onun yerine ise Sivas Yıldızeli Ortaokulu müdürü ve öğretmeni Sadettin Gül gelmiştir.²⁷⁵

Okullar ders programının yanı sıra kol ve kültür faaliyetlerine yer ve zaman ayırmıştır. Bu faaliyetler okulların çevreyle de iletişimini kuvvetlendirmiş, etkinliklerle başarılı bir dönemin geçmesini sağlamıştır. Münazaralar, şiir günleri, temsiller, ilkokulların müsamereleri gibi etkinlikler halk eğitiminde de önemli görülmüş ve bütün bunlar kültürel açıdan desteklenmiştir. 1959'da düzenlenen Yatağan Ortaokulu'nun düzenlemiş olduğu Molibre Gecesi Yatağan halkı ve yöneticileri tarafından büyük ilgiyle karşılanmıştır.²⁷⁶

2.2.2. Akşam Sanat Okulu

1955- 1965 yılları arasında Yatağan'da Akşam Sanat Okulu açılmıştır. Bu okulların amacı; mesleki bir öğrenim görmemiş kadın ve genç kızlara uygulamalı bilgiler vermek ve onları iş hayatına hazırlamaktır. Devamlı meslek okulunun kurulmasına olanak olmayan kasabalarda ev ve kadın işleri üzerinde uygulamalı beceriler vermek amacıyla 1945- 1946 öğretim yılında da köy kadınları gezici kursları açılmıştır.²⁷⁷

²⁷⁵ Muğla, 6 Ekim 1956.

²⁷⁶ Muğla, 25 Mayıs 1959.

²⁷⁷ Çolak, "a.g.e.", s. 83.

3. Yatağan'da Halk Eğitimi

3.1. Halk Okuma Odaları

Halk Okuma Odaları; Millet Mektepleri İdare Heyeti'nin kararı ve uygun görmesi ile 1930 yılından sonra açılmaya başlamıştır. Masrafları, Millet Mektepleri bütçesinden ödenen Halk Okuma Odalarının amaçları arasında; okuma yazma bilenlere okuma zevkini vermek ve okumayı sevdirmektir. Bu odalar, zamanla halkın düşünce ve eğitim ocağı haline gelmiştir.

1934'te toplam 778 okuma odası bulunmaktaydı. Bunlardan 119'u şehirlerde, 659'u köylerdeydi. Muğla'da ise aynı yıl 6'sı ilçe merkezlerinde, 41'i köylerde olmak üzere 47 okuma odası bulunmaktaydı.²⁷⁸

1943- 1944 yıllarında; Bozüyük, Bozarmut, Eskihisar, Genek, Gibye, Hisarardı, Kozağaç ve Kavaklıdere Yatağan sınırları içindeki Halk Okuma Odaları olan yerlerdir.²⁷⁹

4. Yatağan'da Eğitimle İlgili Dernekler

4.1. Muğla İli Yüksek Tahsil Derneği

MİYTAD(Muğla İli Yüksek Tahsil Derneği)'ın Muğla şubesinden sonra Yatağan'da şubesini kurarak faaliyetlerine başlamıştır. Açılış kongresinde MİYTAD merkez başkanı Hakkı Terzibaşoğlu derneğin amaçlarıyla ilgili bilgiler vererek Muğla gençlerinin başarılarının kendilerini mutlu edeceğini ifade etmiştir.

Seçimler sonucunda İdare Heyeti'ne aşağıdaki kişiler seçilmiştir:²⁸⁰

²⁷⁸ Çolak, "a.g.e.", s. 94.

²⁷⁹ Çolak, "a.g.e.", s. 95.

²⁸⁰ *Muğla*, 10 Ağustos 1957.

Ali Sonkul (Başkan- Ortaokul müdür muavini)

Nedim Engin (Sekreter- Maarif Memuru)

Ünal Tokgöz (Muhasip- Tıbbiyeli)

Şadi Uysal, Ali Alkan.

Haysiyet Divanına; Salih Elçin (Başkan), Hüseyin Ünlüsoy, Mustafa Elbir.

Denetleme Kurulu; Nihat Uysal (Başkan), Mustafa Tokgöz, Ahmet Aker.

Mehmet Gürpınar ise merkez kongresi delegeliğine seçilmiştir.

4.2. Yatağan İlkokul ve Ortaokul Kurma Derneği

Bu derneğin kurulma amacı adından da anlaşılacağı üzere; ilçe merkezinde ilkokul binalarını yapmak ve ilkokuldan mezun olan, ardından ortaokullara gidemeyen öğrencilerin ortaokul tahsillerini sağlamaktır. Aynı zamanda dernek bu öğrencilerin her türlü ihtiyaçlarını da karşılamayı gayesi olarak bilmiştir.²⁸¹

Derneğin kurucuları şu şekildedir:²⁸²

Mehmet Özdemir (Memur)

Cevat Yaslan (Kızılay Şube Başkanı)

Abit Özmen (Tüccar)

Mehmet Bato (Tüccar)

²⁸¹ *Muğla'da Halk*, 22 Haziran 1949.

²⁸² *Muğla'da Halk*, 25 Haziran 1949.

Yusuf Koç (Tüccar)

Fettah Ertekin (Tüccar)

Şevki Özsoy (Genel Meclis Üyesi)

Ahmet Toksöz (Tüccar)

Nevzat Özsan (Tüccar)

Mehmet Özcan (Tüccar)

Hamdi Yıldırım (Tüccar)

Sadık Alper (Tüccar)

Fettah Gürpınar (Tüccar)

Hasan Uysal (Fotoğrafçı)

Mehmet Erdinç (Demirci)

Baki Ogun (Terzi)

Dernek; 12 Ekim 1949 günü yapmış olduğu oturumda İdare Kurulu'na aşağıdaki kişileri seçmiştir:²⁸³

Başkan: Mehmet Özcan

As. Başkan: Yusuf Koç

Genel Sekreter: Mehmet Gürpınar

Muhasip: Mehmet Bato

²⁸³ *Muğla'da Halk*, 19 Ekim 1949.

Veznedar: Ali Özdemir

4.3. Yatağan Köy Öğretmenleri Derneği

Yatağan öğretmenleri ilçe merkezinde toplanarak Ege Bölgesi Köy Öğretmenleri Derneği'nin şubesini kurmuşlardır. Yapılan yönetim kurulu seçiminde aşağıdaki kişiler seçilmiştir.²⁸⁴

Başkan: Mehmet Kara

Başkanvekili: Mehmet Aydın

Sekreter: Hidayet Akseki

Sayman: Feyzullah Ertuğlu

Veznedar: Mehmet Dilek

B. Kültür Hayatı

1. Yatağan Halkevi ve Faaliyetleri

Türkiye'de Halkevleri, II. Meşrutiyet döneminde milliyetçi derneklerin en büyüğü, en tanınmış ve en uzun ömürlü olan Türk Ocağı'nın yerine ve devamı olarak kurulmuştur. Halkevleri; Atatürk İnkılâplarını yaymak, halkı toplumsal yönden aydınlatmak, Türk milliyetçiliğini geliştirmek, Türk kültürünü yeniden canlandırmak, aydınla halk arasındaki uçurumu kapatmayı hedefleyen ve gerekli ödeneğini CHP'den alan Cumhuriyet dönemi toplumsal eğitim kurumlarından birisidir.²⁸⁵

²⁸⁴ *Muğla'da Halk*, 16 Ağustos 1950.

²⁸⁵ Akça, "Sosyal- Siyasal...", s. 141- 142.

1950 yılına kadar Yatağan'da Halkevi'nin açıldığı bilinmektedir. 1949 yılında Muğla'da 7 Halkevi ve 41 Halkodası bulunmaktaydı. Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Laiklik, Devletçilik ve Devrimcilik ilkeleri içinde çalışan bir kurum olan Halkevleri aşağıdaki 9 şubeden oluşmaktaydı:²⁸⁶

Dil, Tarih ve Edebiyat Şubesi

Ar (Sanat) Şubesi

Temsil (Gösterit) Şubesi

Spor Şubesi

Sosyal Yardım Şubesi

Halk Dersaneleri ve Kurslar Şubesi

Kitapsaray ve Yayın Şubesi

Köycülük Şubesi

Müze ve Sergi Şubesi

Temsil (Gösterit) Şubesi, 1948 yılında Yatağan Halkevi gençleri temsil vermek amacıyla Turgut nahiyesine gittikleri bilinmektedir.²⁸⁷

1948'de Halkevlerinin kuruluşu nedeniyle Halkevi Kupası maçı yapılmıştır. Yatağan gençleri ile Muğla gençleri arasında yapılan maçı Muğla gençleri kazanmıştır.²⁸⁸

²⁸⁶ Çolak, "a.g.e.", s.102- 117.

²⁸⁷ *Muğla'da Halk*, 17 Nisan 1948.

²⁸⁸ *Muğla'da Halk*, 24 Mart 1948.

Halkevlerinin kuruluşunun 17. yıl dönümü kutlamaları 20 Şubat 1949'da ilçe Halkevinde yapılmıştır. Halkevi başkanı Hüseyin Akbaş yaptığı konuşmada Halkevlerinin durumlarından ve kuruluşundaki amacından bahsetmiştir. Ayrıca 19 Şubat 1949 tarihinden itibaren haftanın her cumartesi günü verilmek üzere bir seri konferans yapılmasına karar verilmiştir.²⁸⁹

Kararlaştırılan 7 konferanstan birisi; 20 Mart Pazar akşamı Milli Eğitim Memuru Mustafa Olcay tarafından verilmiştir. Konferansın konusu ideal tiplerdi. Okul ve ailenin kişinin üzerindeki etkisi bu konuda ele alınmış ve vatan millet için yetiştirilmesi gereken ideal tipler güzel bir şekilde canlandırılmıştır. Özellikle şu sözleri dinleyicileri tarafından çok anlamlı bulunmuştur. “Biz öyle genç istiyoruz ki, memleket çalışmalarında milli birliği sarsacak ve başkalarının gururunu kıracak hareketlerden sakınmasını, centilmen olmasını bilsin. Memleketimiz zararına olan yabancı ideolojilerin vatan topraklarında gelişmesine asla müsamaha göstermesin. Dünya çapında bir şöhret olabilmek azmiyle çalışsın. En nihayet gerektiği takdirde vatan topraklarının her zerresi için ölmesini bilsin.”

Diğer bir konferans ise; 27 Mart 1949'da Kaymakam Vekili Muzaffer Erdem tarafından verilmiştir. Muzaffer Erdem, konusu “Şahsiyet ve Tekâmülü” olan konferansta insanların doğuş anından ölüm anına kadar geçirdiği şahsi gelişmeleri ve bunlara dair âlim ve mutasavvıfların bakış açılarından hikâyeler anlatmış, dinleyicilerin ilgisini çekmiştir.²⁹⁰

Yatağan'da aynı zamanda kültür faaliyetleri sadece Halkevi tarafından yapılmamaktaydı. Bölgenin öğretmenlerinin düzenlediği münazaralarla halk günlerini verimli bir şekilde geçirmektedir. Bunlardan bir tanesi “Çocuğun yetiştirilmesinde aile mi yoksa okul mu etkilidir” konusunda yapılan münazarayı okul tezini savunan ekip kazanmıştır. Diğer bir münazara ise “Bir öğretmen birden beşe kadar mı tedris yapmalı yoksa sadece bir sınıfta mı tedris ettirilmelidir?”

²⁸⁹ *Muğla'da Halk*, 2 Mart 1949.

²⁹⁰ *Muğla'da Halk*, 16 Nisan 1949.

konusundaydı. Bu münazarayı ise sadece bir sınıfta eğitim öğretim işiyle ilgilenen öğretmen tezini savunan ekip kazanmıştır.²⁹¹

2. Yatağan Halkodası

Halkodasının çalışmaları Yatağan'da çok iyi etki bırakmıştır. Halkodasının faaliyetlere karşı halkın istekli olduğu görülmüş ancak Halkodasının kendisine ait bir binası bulunmamaktaydı. Bu dönemde yeni bir binanın kiralanacağı düşünülmekle beraber Halkodasının radyoya ihtiyacı olduğu anlaşılmaktadır. Halkodasının faaliyetleri gençler tarafından yürütülmektedir. Yatağan Halkodası vilayet içerisinde en iyi çalışan odalardan bir tanesiydi.

Turgut Nahiyesi Halkodası, Şubat ayında açılmıştır. Üç kişilik idare heyeti bulunmaktadır. Halkodası başkanı Öğretmen Behçet Birkan'dır. Parti İdare Heyeti ve Nahiye Müdürü; Halkodası İdare Heyeti'yle iş ve fikir beraberliği yapmaktadır. Halkodasına yeni azaların kaydının yapılmakta olduğu anlaşılmaktadır. Halkodasının Turgut Nahiyesi'nde açılması, halk üzerinde çok iyi bir etki bırakmıştır. Köy İhtiyar Heyeti'ne ait olan bir binada, bir salon ve oda tahsil edilmiş; böylece bina problemi ortadan kalkmıştır. Halkodasının çalışma programı henüz oluşturulmamış; ancak toplantılar, görüşmeler ve konferanslar yapıldığı tespit edilmiştir. Halkodası İdare Heyeti bu güne kadar bu konuda çalışma yapmamıştır.²⁹²

Yatağan'da Halkodası; bölgenin seviyesi ve ihtiyaçlarına göre konferanslar vermekteydi. Halkodasında toplanan gençlere, Halkodası başkanı Nevzat Özcan ve Jandarma Karakol Komutanı tarafından çalışmalar yaptırılmakta olduğu anlaşılmaktadır. Bu gençlere Halkodasında toplanmaları için izin verilmiştir.

²⁹¹ *Muğla*, 27 Şubat 1958.

²⁹² *B.C.A.*, 490.01.1001.865.1

Gençlerin ihtiyacı olan spor sahası temin edilememekteydi. Aşağıdaki hususlar Halkodasının istekleriydi.²⁹³

Nahiye köy ihtiyar heyeti seçilirken; nahiye parti idare heyeti tarafından gençlerin aday gösterilmesi için müsaade verilmesi,

Nahiye idare heyeti ve halkodası bütçelerinin vilayetten fazla zaman geçmeden istenmesi,

Halkodasına ayrılan yardım paralarının sene başından itibaren altı ay sonra verildiğinden; yardım paralarının daha evvel verilmesi,

Halkodası idare heyetinin beş kişiye çıkarılması,

Halkodası kitaplarının ciltlendirilmesi,

Çok çalışan ve halkodasının binasını temin eden bu idare heyetine teşvik olarak akümülatörlü bir radyonun verilmesi.

Halkodasının tespit edilen ve giderilmesi gereken eksiklikleri şu şekildeydi.²⁹⁴

Aza sayısının arttırılması ve sicil defterindeki eksikliklerin giderilmesi,

Aza taahhüdatının toplanmasına özen gösterilmesi,

Demirbaş eşya defterinin yenilenmesi,

Partinin kitap, defter ve dosyalarını muhafaza için bir dolap yaptırılması.

²⁹³ B.C.A., 490.01.1001.865.1

²⁹⁴ B.C.A., 490.01.1001.865.1

3. Halk Eğitim Merkezi

1953 yılında Yatağan'da Muğla Kız Enstitüsü'ne bağlı 322 nolu Gezici Köy Kadınlar Kursu açılmış ve eğitime başlamıştır. Kaza içersinde ilk olarak açılan bu kurs kasabanın genç kadın ve kızları tarafından büyük bir ilgiyle karşılanmış ve 42 öğrencisinin olduğu kayıtlara geçmiştir.²⁹⁵

Muğla Kız Enstitüsü'ne bağlı Marmaris ve Köyceğiz ilçelerinde açılan Gezici Kadınlar Kursu'ndan sonra Yatağan ilçesi Turgut Nahiyesi'nde de bir kurs açılmıştır. Turgut Bucağı'nda açılan 247 nolu Gezici Köy Kadınlar Kursu, 24 öğrencisi ile faaliyetlerine başlamıştır. Maarif yönünden çok zengin olan Kız ve Erkek Sanat Enstitüleri ve bunlara bağlı kurslar, köylerde büyük faydalar sağlamakta; kültür ve sanatın tüm köylere dağılmasına imkân tanımaktaydı.²⁹⁶

Ticaret Vekâleti'nin Türk kadınlarına faydalı olmak amacıyla açmış olduğu kurslardan bir tanesi halıcılık kursudur. Bu kurs; Yatağan'ın Kavaklıdere, Milas'ın Karacahisar, Merkezin Pisi ve Bayır köylerinde 1958 yılında açılmıştır. Muğlalılar önceden beri dokuma işlerinden anladıkları için bu kursta da hiçbir zorlukla karşılaşmamış aksine başarılı olmuşlardır.²⁹⁷

Yatağan İlçesi Halk Eğitimi Merkezi Müdürlüğü kendi imkânlarıyla arıcılık kursu açmıştır. Ayrıca Köy İşleri Bakanlığı'nca planlanan iki devre halindeki Şeref ve Çardaklı Köylerinde halıcılık kursu açılmıştır. Arıcılık kursuna 140 kişi, halıcılık kursuna ise 34 kişi katılmıştır.²⁹⁸

²⁹⁵ *Muğla*, 29 Ekim 1953.

²⁹⁶ *Muğla*, 29 Kasım 1954.

²⁹⁷ *Muğla*, 11 Haziran 1959.

²⁹⁸ 1967 *Muğla İl Yıllığı*, s. 281.

4. Köy Eğitimcilerinin Yatağan'daki Faaliyetleri

1940 yılında Ahiköy'ün (Yatağan) 15 köyünde eğitimci okul yapılması kararlaştırılmıştır.²⁹⁹

Cumhuriyetin 10. Yılına doğru köy eğitime önem verilerek Köy Eğitimcileri Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanunla okulsuz ve öğretmensiz Türk köylerini en kısa sürede tespit ederek okul ve öğretmene kavuşturulması amaçlanmıştır. Bu programın temeli amacı; 1936'da ilk denemesi yapılan ve orduda çavuşluk yapmış erbaşları kurslarda yetiştirilerek, öğretmen gönderilmesine yetmeyecek sayıda nüfusa sahip köylerin eğitim işlerini sürdürmek ve tarımın bilimsel bir şekilde yapılması için köylülere rehberlik etmek amacıyla köy eğitimcileri yetiştirmektir.

Tüm ülkede, özellikle Halkevi köycülük şubesinin çalışmaları ile eğitimciler, öğretmenler yoluyla köy kalkınmasına önem verilirken; Muğla ve çevresinde de köy kalkınma işleri önemle takip edilmiştir. Köylüyü kalkındırma amacıyla seyyar bir sinema köylerde dolaştırılmıştır. Ekonomik anlamda köylünün bilgisini arttırmak için yararlı filmler ücretsiz gösterilmiş, köylülere mecmua ve broşür dağıtılmış, ücretsiz konferanslar verilmiştir.

İlk eğitimciler ve Yatağan çevresinde görev yapan kişiler şu şekildedir:³⁰⁰

Madenlar Köyü Okulu Eğitimcisi: Ömer Karabulut

Elmacık Köyü Okulu Eğitimcisi: Ali Rıza Kaya

Kavak Köyü Okulu Eğitimcisi: M. Sadık Ertuğrul

Salkım Köyü Okulu Eğitimcisi: Mehmet Koca

Çavdır Köyü Okulu Eğitimcisi: Mehmet Koca

²⁹⁹ Çolak, "a.g.e.", s. 40.

³⁰⁰ Çolak, "a.g.e.", s. 35- 38.

Hacıevliler Köyü Okulu Eğitimci: Remzi Yalı

Gökgedik Köyü Okulu Eğitimci: Mehmet Duray

Hacıbayramlar Köyü Okulu Eğitimci: Mehmet Kulak

Katrancı Köyü Okulu Eğitimci: Ali Turgut

Cazkırılar Köyü Okulu Eğitimci: Cafer Güvenç

Girenizler Köyü Okulu Eğitimci: Hüseyin Çulha

Şahinler Köyü Okulu Eğitimci: Ali Rıza Sarı

Kozağacı Köyü Okulu Eğitimci: Osman Vural

Kapubağı Köyü Okulu Eğitimci: Mehmet Özdemir

Bağyaka Köyü Okulu Eğitimci: Mehmet Özdemir.

Yüksek Köy Enstitüsü mezunları gezici başöğretmenlik yaparak kendi bölgelerindeki okulları sık sık dolaşmışlardır. Köy eğitimciyi yetiştirme programına dahil olan bazı konuları bizzat okutmak ve okul binası yapımını sağlamak suretiyle okulların idaresinde önemli rol oynamışlardır. Öğretim yıllarına göre Yatağan'da gezici başöğretmenlik bölgeleri ve başöğretmenler şunlardır.³⁰¹

1939- 1940 Ders Yılı

Cazkırılar bölgesi gezici başöğretmeni: Baki Tantekin (Konya Öğretmen Okulu Mezunu)

³⁰¹ Çolak, "a.g.e.", s. 42- 44.

Salkım bölgesi gezici başöğretmeni: A. Fehmi Engin (Adana Öğretmen Okulu Mezunlu)

1944- 1945 Ders Yılı

Bozüyük bölgesi gezici başöğretmeni: Mustafa Sökmen

Nebi bölgesi gezici başöğretmeni: İrfan Altan

1947- 1948 Ders Yılı

Turgut bölgesi gezici başöğretmeni: Behlül Sönmez

Bozüyük bölgesi gezici başöğretmeni: Kadri Hançer.

Enstitü çıkışlı öğretmenler; resmi makamlarca bir süre sonra desteksiz bırakılmış ve hatta köylerini değiştirmeleri onlardan beklenmiştir. Enstitülü öğretmenlerin sol görüşlü olduğu biçiminde girişilen propogandalar onlara şüphe ile bakılmasına neden olmuş, onların girişim, güç ve cesaretlerini kırmıştır. Özellikle Yüksek Köy Enstitüsü mezunları; tüm Yunan, Fransız ve Rus klasiklerini okumuşlar, içlerinden şair ve yazarlar çıkmıştır. Bunlardan biri de Milaslı Maksut Doğan olup, uzun süre Yatağan'ın Hacıveliler köyünde başöğretmenlik yapmıştır.³⁰²

³⁰² Çolak, "a.g.e. ", s. 65.

5. Yatağan'da Tiyatro

Muğla'da ilk tiyatro çalışmalarını 1933'te Halkevleri başlatmıştır. Tiyatro kolları ve oluşturulan ekiplerle oyunlar sergilemiş ve yetiştirici kurslar açmıştır. Kurumun kapatılmasından sonra zayıflayan çalışmalar 1960'lı yıllarda Halk Eğitim Merkezi'nin yaptığı girişimlerle yeniden canlanmıştır. Bazı köylerde ise Köy tiyatrosu kurma çabaları yalnızca birkaç köyde başarıya ulaşabilmiştir. Bunlardan en önemlisi Yatağan'ın Şeref Köyü Tiyatrosu'dur. Tiyatronun *Ormanda ve Pusuda* adlı oyunları ile başarı kazandığı bilinmektedir.³⁰³

6. Yatağan'da Tarihsel yerler

6.1. Lagina

M.Ö. 4. yüzyıla ait iki kitabeden anlaşıldığına göre bölgede kurulu Koronza adında bir şehir bulunmaktaydı. Koronza şehrinin ana tanrıları Apollon ve Artemis'ti. Şehirde bu tanrılara ait tapınaklar bulunmaktaydı. Koronza şehrinin mahallelerinden bir tanesi daha sonra önem kazanacak olan Lagina'ydı. Stratonikeia şehri kurulduktan sonra çevredeki şehirler ve mahalleler buraya bağlanmıştır. Önemi kaybeden şehirler Stratonikeia'nın birer mahallesi konumuna gelmiştir. M.Ö. 100 yıllarında Lagina mahallesinde gece tanrıçası olarak bilinen Hekate adına, bir tapınak inşa edilmiştir. Bölgede Kapıtaş adıyla bilinen yerde bulunan tapınak, yörenin en önemli bir din merkezi haline gelmiştir. Dünyada tek örnek olarak gösterilmektedir.³⁰⁴

Turgut'ta bulunan bu antik kentte 1969- 1971 yıllarında Yusuf Boysal başkanlığında kazılar yapılmıştır.³⁰⁵

³⁰³ *Yurt Ansiklopedisi*, s. 5959.

³⁰⁴ Oğuz, "Yatağan 2002", s. 76- 79.

³⁰⁵ *Yurt Ansiklopedisi*, s. 5958.

6.2. Stratonikeia

Antik kent, bugünkü Eskihsar köyünün eski yerleşim biriminde Yatağan- Milas karayolunun 6. km'sinde kurulmuş bir şehirdir. Bu bölge çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Bunlardan Hellenistik Dönem ayrı önem taşımaktadır. Kaynakların verdiği bilgilere göre şehrin M.Ö. 270 yıllarında kurulduğu anlaşılmaktadır. Şehrin kuruluşu romantik bir hikâyeye dayanmaktadır. Bzantionlu Stephenos'un yazdığına göre Büyük İskender'in ölümünden sonra merkezi Suriye olmak üzere Seleukos Krallığı kurulmuştur. Krallığın başında I. Seleukos bulunmaktaydı. I. Seleukos 60 yaşındadır ve ülkeyi oğluyla beraber yönetmekteydi. Oğlu ile karısı arasında aşk yaşadığını bilmeyen I. Seleukos, oğlunun günden güne neden eridiğini bulamamaktaydı. Sonunda bunu öğrenen kral, oğlu ile karısını ülkenin batısını idare etmesi için göndermiştir. M.Ö. 261 yılında kral ölünce ülkenin idaresine oğlu Antiochos geçmiştir. M.Ö. 281 yılında Kurupedeion Savaşı'yla Karia bölgesine hakim olan Antiochos, karısı adına bu şehri inşa ettirmiştir.³⁰⁶

Kentte Yusuf Boysal, başkanlığındaki kazılarda kent kapısı, bouleuterion, gymnasion, eksedra ve kent surlarında çalışmalar yapılmıştır. Kent kapısı, çift geçişli olup iki kapı arasındaki alanda mozaik döşeli bir havuz bulunmuştur. Havuzda iki büst ortaya çıkarılmıştır. Mermerden yapılmış çok ince işçiliği olan eksedra, Helenistik Döneme aittir.

6.3. Yava Köyü Freskleri

30- 40 cm yüksekliğindeki kayaların üzerindeki İsa, Meryem ve Havarileri betimleyen freskler bulunmaktadır. Önündeki teras biçimindeki düzlük ve taş moloz, duvar kalıntıları fresklerin kayalara yaslanmış bir yapıyla ilişkili olduğunu göstermektedir. 20 m genişliğindeki fresklerin kimileri sıva üstüne kimileri doğrudan

³⁰⁶ Oğuz, "Yatağan 2002", s. 73- 76.

kayalara yapılmıştır. Resimlerde İsa'nın yakalanması, çarmıha gerilmesi, Meryem'le Azizler, Çocuk ve İsa konuları işlenmiştir.³⁰⁷

6.4. İnce Kemer Köprüsü

İnce Kemer Köprüsü; Yatağan'ın Çakırlar köyü, Molla İbrahimler Mahallesi sınırları içerisinde Çine Çayı üzerinde yer almaktadır. Karia'nın önemli kentlerinden biri olan Alabanda'nın M.Ö. 1. Binin ilk yarısında kurulduğu bilinmektedir. İnce Kemer Köprüsü, üç kemerli zarif bir taş yapıttır. Antik Alabanda; su sistemine ait su kemerinin tanınmasıyla ünlüdür.³⁰⁸

6.5. Panarama

Yatağan'a 14 km uzaklıktaki Bağyaka Köyü sınırları içersinde yer almaktadır. Köyün güneyinde etrafı sularla çevrili büyük bir tepenin üzerinde antik bir şehir konumundadır. Bu bölgede Karia'nın antik şehirlerinden Panarama'nın kurulduğunu kayalara oyulmuş Karia mezarları doğrulamaktadır. Buranın Stratonikeia'nın mülkiyetinde olduğu düşünülmektedir. Ayrıca Stratonikeia ile Panarama arasında bir yolun bulunan kalıntılardan hareketle varlığından bahsedebiliriz.³⁰⁹

³⁰⁷ *Yurt Ansiklopedisi*, s. 5958.

³⁰⁸ Oğuz, "Yatağan 2002", s. 79.

³⁰⁹ Oğuz, "Yatağan 2002", s. 80.

6.6. Yaylaköy Kilise ve Şapel

Kiliseye, Yatağan- Milas karayolu üzerinde Eskihisar köyünden sola sapılarak varılmaktadır. XIX. yüzyılda Rumlar tarafından yapıldığı tahmin edilmektedir. Şapel ise köyün üst yamacında yer almaktadır.

6.7. Demirköprü

1919'da bölgeyi işgal eden İtalyanlar tarafından yapılmıştır. Yatağan- Milas yolunu bağlayan ve Kuru Çayı üzerinde yer alan bir köprüdür. Günümüzde hala kullanılmaktadır.

6.8. Kayırlı Köprüsü

İtalyanların işgali sırasında ikinci köprü olarak Yatağan- Çine yolunu bağlamak amacıyla yapılmıştır. Yatağan Çayı üzerinde bu köprüyü inşa etmişlerdir. İlçeye 7 km uzaklıkta olan köprü halen kullanılmaktadır.

6.9. Sarnıçlar

XVII. ve XVIII. yüzyıllarda halkın ve konargöçerlerin su ihtiyacını karşılamak için yol güzergâhları üzerinde yapılmış olan gümbetlerdir. Yatağan bölgesinde yaygın bir şekilde görülmektedir. Türk mimarisinde önemli bir su yapısı olarak bilinen sarnıçlar, Yatağan ve çevresinde kubbeli ve dairevi formlarıyla yöreye özgü bir mimari olarak karşılaşılmaktadır.³¹⁰

³¹⁰ Oğuz, "Yatağan 2002", s. 82- 83.

7. Türbeler

7.1. Ahi Ebu Bekir Türbesi

Türbe, Yatağan'ın Akyol Mahallesi Ahi Sokaktadır. Ahi Ebu Bekir ve kardeşi Ahi Sinan, Ahiköy'ün kurucusudur. Ahi Ebu Bekir kendi adıyla anılan camiye yaptırmıştır. Ahi Ebu Bekir Türbesi; Hacı Ali Erdiç tarafından yeniden restore edilmiş, türbe sahası belediye tarafından ağaçlandırılıp park haline getirilmiştir. Halkın ziyaretine açıktır. Türbe bitişiğindeki ağaca çaput bağlama, "Dede Aşı" pişirip çocuklara yedirme, dua etme ve kurban kesme gibi adetler devam etmektedir.

7.2. Ahi Sinan Türbesi

Ahi Sinan zaviye reisliği de yapmıştır. Türbesi Yatağan'da olup kurbanlar kesme, yemek pişirmeler, çaput bağlamalar ve dilekte bulunma gibi adetler devam etmektedir.³¹¹

7.3. Siyam Bey Türbesi

Türbe sekizgen bir plana sahip üzeri basık bir kubbe ile örtülüdür. Menteşe Beyliği'nden akrabalığı olan Siyam Bey ve Benli Bey kardeşlere Bozüyük yöresi sorumluluğu verilmiştir. Bu beyler toprağı ekip biçmiş, savaş zamanlarında Osmanlı Devleti'ne at, asker, yiyecek ve giyecek temin etmiştir. İki kardeş hiç evlenmemişlerdir. Öldüklerinde bütün arazileri Bozüyük vakfına kalmıştır. Bozüyük'te 1700'lü yıllarda yaşadığı söylenen Siyam Bey'e ait olan türbeye dilekte bulunmak üzere ziyaretler yapılmakta, adak kesme, çaput bağlama, dua okuma gibi örf ve adetler devam ettirilmektedir.³¹²

³¹¹ Oğuz, "Yatağan 2002", s. 88.

³¹² Oğuz, "Yatağan 2002", s. 89.

7.4. Piri Bey Türbesi

1892 yılında yapılan türbe, Osmanlı mimari özelliklerine sahip Gibye Camisi'nin bahçesindedir. Yatağan halkı dilekte bulunmak üzere türbeye ziyaretler gerçekleştirmektedir. Adak kesme, çaput bağlama, dua etme gibi örf ve adetler devam etmektedir.³¹³

8. Kültürel Faaliyetler

Yatağan'da sık sık deve güreşleri yapılmaktadır. Yatağan'da 31 Aralık 1950'de düzenlenmesi düşünülen deve güreşinin amacı, Yatağan'da inşa edilmekte olan Yatağan Ortaokulu'na yardım içindir. Güreşin başarılı olması için çevredeki develerden başka Çine, Milas, Karaova ve Tavas'taki ünlü pehlivan develerin güreşe katılmaları istenmiştir.³¹⁴

9. Yatağan'da Düğünler

Yatağan ve yöresinde düğünlerde, seyirlik oyun olarak Arap oyunu, tekli, ikili ve çoklu olarak Kadıoğlu, Abdal Havası (Koca Hava), İki Parmak, İnce Hava, Muğla Zeybeği, Aydın Jandarması, Dert Osman, Yağmur Yağdı Zeybeği, Kerimoğlu, Karyolamın Demiri bulunmaktadır. Ayrıca kadınların oynadığı İndim Daldan Budaktan (Baylan Havası), Sürmelim ve Kına Havası oyunları vardır.

Zeybek oyunları daha çok düğünlerde ve özel eğlencelerde oynanmaktadır. Oyun havalarının bir kısmı sözlü, bir kısmı sözsüzdür.³¹⁵

³¹³ Oğuz, "Yatağan 2002", s. 89.

³¹⁴ Muğla, 2 Aralık 1950.

³¹⁵ Tarcan Oğuz, *Yatağan'da Söylenen Türküler ve Öyküler*, Muğla 2004, s. 6.

10. Yatağan'da Yemekler ve Ev Eşyaları

Yatağan'da yöresel yemekler çeşitlilik göstermektedir. Özellikle yemekler çok yağlı yapılmakta bunda da ilçenin etrafının zeytin ağaçlarıyla çevrili olması etkilidir. Zeytinyağının yanı sıra hayvansal yağlar da çok kullanılmaktadır. Sebzeler ve baklagiller yemeklerin hammaddelerini oluşturmaktadır. Et, süt, yumurta gibi besinlerden de birçok lezzetli yemekler yapılmaktadır. Çorbalardan unlu tarhana, koca tarhana, makarna ve tingillenme çorbaları yapılmaktadır.

Yemeklerden keşkek, etli tava aşısı, boranı, topan, yaprak sarması, kumbar dolması, dolma, teltor, hamur tatarı, yumurta tatarı, patlıcan tatarı, üçleme (ekmek kavurması), ekmek makarnası tüketilmektedir. Salatalardan en çok kara ekşili salata ve patlıcan salatası yapılmaktadır. Tatlılardan pekmez helvası, pelte, kabak tatlısı, aşure, susam karması, bestel ve ceviz sucuğu tüketilmektedir.³¹⁶

Yatağan'da ev içinde kullanılan bazı eşyalar şöyledir: İskemle, halı, kilim, yaygı, kara yaygı, çul, kıl heybe, seccade, sandık, İzmir sandığı, Muğla sandığı, yatak (yün ve pamuk), yorgan, leğen, su kovası, çanta, fener, silahlık, tüfenk (çifte), gömlek, palto, don, kumaş don, basma don, alaca endaze, kumaş ipliği, kuşak, ipek şal, ipekli dokuma, eşarp, çuha şalvar, boyalı don, hacı şamisi, papazi, fistan ve peştameldir. Mutfak eşyası olarak kullanılan malzemeler; kaşık, bıçak, satır, çanak, çukur tabak, bakraç, bakır, bal tulumu, kazan, harani (kazan), tagan, küçük yağ taganı, kaynatma (kazan), sini, kadayıf sinisi, çömlek, şişe, tava, tepsi, tas, toprak kap, toprak çömlek, saç, saç ayağı, yağ küpü, pekmez tavaşı, su bardağı, kahve takımı, kahve dibeği, cezve ve camdandır.³¹⁷

³¹⁶ Tarcan Oğuz, "Yatağan Yemekleri", *Muğlaname Muğla ve İlçeleri Kültürü*, Muğla İzmir 2006, s. 245-248.

³¹⁷ Çanlı, "İmparatorluktan Cumhuriyete...", s. 25- 26.

IV. BÖLÜM

EKONOMİK HAYAT

A. Tarım ve Hayvancılık

1. Yatağan'da Tarımın Tarihsel Gelişimi

Osmanlı Devleti'nin tarımsal ekonomiye dayalı yapısında ana üretim aracı olan toprak mülkiyeti, devletin askeri yapısına uygun olarak Dirlik Sistemi'ne dayanmaktaydı. Dirlik sahipleri de işledikleri toprağın vergisi nispetinde silahlı asker beslemekteydi. Bu Dirlik Sistemi, XV. yüzyılın sonlarından itibaren bozulmaya başlamıştır. Bunun üzerine yerine İltizam denilen başka bir sistem getirilmiştir. Osmanlı Devleti'nin idari taksimatı yapılırken de eyaletlerin ekonomik olarak kendi kendine yetmesi gözetilmiştir.

XVIII. yüzyıldan itibaren eyalet ve sancak yöneticileri olan Enderunlu paşalar, İstanbul'dan taşradaki eyalet ve sancak merkezlerine gitmeyerek yerlerini yörenin ileri gelenlerinden seçilen mütesellimlere bırakmaya başlamışlardır. Bu tarihten sonra şehir merkezlerinde ayan ve mütesellimin aileleri diğer ailelere karşı üstün bir konuma gelmiştir. Bu dönemde Menteşe Sancağı da mütesellimler tarafından yönetilmekteydi. Menteşe Sancağı 1739'dan 1859'a kadar mütesellimler tarafından yönetilmiştir.

1858 tarihli Arazi Kanunnamesi'yle birlikte bağımsız küçük çiftliklerin oluşması amaçlanmıştır. Böylece büyük ve verimli arazilerin birkaç kişinin eline geçmesi engellenmek istenmiştir. Ancak Arazi Kanunnamesi, Menteşe'de büyük toprak sahiplerinin doğmasına neden olmuştur. Bunlar arasında Yatağanlı Hacı Mustafa Ağa da bulunmaktaydı.³¹⁸ Bozüyük'ün verimli çiftliklerine 1858 Arazi Kanunnamesi'yle geniş olanaklar sağlanmış, bu bölgede hâkim olan aile

³¹⁸ Akça, "Sosyal- Siyasal...", s. 157.

Kethüdazade Zorbazlar olmuştur. Bu aile daha öncesinde Osmanlı'nın tımarlı sipahisiydi.³¹⁹

Tohum ve ürün ıslahı tarımda verimi arttırmanın bir diğer yöntemi olduğu için Bozüyük'te ıslah ve ürün çeşitliliğini arttırma çalışmalarına önem verilmiştir. Ürünlerin ıslahı amacıyla ithal hububat tohumluğu getirilememiş; ancak Ziraat Nezareti'nden gönderilen 5,5 kg Tosya pirinci tohumluğu, Bozüyük'te dağıtılarak 1915'te üretim çalışmalarına başlanmıştır.

1915 Mart ayında Ziraat Nezareti tarafından gönderilen Klein- Nanzy Le benz adındaki şeker pancarı tohumundan Bozüyük Nahiyesi'ne dağıtılmıştır. Ancak tohum bazı bölgelerde düşünüldüğü gibi verimli olmamış; bazı yerlerde ise güzel yetiştirilmiş ve tatlı imalatında kullanılmıştır. Turgut Nahiyesi'ne de 1916 yılında ziraata başlanması için tohum gönderilmiştir. Pancarın değeri çiftçiler tarafından sonradan anlaşılmış ve Ziraat Nezareti'nden ilave tohum gönderilmesi isteğinde bulunulmuştur.³²⁰

2. Cumhuriyetin İlanından Sonra Yatağan'da Tarım ve Hayvancılık

2.1. Cumhuriyetin İlanından Sonra Yatağan'da Tarım

Muğla'da 1950'lerde traktör kullanılmaya başlanmasıyla ekili alanlarda artış görülmüştür. Muğla'da nadas dışında tarla bitkileri üretimi yapılan ekili alan, 1949'da 96.000 hektar kadardı. 1958'de il ekili alanı, 112.000 hektar dolaylarında idi.³²¹

Yatağan'ın Genek köyünde 1953 yılı yaz mevsiminde meyvelere musallat olan haşeratla, Ziraat Müdürlüğü ekipleri tarafından yapılan mücadele başarılı olmuştur.

³¹⁹ Aktüre, "a.g.m.", s. 39.

³²⁰ Temel, "I. Dünya Savaşı Yıllarında...", s. 171.

³²¹ Yurt Ansiklopedisi, s. 5889.

1952 yılında ayva ve elmadan mahrum kalan Genek köyü, 1953'te meyvelerin daha tutkun ve hastalıksız olarak komşu vilayetlere ihraç eder hale gelmiştir.³²²

Muğla'nın bazı yerleri ile Yatağan'ın yerüstü su kaynakları kısıtlı olduğu için yer altı suyundan yararlanma yoluna gidilmiştir. Bu nedenle Yatağan'da motopomp kullanımı oldukça yaygındır.³²³

Tarımda verimin artırılması için yapılan çalışmalardan biri de sulamaya verilen önemdir. Modern sulama çalışmaları 1950'lerde Muğla'da başlamıştır. DSİ ve Toprak-Su, modern sulama tesislerinin yapımına 1960- 1970 yılları arasında önem vermiştir. Bu konuda Yatağan'da 1953- 1956 yılları arasında Yatağan- Bakırköy sulaması çalışmaları yapılmıştır.³²⁴

1954 yılında Kazanın köy ve nahiyelerindeki zirai kongreler tamamlanmıştır. İlçe kongresi ilkokul salonunda muhtar ve köylerden seçilen delegelerin katılımıyla toplanmıştır. Ziraat Teknisyeni Nihat Uzdemir ilk sözü alarak Teknik Ziraat Teşkilatı'nın önem ve faydaları hakkında görüşlerini açıklamıştır. Nihat Uzdemir, hükümetin köylü vatandaşlarla el ele verip meydana getirdiği zirai kalkınmadaki hamleleri belirten güzel konuşmasından sonra sözü toplantıda hazır bulunan kısım mütehassıslarına vermiştir. Meyvecilik mütehassısı Ömer Ekili, Tarla Ziraatı mütehassısı Nami Bakkaloğlu, Mücadele mütehassısı Feyzullah Güngör ile Mehmet Tolga branşlarıyla ilgili mevzularda uzun açıklamalarda bulunmuşlardır. Toplantıda bahsedilen dilekler not edilmiş, sorulan sorulara mütehassıslar tarafından cevaplar verilmiştir.³²⁵

³²² *Muğla*, 4 Temmuz 1953.

³²³ *Yurt Ansiklopedisi*, s. 5895- 5896.

³²⁴ Sevin Osmay, "1950- 1987 Döneminde Muğla Kenti", *Tarih İçinde Muğla*, Derleyen: İlhan Tekeli, Muğla 2006, s. 202.

³²⁵ *Muğla*, 2 Temmuz 1954.

Yatağan'da Teknik Ziraat Teknisyenliği'nin yıllık alışlagelmiş toplantısı; kaza merkezinde eski Halkevi kahvehanesinde halkın da katılımıyla beraber gerçekleştirilmiştir. Bir yıllık faaliyet raporu okunduktan sonra raporun tenkiti yapılmış ve arıcılığın gelişimi için talep ve dileklerde bulunulmuştur. Ayrıca Köklük muhtarı Hakkı Bilgin, fenni gübre ve göztaşının zamanında tahsisi hususunda dilekte bulunmuştur. Ziraat Teknisyeni Hayri Özden, Mühassıs Salih Dilmaç ve Zirai Donatım Memuru Kemal Tütüncüoğlu taraflarından gerekli açıklamalarda bulunulmuştur.

Ev Ekonomisi Mühassısı Mücella Tamiş köylü kadınlarla bilgi alverişinde bulunmuş, halk bilgilendirilerek yapılması gerekenler izah edilmiştir. Ayrıca kongrede Mehmet Gürpınar'ın kaza merkezinde bir arıcılık kursu açılması talebi de yer almıştır.³²⁶

1959'da Yatağan kazasının köy zirai yayım heyetleri toplantıları kaza merkezinde yapılmıştır. Kaymakam, Belediye Reisi ve Teknik Ziraat Müdürlüğü mühassısları, köy yayım heyeti başkanları ve çiftçilerinin katılımıyla Kaza Zirai Yayım Heyeti toplantısı yapılmıştır. Bu toplantıda 1958 yılında tespit edilip programa alınan 1958 yılı icraat raporu okunmuştur. Daha sonra yayım heyeti başkanlarının tenkit ve dilekleri ile 1959 yılı raporu hazırlanarak toplantıya son verilmiştir.³²⁷

³²⁶ *Muğla*, 29 Ekim 1956.

³²⁷ *Muğla*, 1 Ocak 1959.

2.2. Yatağan'da Tarım Alanları

Yağışların düzensizliği ve yaz kuraklığı bir kenara bırakılacak olursa; Muğla iklimi, hemen hemen bütün kültür bitkilerinin yetişmesine elverişlidir.³²⁸

Yatağan Havzası'nın önemli ovalarından birisi Bozüyük Ovası; Muğla merkezinin kuzeybatısında yer alan ve şehrin 16 km uzağından başlayarak aynı doğrultuda Gökbel Dağları'na kadar uzanmaktadır. Ova 26 km uzunluğunda, 4 km genişliğinde, toplam 104 km²'lik bir alanı kaplamaktadır. Ovanın denizden yüksekliği 300- 320 metre arasında olması nedeniyle Muğla bölgesinde sıcaklığı en uygun yer olarak bilinmektedir.

Ovanın güneydoğu kısmı dağlarla çevrilmiştir. Ovanın doğu ve batısından doğan dereler kuzeye doğru ovayı ortadan ayırarak Kamış Çayı ile birleşmektedir. Ovanın güney tarafının toprağı çok verimli olup; kumlu, milli ve biraz da killi durumdadır. Toprağın rengi ise hafif kırmızı ve sarı renktedir. Kuzeye doğru gidildikçe ise toprak kumsal ve çakıllı bir durum almaktadır.

Bozüyük Ovası'nın etrafı zeytin ağaçlarıyla çevriliydi. Ova her türlü sanayi bitkisi yetiştirilmeye müsait olup sulanmasıyla beraber verimini daha da arttırdığı bilinmektedir.³²⁹

Yatağan Havzası'nın iki diğer önemli ovası; birbirinin devamı güneyden kuzeybatıya doğru meyilli, tarıma elverişli iki kapalı havza halinde ovası bulunmaktadır. Bunlar; 30 km²'lik Yatağan Ovası ve 50 km²'lik Kayırlı Ovasıdır. İki havza Demir Köprü'de kesişmektedir. Yatağan Ovası, kuzeydoğu ve güneybatısı 800 m yükseklikte dağlarla çevrilmiştir. Yatağan Ovası; Kocadere, Menteşe Deresi, Kamış Çayı, Bencik Deresinden oluşmaktadır ve bu sulardan beslenmektedir. Kayırlı Ovası ise; Ahiköy Deresi ve Kayırlı Derelerinden oluşmaktadır.

³²⁸ *Yurt Ansiklopedisi*, s.5894.

³²⁹ *Menteşe (Muğla) Sancağı'nın Zirai ve Coğrafi Durumu (1915 Yılına Ait Liva Ziraat Memuru Ali Rıza Bey'in Raporu)*, Hazırlayan: Bayram Akça, Muğla 2010, s. 32- 33.

Bölgenin en alçak rakımlı bölümü, Kayırlı Ovası'nın kuzey bölümü tarafıdır. En yüksek rakım ise 1500 metreyi bulmaktadır. Kuzeyde Gökbel Dağları 1412 m., Kayırlı Ovası'nın doğusunda Yavat Tepesi 550 m. yüksekliğindedir. Bu tepenin hemen doğusunda Cılık Dağı 861m., daha doğusundaki Karagedik Dağları'nın 1600 m. yüksekliği bulunmaktadır. Yatağan ilçesinin hemen kuzeyinde Yatıgan Tepesi 619 m., Kayırlı Ovası'nın batısında Akdağ, Kurukümes Dağları ve kuzeyde de Aldağ 750 m. yüksekliğindedir.³³⁰

Gökbel Dağları'nın güneyindeki Kayırlı Ovası, granit çakıllardan oluşmaktadır. Ovanın veriminin az olması nedeniyle bu bölgeye daha çok çavdar ekimi yapılmaktaydı.³³¹

2.3. Tahıl Üretim Alanları

Yatağan'ın ekonomisi son yıllarda tarımın yanında sanayiye de dayanmaya başlamıştır. Tüm köylerinde ekimi yapılan hububatlar şu şekildedir. Buğday, arpa, mısır, çavdar ve yulaftır. Bölgede Meksika cinsi buğdaydan beklenen verim sağlanmış olup erken hasat edilmesi sayesinde ikinci bir ürün ekilebilmektedir.³³²

Leyne'de üretilen başlıca tarım ürünleri; buğday, arpa, akdarı, susam, mısırdarı, çavdar ve burçaktır. En fazla üretimi yapılan ürün ise tütündür.³³³ Börülce, üzüm, zeytin ve incir de üretilen diğer ürünler arasındadır.³³⁴

Muğla'da tahıl üretiminin önemi giderek azalmıştır. Tahıllardan buğday ve mısır dışında kalanların hem ekim alanları hem de üretim miktarları düşmüştür. Daha çok

³³⁰ Oğuz, "Yatağan 2002", s. 37.

³³¹ Menteşe (Muğla) Sancağı'nın Zirai ve Coğrafi Durumu (1915 Yılına Ait Liva Ziraat Memuru Ali Rıza Bey'in Raporu, s. 32-33.

³³² Oğuz, "Yatağan 2002", s. 47.

³³³ Eroğlu, "a.g.e.", s. 179.

³³⁴ 1326 Senesi Aydın Vilayet Salnamesi, s. 696.

iç pazara yönelik olarak üretilen tahıllar, taban ve düz toprakların çevreleriyle yüksek düzlüklerde ve az eğimli alanlarda ekilmekteydi. Muğla'da en çok tahıl üretiminin yapıldığı yerler arasında Yatağan da bulunmaktaydı.³³⁵

2.4. Tarım Aletleri

Yatağan'da tarımda kullanılan usul eski şeklini korumaktaydı. Yeni ziraat aletlerinden en çok kullanılanı pulluk olmakla beraber; diğer modern aletlere pek rastlanılmamaktaydı.³³⁶

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Muğla'da tarımın en önemli aletleri; karasaban ve sabanı çeken hayvanlardan oluşmaktaydı. Ancak zamanla diğer sektörlerde olduğu gibi tarım sektöründe de modern tekniğin imkânları kullanılmaya başlanmıştır. Bunun sonucunda zaman geçtikçe Muğla ve ilçelerinde modern tarım aletlerinde sayı hızla artmaya başlamıştır.³³⁷

Ziraatte kullanılan alet ve malzemelerden bazıları şunlardır: Çapa, kürek, manar (balta), çift aleti, arpa ölçeği, buğday ölçeği, çavdar ölçeği, burçak ölçeği, kovan (kuru ve yaş), gazla, gaz tenekesi, tahra, kantar, yağ ve diğer toprak küpleridir.³³⁸

Muğla ve çevresinde makineli tarım 1950'lerde gelişme göstermiştir. Bunda bu bölgede pamuk ekiminin yaygınlaşması büyük etkiye sahiptir.³³⁹

³³⁵ *Yurt Ansiklopedisi*, s. 5891.

³³⁶ Eroğlu, "a.g.e.", s. 179.

³³⁷ Akça, "Sosyal- Siyasal...", s. 163.

³³⁸ Çanlı, "İmparatorluktan Cumhuriyete...", s. 26.

³³⁹ *Yurt Ansiklopedisi*, s. 5895- 5896.

2.5. Tütüncülük

Tütün, Muğla'nın en eski sanayi bitkisidir. Osmanlı Devleti'ne 1600'lerde giren tütün önce Trakya bölgesinde yetiştirilmiş daha sonra Anadolu'nun değişik yerlerinde kaçak olarak ekilmeye başlanmıştır. XVII. yüzyılda Muğla'ya gelen Evliya Çelebi, Milas çevresinde tütün ekildiğini ifade etmiştir. Kaçak olarak ve ilkel yöntemlerle yapılan bu tütüncülük, daha sonra Yatağan'a yayılmış ve XVIII. yüzyıl boyunca sürmüştür.³⁴⁰

1923- 1950 arasında Muğla'nın temel ticari ürünü olan tütünün Muğla ve çevresine ticari bir ürün olarak girişi, 1900'lü yıllarda olmuştur. Muğla'da halkın kendi tüketimi için yetiştirdiği kara tütün daha önceleri de yetiştirilmekteydi. Ancak dış ticaret amaçlı iyi kaliteli tütün, ilk kez Eskihisar çevresinde söz sahibi olan bir ağa ailesi tarafından girmiştir. Bu aileden İzmir ile ilişki bulunan Murat ve Fuat Ağalar, 1887'de İzmir'den iyi tohum ve Rum tütün yetiştiricisi getirerek kendi topraklarında tütün tarımını başlatmıştır.³⁴¹

Daha sonra Bozarmut köyünde Ragıp Bey ve Bozüyük Ovası'nda Ziya Hafız tütün ekimine başlamıştır.³⁴²

Muğla bölgesinde tütün yetiştiriciliği ilk başlarda ağalar eliyle yapılmaktaydı. 1931 ekonomik bunalımdan sonra ise tütün yetiştiriciliğinde küçük üreticiler daha etkin hale gelmiştir.³⁴³

Muğla'nın toprak yapısına uygunluğu, az alanda yüksek gelir etme imkânı sağlaması bakımından tütün üretimi Muğla için en iyi fırsattı. 1940 ve 1950'li yıllardan sonra 8- 10 dönüm toprak işleyebilen yılda 1000- 1500 kg tütün üreten aile işletmeciliği ortaya çıkmıştır. Ancak bu dönemden önce Muğla veya Yatağan ovalarında oldukça

³⁴⁰ *Yurt Ansiklopedisi*, s. 5892.

³⁴¹ Tekeli, "a.g.m.", s. 135.

³⁴² Akça, "Sosyal- Siyasal...", s. 161.

³⁴³ Tekeli, "a.g.m.", s. 135.

geniş toprakları olan yılda 150- 200 balya tütün üreten (balya 80- 100 kg) büyük tütün işletmeleri yani tütün ağaları bulunmaktaydı.³⁴⁴

1953 yılında Yatağan'da yetiştirilen tütünler; Tekel 260, Amerikalılar 250, yerli alıcılar 250 kuruştan satışları devam etmiştir.³⁴⁵

2.6. Meyve Üretim Alanları ve Ürünleri

a. Zeytincilik

Muğla dâhilinde 100 km²'den fazla zeytinlik alanı, orman sınırları içinde bulunmaktaydı. Bu zeytinliklerin ıslahı için 1913 yılında Vilayet Meclis-i Umumisi tarafından bir karar alınmıştır. Buna göre yaban zeytinlerini aşıl原因lara bir kısım zeytinlik verilmesi ve nakdi yardım yapılması kararlaştırılmıştır. Ancak bunun uygulanmasındaki zorluklardan dolayı başarıya ulaşamamıştır.³⁴⁶

Zeytin deliceklikleri merkez kazanın hemen hemen her yerinde bulunmaktaydı. Zeytin ve zeytinyağı üretimi Turgut nahiyesiyle Bozüyük nahiyesinin Mesken köyü yöresiyle sınırlıydı.³⁴⁷ Turgut Nahiyesi ve Mesken Köyünden 100.000 kıyye kadar yağ elde edilmekte ve elde edilen bu yağlar ile bölgenin ihtiyacı karşılanmaktaydı.³⁴⁸

³⁴⁴ Turgut Dereli, *Bizim Yaşadığımız Muğla*, İzmir 2008, s. 125.

³⁴⁵ *Muğla*, 6 Ocak 1953.

³⁴⁶ *Menteşe (Muğla) Sancağı'nın Zirai ve Coğrafi Durumu (1915 Yılına Ait Liva Ziraat Memuru Ali Rıza Bey'in Raporu)*, s. 50.

³⁴⁷ Tekeli, "a.g.m.", s. 134.

³⁴⁸ *Türkiye'nin Sıhhi ve İctimai Coğrafyası*, s. 33.

b. Üzüm

Muğla'da önemli olan üzüm yetiştiriciliğinin geçmişi, çok eskilere uzanmaktadır. Önceleri zeytin ve bademle ara tarımı biçiminde bağcılık yapılırken zeytin ve badem ağaçlarının büyüyüp ürün vermeye başlamasıyla bağlar sökülme zorunda kalmıştır. Bu olumsuz gelişmeye filoksera salgını eklenmiş, Milas, Merkez ve Yatağan ilçelerindeki bağlar büyük zarar görmüştür. 1952 yılında Muğla'da 2.500 hektar bağ alanı bulunmaktaydı.³⁴⁹

Bozüyük kazasında büyük üzüm bağları ve sebze meyve bahçeleri bulunmaktaydı. Bozüyük'te Beşdeğirmen ve Sofuhane, Eskihisar'da Ömer Bey ve Dursun Bey bahçeleri bulunmaktaydı. Üzüm bağları, Rumlar tarafından şarap üretiminde kullanılmıştır. Bozüyük ve Yayla köyünde şarap imal eden işletmeler vardı.

c. Çam fıstığı

Yatağan'ın Turgut nahiyesinde ormanların yanı sıra fıstık çamları da bulunmaktaydı. Bu ağaçlardan bir miktar çam fıstığı elde edildiği bilinmektedir. Bu fıstığa o bölgede künar denilmekteydi.³⁵⁰

Milas ve Yatağan'ın Katrancı köyü bölgelerinde yetişen çam fıstığı rekoltesi 1954 yılında çok bereketli olmuştur. 1954'te İzmir ve İstanbul tüccarlarının almakta olduğu fıstıklar için tekliflerinin 410- 420 kuruş olduğunu bilinmektedir. Ayrıca havaların soğuduktan sonra fiyatların yükseleceği gibi 1954 yılı piyasasına İstanbul'daki bazı şeker ve çikolata fabrikalarının doğrudan temas edeceği bildirilmiştir.³⁵¹

³⁴⁹ *Yurt Ansiklopedisi*, s. 5893.

³⁵⁰ Uykucu, "a.g.e.", s. 147.

³⁵¹ *Muğla*, 2 Kasım 1954.

d. Mısır

Ekmek yapmak için Bozüyük'ün bazı yerlerinde mısır ekimi yapılmaktaydı. Mısır hasadı, yalnız koçanlarının toplanmasıyla yapılırdı. Hayvanların beslenmesi için kullanılan sapları tarlalarda bırakılırdı. Bunun da nedeni kışların ılıman geçmesi sebebiyle hayvanların her zaman açık alanda otlayabilmesiydi. Başlıca mısır çeşidi; sarı ve beyaz mısırdı.³⁵² Muğla Teknik Ziraat Müdürlüğü'nün mahsul müsabakaları programında Yatağan ilçesinde 17 Ekim 1954 günü mısır müsabakası yapılması kararlaştırılmıştır.³⁵³

Muğla Teknik Ziraat Müdürlüğü'nün düzenlediği Mısır müsabakasına, 41 kişi katılmış ve bu müsabaka Bozüyük köyünde gerçekleştirilmiştir. Kaymakam Kemal Kalender'in başkanlığındaki jüri heyetinin kararıyla iyi ve hastaliksız mahsul yetiştirmiş olan kaza merkezinden; Mustafa Toksöz birinci, Bozüyük köyünden Ömer Kaya ikinci olarak seçilmişlerdir.³⁵⁴

e. Ceviz

Bozüyük Ovası'nın cevizleri oldukça meşhurdur.³⁵⁵

³⁵² *Menteşe (Muğla) Sancağı'nın Zirai ve Coğrafi Durumu (1915 Yılına Ait Liva Ziraat Memuru Ali Rıza Bey'in Raporu)*, s. 47.

³⁵³ *Muğla*, 14 Ekim 1954.

³⁵⁴ *Muğla*, 11 Kasım 1954.

³⁵⁵ *Menteşe (Muğla) Sancağı'nın Zirai ve Coğrafi Durumu (1915 Yılına Ait Liva Ziraat Memuru Ali Rıza Bey'in Raporu)*, s. 51.

f. Meyankökü

Bozüyük Ovası'nın kuzeyinde az miktarda bulunmaktaydı. Meyankökü Bozüyük'ten bazen develerle Aydın'a sevk olursa da nakliye masrafı yüksek olduğundan çoğu zaman bu kökler yerinde kalmaktaydı. Meyankökünün sapları da yıllık. Yapraklarını dökmekte, ertesi yıl daha gür çıkmaktaydı.³⁵⁶

g. Ayva

Bozüyük ve Kavaklıdere nahiyyelerinde bol miktarda bulunmaktaydı. Diğer köyler ile çevrelerinde az miktarda mahalli ihtiyacını karşılamaya yeterli derecede yetiştirilmekteydi.³⁵⁷

2.7. Zirai Mücadeleler

1931 yılında Muğla ilçelerinde ve Turgut nahiyyesinde farelerle mücadele edilmiştir. Vilayete getirilen Hora adı verilen aletle fareli mahallelerde fareler yok edilmiştir.³⁵⁸

Muğla ili genelinde Mayıs ayı içerisinde çekirge savaşı yaşanmış ve bulaşık kalan çekirge yumurtaları tahmin edilen sahalarda sıkı tedbirlerle kontrol altında tutulmaya çalışılmıştır. Yatağan'ın 7 köyünde 8763 dekarlık sahada hazırlanmış kepeklerle mücadele açılarak ürünler üzerinde zarar önlenmiştir.³⁵⁹

³⁵⁶ *Menteşe (Muğla) Sancağı'nın Zirai ve Coğrafi Durumu (1915 Yılına Ait Liva Ziraat Memuru Ali Rıza Bey'in Raporu)*, s. 54.

³⁵⁷ *Türkiye'nin Sıhhi ve İctimai Coğrafyası*, s. 36.

³⁵⁸ *Muğla'da Halk*, 7 Nisan 1931.

³⁵⁹ *Muğla'da Halk*, 1 Haziran 1949.

Kazanın Genek köyünde 1953 yılı yaz mevsiminde meyvelere musallat olan haşeratla Ziraat Müdürlüğü ekipleri tarafından yapılan mücadele başarıyla sona ermiştir. 1952 yılında ayva ve elmadan mahrum kalan Genek köyü, 1953 yılında meyvelerin daha tutkun ve hastaliksız olarak komşu vilayetlere satabilecekti.³⁶⁰

1954 yılında zeytin güvesi, zeytin pamuklu biti, Calkoris ve üç devre olmak üzere zeytin sineği mücadeleleri yapılmıştır. Mücadeleler ziraat mensupları tarafından takip edilmiş ve köylerde 145800 zeytin ağacı ilaçlanmıştır.³⁶¹

2 Haziran 1959 tarihinde Yatağan'a bağlı Turgut nahiyesi ve civar köylerinde erozyon ve dolunun ortaya çıkardığı selin önüne geçmek ve tabiatın böyle afetlerinden zarar yerine faydalanma yollarının neler olduğunu Türkçe izahlı filmlerle vatandaşlara izletilmiştir. Ayrıca açılan ve açılmakta olan barajların önemi halka anlatılmak istenmiştir.³⁶²

2.8. Tohum ve Ürün Islahı

Uygulanan teşviklere rağmen hem I. Dünya Savaşı'nın getirdiği zorluk ve sıkıntıların hem de askerlik çağına gelmiş ziraatla uğraşan kişilerin silâh altına alınmasının ülke genelinde yol açtığı üretim düşüşü, Muğla kazaları ve nahiyesinde de görülmüştür.³⁶³

1954 yılında Muğla Teknik Ziraat Müdürlüğü, Yatağan merkezinde Tohum Temizleme Evi yaptırılmasına karar vermiştir. Bina için arayış içerisinde olduğu sırada bölgenin tanınmış tüccarlarından Kasım Özkan, Yatağan için yapılması

³⁶⁰ *Muğla*, 4 Temmuz 1953.

³⁶¹ *Muğla*, 10 Eylül 1954.

³⁶² *Muğla*, 11 Haziran 1959.

³⁶³ Temel, "I. Dünya Savaşı Yıllarında...", s. 171.

planlanan tesisin arsasını vererek, Tohum Temizleme Evi yapımı için katkıda bulunmuştur.³⁶⁴

Yapılması planlanan Tohum Temizleme Evleri ve Selektörler Ekim ayında faaliyete geçirilmiş, çiftçilerin tohumluklarını buralarda temizlemeleri için hazırlıklar tamamlanmıştır.³⁶⁵

2.9. Hayvancılık

Yatağan coğrafi özellikleri bakımından hayvancılığa çok müsait değildir. Arazisinin büyük çoğunluğu dağlık ve ormanlıktır. Çayır ve mera yok denecek kadar az bulunmaktadır. Son yıllarda ilçenin tamamına yakın köylerinde modern arıcılık yapılmakta olup iç ve dış piyasaya bal üretimi yapmaktadır.³⁶⁶

Muğla bölgesinin çok dağlık ve ormanlık oluşu mera hayvancılığını güçleştirmekte, bitkisel üretimin karlılığı da hayvan beslemenin çekiciliğini azaltmaktadır. Bu nedenle sığır ve katır dışındaki hayvanların sayısında 1950'lerden sonra önemli oranda azalma görülmüştür.³⁶⁷

Muğla ve ilçeleri dağlık ve ormanlık olduğundan çok çeşitli yabani hayvan yaşam alanı bulmaktadır. İlin hemen hemen tüm yörelerinde rastlanan kanatlı hayvanlardan başlıcaları üveyik, bıldırcın, tahtalı, keklik, karabatak, çobanaldatan, kırlangıç, ağaçkakan, sığırcık, karatavuk, bataklık ve dağ serçeleri, kartal, doğan, şahin, atmaca ve baykuştur. Ayrıca bunların dışında akarsu boylarında ve bazı kesimlerde yabani ördekler ve yaban kazları da görülmektedir. Ayrıca da kurt, çakal, yaban domuzu,

³⁶⁴ Muğla, 2 Eylül 1954.

³⁶⁵ Muğla, 9 Ekim 1954.

³⁶⁶ Oğuz, "Yatağan 2002", s. 50.

³⁶⁷ Yurt Ansiklopedisi, s. 5889.

yaban keçisi, alageyik, tilki, tavşan, sincap ve kirpi en çok görülen hayvanlardır.³⁶⁸

1953 yılında Yatağan kazasının Turgut nahiyesi merkezindeki köpeklerde kuduz ve bu nahiyein Gökgedik köyü keçilerinde keçi ciğer hastalıkları görülmüştür. Vilayet Veteriner Müdürlüğünce bölgeye gönderilen ekip en kısa bir zamanda her iki hastalığı da bertaraf etmek için çalışmalara başlamıştır.³⁶⁹

B. SANAYİ

1. Ormancılık

Yatağan'ın yüksek bölgelerinde sıcaklık ortalamaları düşük olduğu için iğne yapraklı ağaçlardan oluşan ormanlar bulunmaktadır. Büyük çalı toplulukları ve toprağın kalkerli olduğu bölgelerde otsu bitkilerden adaçayı ve kekik bol miktarda bulunmaktadır. Aynı zamanda orman altı bitki türlerinden; böğürtlen, çıntar, sarmaşık, deve diken, kuzugöbeği görülmektedir. Ağaç türlerinden % 75'i kızılçam, % 19'u karaçam, % 5 fıstıkçamı, % 1'i ardıç, radiata çamı, sedir ve meşedir.³⁷⁰

Reçine; kızılçam ormanlarından elde edilen bir üründür. Yatağan, Fethiye, Köyceğiz, Milas, Merkez, Marmaris ve Yılanlı yörelerindeki kızılçam ormanlarından yılda ortalama 3 milyon kg reçine üretilmektedir.³⁷¹

³⁶⁸ *Yurt Ansiklopedisi*, s. 5857.

³⁶⁹ *Muğla*, 13 Nisan 1953.

³⁷⁰ Oğuz, "Yatağan 2002", s. 43- 44.

³⁷¹ *Yurt Ansiklopedisi*, s. 5900.

2. Yeraltı Zenginlikleri

19. yüzyıl sonunda Menteşe Sancağı'nın gelir kaynaklarından biri de madencilikti. Sancağın iki önemli maden zenginliğinden biri olan Zımpara taşı, Bozüyük Nahiyesi'nden çıkarılmaktaydı. Bozüyük'ün; Ali, Kozagacı ve Nebi köylerinde işletilen zımpıra madeninin Güllük iskelesinden Avrupa'ya gönderildiği bilinmektedir.³⁷²

Yatağan'ın 7 köyünde zımpara taşı çıkarılmakta olup; diğer Halkalı, Kayadere, Eskihsar ve Akhisar köylerinde de madenkömürü çıkarılmaktadır.³⁷³

1301 tarihli Aydın Vilayet Salnamesi'nde Bozüyük Nahiyesi Kozagaç köyünde çıkarılan zımpara madeninin imtiyaz sahipleri Memiko Kotarı ve Menulakı isimli kişilerdir.³⁷⁴

Muğla yer altı kaynakları bakımından zengin bir yapıya sahiptir. Yatağan'da bulunan başlıca yer altı kaynakları; boksit, zımparataşı, linyit, demir, manganez ve mermer bulunmaktadır. Muğla merkez, Milas, Ula ve Yatağan ilçelerinden çıkarılan linyit; Yatağan Termik Santralinde değerlendirilmektedir.³⁷⁵

1927- 1928 Devlet Salnamesi'nde; Muğla Vilayeti Bozüyük Nahiyesi Kozagacı, Nebiköy, Kadıköy, Elmacık köylerinde zımpara madeninin çıkarıldığına dair bilgilere rastlanılmaktadır.³⁷⁶

Yatağan bölgesinde bulunan linyitin önemli bir özelliği de küllerinde uranyum bulunmasıdır. ABD ve İspanya'da, linyit ve linyit küllerinden uranyum üreten

³⁷² Aktüre, "a.g.m.", s. 51.

³⁷³ *Yurt Ansiklopedisi*, s. 5919

³⁷⁴ *1301 Senesi Aydın Vilayet Salnamesi*, s. 242- 243.

³⁷⁵ *Yurt Ansiklopedisi*, s. 5853.

³⁷⁶ *1927- 1928 Devlet Salnamesi*, s. 1238.

tesislerin kurulduğu bilinmektedir. Türkiye’de nükleer santrallerde bu linyitten yararlanabileceği düşünülebilir.³⁷⁷

1960’larda 30000 ton civarında olan Türkiye zımpara üretimi 1969’da büyük bir artışla 55000 ton dolaylarına çıkmıştır. Bunun %98,7’sini oluşturan 54300 tonu Yatağan’da gerçekleşmiştir.³⁷⁸

Yatağan’da zaman zaman maden kazaları yaşanmıştır. 1954 yılında Eskihişar köyünün Kocakür mevkiinde maden ocağında meydana gelen çöküntü sırasında bir kişi enkaz altında kalmış olup, kayıtlara Halil oğlu Hüseyin olarak geçmiştir.³⁷⁹

3. Bakırcılık

Kavaklıdere; Yatağan’a bağlı bir yer konumundayken bölge bakırcılık açısından önemliydi. Kavaklıdere, bakırcılıkta açık hava müzesi görünümünü günümüzde kaybetmiş olsa da uzun yıllara dayanan sanat uğraşısının varlığı, Kavaklıdere’nin bakırcılık sektöründe ne kadar ilerlediğini göstermektedir.

Kavaklıdere’nin bakırcılık ve kalaycılık meslekleri iç içe girmiş olup, birbirini tamamlamıştır. Geçmiş yıllarda kalaycılık yapan pek çok insan bu mesleği tamamen bırakmış ya da el sanatları üretimini seçmiştir. Bunlardan Mehmet Ali Çoban adlı kişi, bakır süs eşyası ticareti yaparken mesleğini icra etme imkânı olmadığını fark ederek mermercilik sektörüne atılmış, bu sektörün önemli temsilcilerinden birisi haline gelmiştir.³⁸⁰

³⁷⁷ *Yurt Ansiklopedisi*, s. 5901.

³⁷⁸ *Yurt Ansiklopedisi*, s. 5902.

³⁷⁹ *Muğla*, 28 Ağustos 1954.

³⁸⁰ Ali Abbas Çınar, “Kavaklıdere Bakırcılığı ve Bakırcı/ Kalaycı (Palleci) Dili”, *Muğlaname (Muğla ve İlçeleri Kültürü Üzerine Makaleler)*, Haz: Ali Abbas Çınar, Muğla/ İzmir 2006, s. 229.

4. Küçük işletmeler

Muğla bölgesinde sanayinin esasını ziraat oluşturduğu için küçük ölçekli işletmelerin bölge imkânları doğrultusunda açılması ve ilerlemesi için çalışmalar yapılmıştır. I. Dünya Savaşı yıllarında Bozüyük Nahiyesi'nde su demir çarklarıyla hareket eden 3 taşlı bir değirmen bulunmaktaydı. Bu değirmenin sahibi Rum bir vatandaştı.³⁸¹

İlçede ayrıca halıcılık yaygın bir uğraştı. Çardaklı köyü, halıcılık açısından ayrı bir önem taşımaktaydı. İlçe merkezinde ise kıl kilim ve heybe yapımı gelişmiştir.³⁸²

C. Ticaret

1. Ticaretin Gelişmesi

Osmanlı Döneminde Muğla ve yöresinde ticaret hayatı çok canlıydı. Kanuni Sultan Süleyman döneminde Menteşe Sancakbeyi Sinan Bey, yörede çeşitli ticaret merkezlerindeki dükkânların çoğunu onartmıştır. 1583'te Bozüyük Kazası'na bağlı bir köyde, Muğla'daki Hacı Muslihiddin Külliyesi'ne vakfedilmiş 220 dükkân bulunmaktaydı. Buradan sağlanan gelir 8000 akçeydi. Aynı vakfın Bozüyük yakınlarında 500 akçe gelir sağlayan bir grup dükkânı daha vardı.

Muğla, Bozüyük ve Ula çok sayıda köylü ve göçebenin gelip alışveriş ettikleri yerlerdendi. Bu nedenle dükkân sayıları diğer yörelere göre daha fazlaydı. Menteşe Sancağı'nda dükkânların pek çoğunun, özellikle pazar kurulduğu günler açıldıkları ve dükkân sahiplerinin haftanın geri kalan günlerinde bir pazardan bir başkasına gittikleri düşünülmektedir.³⁸³

Bölgede ticari hayat hareketliydi. Daha çok tarımsal ve hayvansal ürünlerin alınıp satıldığı bölgede Turgut'ta Cuma günleri, Cazgırlar'da Cumartesi günleri pazar

³⁸¹ Temel, "I. Dünya Savaşı Yıllarında...", s. 172.

³⁸² *Yurt Ansiklopedisi*, s. 5891.

³⁸³ *Yurt Ansiklopedisi*, s. 5867.

kurulmaktaydı. Bölgede esnaf olarak dülgere, değirmenci, dükkâncı, demirci, kunduracı, boyacı, debbağ, keçeci, kasap, terzi, semerci ve kalaycı bulunmaktaydı. Bunun yanında dokuma el tezgâhları bulunmaktaydı.

Bölgede ticari hayatta Sim mecidiye, Madeni Osmanlı Lirası, Seksenlik altını, Yirmilik altını, ufacık takım altını, gümüş altılık, İngiliz altını ve Fransız altını gibi para cinsleri dolaşmaktaydı.³⁸⁴

Bozüyük yöresi, el tezgâh işlemlerine önem vermiştir. Tezgâhlarda; halı, kilim, seccade, hırka, tülbent, börtü ve çarşaf dokunmuştur. Halkın ihtiyaç hissettiği tarım araçları ve gereçlerin temini için Menafî Sandığı'nın Osmanlı Devleti tarafından birçok yerleşim birimlerinde kurulduğu bilinmektedir. 1885 yılında Bozüyük Nahiyesi'ndeki sandığın sermayesi 512638 kuruştur.³⁸⁵

Ticari hayatta tarımsal ürünler ve hayvan alım satımlarının bazıları şöyledir: Arıkovanı 1918'de 100 kuruş iken 1922'de 200 kuruş olmuştur. Yaş kovan 200 kuruş, kuru kovan 20 kuruş, yüz aklı inek 1900 kuruş, kara inek 1000 kuruş, gebe inek 2000 kuruş, öküz 1000- 2500 kuruş, dana 950- 1225 kuruş, düğe 1000 kuruş, erkek dana 450 kuruş, keçi 200- 300 kuruş, oğlaklı keçi 500 kuruş, koyun 100 kuruş, sığa 1000 kuruş, dişi eşek 1500 kuruş, sıpalı eşek 2000 kuruş, semer 600 kuruş, çift aleti 400 kuruş, çavdar ölçek 45 kuruş, zeytin tanesi ölçek 60 kuruş, arpa ölçek 60- 80 kuruş, darı ölçek 100 kuruş, buğday ölçek 100- 125 ölçek, bulgur ölçek 200 kuruş, bulgur taşı 10 kuruş, pekmez okka 10 kuruş, pamuk okka 60 kuruş, kumaş don 205 kuruş, boyama don 50 kuruştan fiyat listesi oluşmuştur.³⁸⁶

³⁸⁴ Çanlı, "İmparatorluktan Cumhuriyete...", s. 34- 35.

³⁸⁵ Oğuz, "Yatağan'da Kuvayı...", s. 19.

³⁸⁶ Çanlı, "İmparatorluktan Cumhuriyete...", s. 35.

2. Pazarlar

Kanuni Sultan Süleyman Rodos Seferi esnasında Bozüyük'te konaklamış “Bu otağımın bulunduğu yerde her hafta pazar kurmak için dükkânlar yapılsın” diye emir vermiştir. Padişahın dediği yere dükkânlar yapılmış ve pazar yeri kurulmuştur. Bozüyük ve çevresi en önemli ticaret merkeziydi. Diğer önemli pazar yerleri Cuma günü Leyne ve Kavaklıdere, Cumartesi günü ise Cazkırılar köyünde kurulan pazarlardır.³⁸⁷

Tarcan Oğuz'un Yatağan 2002 kitabına göre; ilçede pazarlar Çarşamba ve Pazar günleri meyve- sebze ve tuhafiyeye olmak üzere kurulmaktadır. Yakın ilçelerden ve çevredeki üreticiler pazara gelmekte ve ürünlerini satmaktadırlar.³⁸⁸

3. Bankalar

Ziraat Bankası Yatağan'da şubesini 1948 yılında açmıştır. 1950'lerde Tütüncüler Bankası da Yatağan'da şube açmıştır.³⁸⁹

D. Ekonomi İle İlgili Kooperatifler

1. Tarım Kredi Kooperatifleri

1931 yılında Ahi, Leyne ve Kavaklıdere'de kooperatif merkezleri açılmıştır. Ahi'de Tarım Kredi Kooperatifi; 327 ortaklı 18845 lira bedeli, Kavaklıdere 126 ortaklı 5235 lira bedeli ile köy bankaları oluşturulmuştur. Kooperatife ortak olarak

³⁸⁷ Oğuz, “Yatağan'da Kuvayı...”, s. 19.

³⁸⁸ Oğuz, “Yatağan 2002”, s. 100.

³⁸⁹ *Yurt Ansiklopedisi*, s. 5905.

kaydedilmeyen kişiler para alamazlar ve Ziraat Bankası'ndan para kullanamazlar, anlamına gelen bir ibaresi bulunmaktaydı.³⁹⁰

Yatağan dâhilinde kurulan kooperatifler, sermayesi ve ortak olan kişi sayıları aşağıda verilmiştir.³⁹¹

Sermayesi		Ortaklar
Lira	kuruş	Adet
Turgut Kooperatifi		
Leyne	1910 00	62
Gibye	1561 25	56
Toplam	3501 25	118
Ahiköy Kooperatifi		
Ahi	1707 50	96
Bözük	715 00	51
Gevenes	267 50	21
Gevenesderesi	113 75	13
Bağyaka	541 25	37

³⁹⁰ *Muğla'da Halk*, 2 Nisan 1931.

³⁹¹ *Muğla'da Halk*, 3 Nisan 1931.

Girenisler	180	00	20
Kapıbağı	67	50	9
Eskihisar	1118	75	80
Toplam	4711	25	327

Kavaklıdere Kooperatifi

Kavaklıdere	662	50	55
Güre	18	75	3
Kurucaova	42	50	5
Nebiler	33	75	5
Çavdır	87	50	11
Mesevli	126	25	14
Virantaht	18	75	3
Madran	62	50	8
Bellibol	56	25	4
Genzele	18	75	3
Genek	150	00	14
Çatak	18	75	1
Haşimler	12	50	2

Ziraat Bankası kurulduğu günden bu yana; köylü ile el ele vermek, onlarla işbirliği yapmak ve zirai bilgiler vererek bilmediklerini öğretme amacıyla olmuştur. Yatağan Kazası Ziraat Teşkilatı ile Ziraat Bankası'nın zirai kalkınmada vatandaşlara karşı gösterdikleri anlayış sayesinde 1954 yılı çalışmalarında Yatağan'da 2965 çiftçiye 2.77 bin 161 lira 48 kuruş kredi imkânı sağlanmıştır. Verilen kredilerin çeşitleri ve konuları şöyledir:³⁹²

Zirai çevirme kredisi 1443 çiftçiye 334.345.73 lira

Zirai donatım kredisi 23 çiftçiye 14.441.95 lira

Verimlendirme ve iyileştirme kredisi 2 çiftçiye 15.22.0 lira

Tesis ve arazi edindirme ile meyve bahçeleri kredisi 19.550.30 lira

Zirai sürüm ve satış kredisinden 1022 kişiye 584.866.34 lira

Zirai sanatlar kredisinden 2 çiftçiye 27.841.92 lira

Teçhizat kredisinden traktör ve ekipmanları için 90 çiftçiye 222.246.88 lira

Verimlendirme ve iyileştirme kredisinden 92 çiftçiye 86.2.45 lira

Tesis ve edindirme kredisinden 286 çiftçiye 436.222.50 lira verilmiştir.

Yatağan kazasında faaliyette bulunan dört Tarım Kredi Kooperatifi'nin ortak çiftçilerine 1954 yılında 1.012 bin 948,11 lira kredi sağlanmıştır.

³⁹² *Muğla*, 29 Ocak 1955.

SONUÇ

Tarihi ve eşsiz doğasıyla Yatağan, günümüze dek birçok devleti ve milleti bünyesinde barındırmıştır. Bölgede hâkimiyet kuran ilk Karyalılardır. Daha sonraki zamanlarda Karya, önce Mısırlıların sonra İskitlerin daha sonra da Perslerin egemenliğine girmiştir. M.Ö. 4 yüzyılda Anadolu, Makedonya Kralı Büyük İskender'in eline geçmiştir. Ancak Büyük İskender'in ölümü üzerine komutanları imparatorluk topraklarını üçe bölmüştür. Bunlar; Makedonya, Suriye ve Mısır'dır. Karia, Suriye sınırları içinde kalmıştır.

M.Ö. 4 yüzyılda Anadolu, Makedonya Kralı Büyük İskender'in eline geçmiştir. Büyük İskender'in ölümü üzerine komutanları imparatorluk topraklarını üçe bölmüştür. Bunlar; Makedonya, Suriye ve Mısır'dır. Karia, Suriye sınırları içinde kalmıştır. Karia, M.Ö. 281- M.Ö. 188 yılları arasında Seleukosların hâkimiyeti altında kalmıştır. Seleukosların M.Ö. 240- 237 yıllarında Stratonikea kentini Rhodos'a hediye olarak verdiği bilinmektedir. M.Ö. 129'da ise Karia, Roma İmparatorluğu'nun bir parçası haline gelmiştir. Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasından sonra Karya, Doğu Roma İmparatorluğu sınırları içinde kalmıştır.

XIII. yüzyıldan itibaren Türk hâkimiyetinde olan bölge, Osmanlı'nın hâkimiyeti ile Türk egemenliğini kabul ederek çeşitli etnik gruplarını içinde barındırmıştır. Bölge, Osmanlı hâkimiyeti altındayken Menteşe Sancağı bünyesinde yer almıştır. İsminin Yatağan olarak geçmediği o dönemlerde Bozüyük, Eskihisar, Ahiköy yer adları kullanılmıştır. Ahiköy ismi de daha sonradan ortaya çıkmıştır. 1402'de Çubuk Savaşı ile yenilen Osmanlı Devleti, Ankara'da yaşamakta olan Ahileri başka bölgelere göndermek zorunda kalmıştır. Ahi Ebubekir ve kardeşi Ahi Sinan'ın Yatağan'a gelerek Ahiköyü kurdukları halk arasında bilinmektedir.

Yatağan'ın Milli Mücadele döneminde Yunanlılara karşı mücadele eden Kuvayı Milliye'ye katkıları göz ardı edilemez. Herhangi bir cephe açılması söz konusu değildir ancak Kuvayı Milliye örgütünün kurulması, teşkilat biçimini almasında bazı şahsiyetlerin önemli bir etkisi olmuştur. Bu kişilerden en önemlilerinden bir tanesi Bozüyük'ü Hacı Süleyman Efendi'dir.

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde yapılan yeniliklerden zamanla Yatağan da nasibini almıştır. Bunda kendi öz kaynakları ve devletin vermiş olduğu imkânlar etkili olmuştur. 1923 yılına kadar Yatağan'da gayrimüslim halklardan Rumlar bulunmaktaydı. Lozan Barış Görüşmelerinde alınan mübadele kararı gereğince; Muğla'daki Rumların Yunanistan'a gönderilmiş ve bunların yerine Balkanlardan Anadolu'ya göç eden muhacirlerin bir kısmı iskân edilmiştir. Geç ilçe olan bir merkez olmasına rağmen Yatağan, kavşak noktasında olmasından dolayı önemli bir konuma sahiptir. Yatağan, 1944 yılında Muğla'ya bağlı bir ilçe konumuna gelmiş, Kavaklıdere ve Turgut Bucakları bünyesinde kalmıştır.

Yatağan'da eğitim konusunda Osmanlı döneminde medreseler bulunmaktayken, Cumhuriyet döneminde okullaşma daha geç olmuştur. Cumhuriyet döneminde Yatağan'da bina sorunu ve öğretmen sorunu gibi engeller karşılaşılmıştır. Yatağan özellikle tarihi güzelliklerle dolu bir coğrafyaya sahip bir ilçedir. Bunlardan en önemlileri arasında Stratonikeia, Lagina, Panarama yer almaktadır.

Bölgenin yer altı kaynakları bakımından önemli bir zenginliğe sahip olduğu bilinmektedir. Zımparataşı, linyit ve mermer bunlara örnek verilebilir. Yatağan Havzasında tarıma elverişli ovalarda en çok tütün, arpa, mısır, çavdar, zeytin üretimi yapılmaktaydı. Bölgenin dağlık ve ormanlık olması tarımı etkilediği gibi hayvancılığı da etkilemiş, bölgede yetiştirilen hayvan türlerini sınırlandırmıştır.

Yatağan Termik Santrali; bölgenin en önemli tesislerindendir. Bunun yanında; Yatağan'da Feldspat Fabrikası ve 80'e yakın Mermer Ocağı bulunmaktadır. Yatağan Termik Santrali'nin yapımına 1977'de başlanmış, 1982'de devreye girmiştir. Bu yüzden Yatağan Termik Santrali; çalışmanın içerisinde bulunmamaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

A. Arşivler

1. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Bakanlar Kurulu Kararları Fonu: 490.01.1001.865.1

B. Resmi Yayınlar

1. Salnameler

Salname- i Vilayet- i Aydın 1296.

Salname- i Vilayet- i Aydın 1297.

Salname- i Vilayet- i Aydın 1298.

Salname- i Vilayet- i Aydın 1302.

Salname- i Vilayet- i Aydın 1305.

Salname- i Vilayet- i Aydın 1308.

Salname- i Vilayet- i Aydın 1311.

Salname- i Vilayet- i Aydın 1312.

Salname- i Vilayet- i Aydın 1314.

Salname- i Vilayet- i Aydın 1315.

Salname- i Vilayet- i Aydın 1316.

Salname- i Vilayet- i Aydın 1317.

Salname- i Vilayet- i Aydın 1326.

Devlet Salnamesi 1925- 1926.

Devlet Salnamesi 1927- 1928.

2. Yıllıklar, Ansiklopediler ve Sözlükler

Yeni Türk Ansiklopedisi, C. 12, İstanbul 1985.

Sanat Ansiklopedisi, C. 5, İstanbul 1994.

1967 Muğla İl Yıllığı, Ankara 1968.

Şehitlerimiz, Milli Savunma Bakanlığı, Ankara 1998.

Yurt Ansiklopedisi, Türkiye İl İl: Dünyü, Bugünü, Yarını, C. VIII, İstanbul 1982-1983.

Türkler, C. XV, Ankara 2002.

İslam Ansiklopedisi, C. 29, Ankara 2004.

C- Süreli Yayınları

1- Gazeteler

Muğla

Muğla Demokrat Yayla

Muğla'da Halk

2- Dergiler

Muğla Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Çağdaş Yerel Yönetimler

Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,

Karadeniz Araştırmaları

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi

D- Makaleler

Ağırnaslı, Nilay; “Anadolu’nun Fethini Kolaylaştıran Faktörler”, *SUTAD*, S. 39, Bahar 2016, s. 171- 185.

Akça, Bayram; “1923- 1952 Arası Türk- Bulgar İlişkileri ve 1950- 1951 Yıllarında Muğla Vilayetine İskân Edilen Bulgaristan Muhacirleri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S. 52, C. VIII, Mart 2002, s. 245- 265.

Akça; “Güneybatı Anadolu Kuva-yı Milliye Hareketi’nde Bir Din Adamı: Bozüyük Hacı Süleyman Efendi”, *Milli Mücadele’de Menteşe Sancağı ve Yörük Ali Efe*, İstanbul 2013, s. 141- 146.

Akça; “İzmir’in Yunanlılar Tarafından İşgaline Muğla’nın Tepkisi”, *Atatürk Haftası Armağanı (10 Kasım 2009)*, S. 36, Ankara 2009, s. 109- 115.

Akça; “Lozan Barış Antlaşması’ndan Sonra Balkan Ülkelerinden Muğla Vilayetine Gelen Muhacirler”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XVII, S. 51, Kasım 2001, s. 785- 828.

Akça; “Milli Mücadele Döneminde Fethiye”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 9 (2002), s. 123- 131.

Akça; “Milli Mücadele Döneminde Yörük Ali Efe’nin Muğla ve Havalisindeki Faaliyetleri”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. I, S. 2, Muğla 2000, s. 25- 32.

Aktüre, Sevgi; “19. Yüzyılda Muğla”, *Tarih İçinde Muğla*, Derleyen: İlhan Tekeli, Muğla 2006, s. 34-113.

Ayışığı, Metin; “Unutulan Soykırım: Batı Anadolu’da Yunan Mezalimi” *Türkler*, C. XV, Ankara 2002, s. 776- 789.

Bakırer, Ömür; “Ortaçağda Muğla”, *Tarih İçinde Muğla*, Derleyen: İlhan Tekeli, Muğla 2006, s. 10- 15.

Buluç, Sevim; “İlkçağda Muğla”, *Tarih İçinde Muğla*, Derleyen: İlhan Tekeli, Muğla 2006, s. 1- 9.

Çanlı, Mehmet; “Balkanlardan Muğla’ya Göç ve Sosyo- Ekonomik Değişim”, *Karadeniz Araştırmaları*, S. 12, 2007, s. 49- 67.

Çanlı; “İmparatorluktan Cumhuriyete Geçiş Sürecince Bozöyük (Yatağan- Muğla) Nahiyesinin Sosyo- Ekonomik Yapısı”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 18, Bahar 2007, s. 22- 38.

Çelebi, Mevlüt; “Menteşe Sancağında İtalyanlar”, *Milli Mücadele’de Menteşe Sancağı ve Yörük Ali Efe*, İstanbul 2013, s. 147- 175.

Çınar, Ali Abbas; “Kavaklıdere Bakırcılığı ve Bakırcı/ Kalaycı (Palleci) Dili”, *Muğlaname (Muğla ve İlçeleri Kültürü Üzerine Makaleler)*, Haz: Ali Abbas Çınar, Muğla/ İzmir 2006, s. 229- 236.

Çolak, Melek; “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Muğla’da Eğitim”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 4, (Bahar 2001), s. 83- 103.

Erdoğan Merçil, “Menteşeoğulları”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 29, Ankara 2004, s. 152- 153.

Faroqhi, Suraiya; “Menteşe Oğullarından Osmanlılara Muğla”, *Tarih İçinde Muğla*, Derleyen: İlhan Tekeli, Muğla 2006, s. 16- 33.

İrem, Kaan; “İlkçağ Boyunca Muğla İli”, *Muğla Kitabı*, Muğla/ İzmir 2004, s. 27-47.

Kaya, Abdullah; “Başlangıcından 1071’e Kadar Türklerin Anadolu’ya Akınları Hakkında Bir Değerlendirme”, *EKEV Akademi Dergisi*, S. 59, Bahar 2014, s. 211-232.

Keleş, Erdoğan; “Menteşe Sancağında Muhtarlık Teşkilatının Kurulması”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, C. 22, S. 1, 2013, s. 59- 78.

Mete, Zekai; “Menteşe”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 29, Ankara 2004, s. 150- 152.

Oğuz, Tarcan; “Yatağan Yemekleri”, *Muğlaname Muğla ve İlçeleri Kültürü*, Muğla İzmir 2006, s. 245- 249.

Osmay, Sevin; “1950- 1987 Döneminde Muğla Kenti”, *Tarih İçinde Muğla*, Derleyen: İlhan Tekeli, Muğla 2006, s. 188- 239.

Soyluer, Serdal; “XX. Yüzyılın Başlarında Menteşe Sancağı’nın İdari ve Nüfus Yapısı”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. V, S. 13 (Güz 2006), s. 109- 135.

Tekeli, İlhan; “1923- 1950 Döneminde Muğla’da Olan Gelişmeler”, *Tarih İçinde Muğla*, Muğla 2006, s. 114- 187.

Temel, Mehmet; “I. Dünya Savaşı Yıllarında Muğla’daki Ekonomik Kalkınma Faaliyetleri”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Güz 2008, S. 21, s. 163- 180.

Ural, Selçuk; “Yunan Mezaliminin Uluslararası Alanda Tescili”, *Türkler*, C. XV, Ankara 2002, s. 790- 800.

E- Kitaplar ve Diğer Eserler

Akça, Bayram; *Cumhuriyet Dönemi Muğla'da Göç (1923- 1990)*, Muğla 2013.

Akça; *Sosyal- Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Muğla (1923- 1960)*, Ankara 2002.

Aladağ, Ertuğrul; *Kentimin Öyküsü Muğla'da Rum İzleri*, İstanbul 1993.

Albayrak, Mustafa; *Milli Mücadele Dönemi'nde Batı Anadolu Kongreleri (17 Mart 1919- 2 Ağustos 1920)*, Ankara 1998.

Arı, Kemal; *Büyük Mücadele Türkiye'ye Zorunlu Göç 1923- 1925*, İstanbul 2000.

Aydinel, Sıtkı; *Güneybatı Anadolu'da Kuva-yı Milliye Harekâtı*, Ankara 2002.

Bean, George E.; *Eskiçağda Menderes'in Ötesi*, Çev: Pınar Kurtoğlu, İstanbul 2000.

Çavdar, Tevfik; *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950'den Günümüze*, Ankara 2013.

Çelebi, Mevlüt; *Milli Mücadele Döneminde Türk- İtalyan İlişkileri*, Ankara 2002.

Çolak, Melek; *Muğla'da Eğitim (1923- 1950)*, Muğla 2001.

Dereli, Turgut; *Bizim Yaşadığımız Muğla*, İzmir 2008.

Eksen, Sunay *Cumhuriyetin 75. Yılında Muğla İlinde Sağlık Alanındaki Gelişmeler*, Muğla 1999.

Eroğlu, Zekai; *Muğla Tarihi*, Muğla 2011.

Karaöz, İlyas; *Muğla Tarihi ve Cumhuriyetin Ellinci Yılında Muğla'da Milli Eğitim ve Yüksek Öğretim Çalışmaları*, Muğla 2015.

Karpat, Kemal H.; *Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller*, İstanbul 2012.

Küçükveren, C. Canan; *Karia Efsaneleri*, İstanbul 2007.

Kütükoğlu, Mübahat S.; *Menteşe Sancağı 1830 (Nüfus ve Toplum Yapısı)*, Ankara 2002.

Macfie, A. L.; *Osmanlı'nın Son Yılları 1908- 1923*, Çev: Damla Acar- Funda Soysal, İstanbul 2003.

Menteşe (Muğla) Sancağı'nın Zirai ve Coğrafi Durumu (1915 Yılına Ait Liva Ziraat Memuru Ali Rıza Bey'in Raporu), Haz: Bayram Akça, Muğla 2010.

Muğla Sıhhiye Müdürü Doktor Esad, *Türkiye'nin Sıhhi- İctimai Coğrafyası Muğla (Menteşe) Sancağı*, Haz: Bayram Akça- Erdoğan Keleş, Muğla 2012.

Oğuz, Tarcan; *Yatağan 2002*, Yatağan 2002.

Oğuz; *Yatağan'da Kuvayı Milliye*, Muğla 2013.

Oğuz; *Yatağan'da Maniler Kervanı*, Muğla 2004.

Oğuz; *Yatağan'da Söylenen Türküler ve Öyküler*, Muğla 2004.

Oğuz; *Yatağan'da Yetişenler*, Yatağan/ Muğla 2006.

Öztürk, Kazım; *Türk Parlamento Tarihi (TBMM- II. Dönem 1923- 1927)*, C. I, Ankara 1995.

Öztürk; *Türk Parlamento Tarihi (TBMM- II. Dönem 1923- 1927)*, C. III, Ankara 1995.

Şaşmaz, Musa; *Türkiye'nin İdari Taksimatı (1920- 2013)*, C. XII, Ankara 2014.

Taşkıran, Bilgi; *Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Milas (1923- 1960)*, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi), Muğla 2003.

Türkes, Ünal; *Kurtuluş Savaşında Muğla*, İstanbul 1973.

Türkes; *Muğla İli Toplum Yapısı Araştırmaları "Yerkesik"*, İstanbul 1971.

Uykucu, Ekrem; *İlçeleriyle Birlikte Muğla Tarihi*, İstanbul 1983.

Witteck, Paul; *Menteşe Beyliği (13- 15inci Asırda Garbi Küçük Asya Tarihine Ait Tetkik)*, Çev: Orhan Şaik Gökyay, Ankara 1986.

Yalçın, Durmuş ve diğerleri; *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Ankara 2008.

Yazıcı, Muhammed; *XVI. Yüzyılda Batı Anadolu Bölgesi'nde (Muğla, İzmir, Aydın, Denizli) Türkmen Yerleşimi ve Demografik Dağılımı*, T.C. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla 2002.

F. Sözlü Bilgi Alman Kişiler

Tarcan Oğuz, Doğum Yeri: Yatağan, Mesleği: Halk Bilimi Araştırmacısı.

EKLER I: 1878- 1898 Yılları Arasında Bozüyük İdari Yapılanması

1296 (M. 1878- 1879) tarihli Aydın Vilayet Salnamesinde Bozüyük Kazası'nın idari yapılanması şu şekildeydi:³⁹³

Kaymakam: Mustafa Raşid Efendi

Naib: Hacı Ali Rıza Efendi

Mal Müdürü: Ahmet Efendi

Tahrirat Kâtibi: Ahmet Efendi

Resumat Memuru: Emin Efendi

1296 (M. 1878- 1879) tarihli Aydın Vilayet Salnamesinde Bozüyük Kazası'nın Meclis İdaresinde bulunan kişiler şu şekildeydi:³⁹⁴

Reis Kaymakam Efendi

Hacı Mustafa Ağa

Fettah Efendi

Hacı Emir Efendi

Hacı Hasan Efendi

1297 (M. 1879- 1880) tarihli Aydın Vilayet Salnamesinde Bozüyük Kazası'nın idari yapılanması şu şekildeydi:³⁹⁵

³⁹³ 1296 Senesi Aydın Vilayet Salnamesi, s. 136.

³⁹⁴ 1296 Senesi Aydın Vilayet Salnamesi, s. 136.

Kaymakam: Hüsni Efendi

Naib: İbrahim Ethem Efendi

Mal Müdürü: Ethem Efendi

Tapu Kâtibi: Musa Efendi

Tahrirat Kâtibi: Tahir Efendi

Sandık Emni: Ali Efendi

1297 (M. 1879- 1880) tarihli Aydın Vilayet Salnamesinde Bozüyük Kazası'nın Meclis idaresinde bulunan kişiler şu şekildeydi:³⁹⁶

Reis Kaymakam Efendi

Hacı Mustafa Ağa

Hacı Emir Efendi

İbrahim Efendi

Kâtip Tahir Efendi

1298 (M. 1880- 1881) tarihli Aydın Vilayet Salnamesi'ne göre Bozüyük Kazası Belediye Meclisi üyeleri şu şekildedir:³⁹⁷

Reis Hacı Emir Efendi

³⁹⁵ 1297 Senesi Aydın Vilayet Salnamesi, s. 151.

³⁹⁶ 1297 Senesi Aydın Vilayet Salnamesi, s. 151.

³⁹⁷ 1298 Senesi Aydın Vilayet Salnamesi, s. 174.

Azalar

Hacı Ali Efendi

Hacı Salih Ağa

Fettah Efendi

Ali Ağa

Katip Efendi

1302 (M. 1884- 1885) tarihli Aydın Vilayet Salnamesinde Bozüyük Nahiyesi idari yapılanması şu şekildeydi:³⁹⁸

Müdür Ahmet Efendi

Naib vekili Abdülfettah Efendi

Tahrirat Kâtibi Ali Efendi

Vergi Kâtibi Salih Efendi

Sandık Emni Abdullah Efendi

1302 (M. 1884- 1885) tarihli Aydın Vilayet Salnamesinde Bozüyük Nahiyesi Meclis Azaları şu şekildeydi:³⁹⁹

Hacı Mustafa Ağa

³⁹⁸ 1302 Senesi Aydın Vilayet Salnamesi, s. 196.

³⁹⁹ 1302 Senesi Aydın Vilayet Salnamesi, s. 196.

Abdülfettah Efendi

Hacı Emir Efendi

Ahmet Efendi

1305 (M. 1887- 1888) tarihli Aydın Vilayet Salnamesi'ne göre Bozüyük Nahiyesi'nin idari yapılanması Őu Şekildedir.⁴⁰⁰

Müdür Mehmet Şükrü Efendi

Tahrirat Katibi Ali Efendi

Vergi Katibi Salih Efendi

Nahiye Meclisi Azaları

Hacı Ali AĞa

Abdülfettah ve Süleyman Efendiler

1308 (M. 1890- 1891) tarihli Aydın Vilayet Salnamesi'ne göre Bozüyük Nahiyesi idari yapılanması Őu Şekildedir.⁴⁰¹

Bozüyük Nahiyesi Müdürü: Ali Galip Efendi

Tahrirat Kâtibi: Ali Efendi

⁴⁰⁰ 1305 Senesi Aydın Vilayet Salnamesi, s. 175.

⁴⁰¹ 1308 Senesi Aydın Vilayet Salnamesi, s. 181.

Virgü Kâtibi: Salih Efendi

Aza: Hacı Ali Ağa

Aza: Abdulfettah ve Süleyman Efendiler

1315 (M. 1897- 1898) tarihli Aydın Vilayet Salnamesinde Bozüyük Nahiyesi idari yapılanması şu şekildedir:⁴⁰²

Müdür: Mustafa Ferit Efendi

Naip: Halil İbrahim Efendi

Tahrirat Kâtibi: Osman Efendi

Vergi Kâtibi: Salih Efendi

⁴⁰² 1315 Senesi Aydın Vilayet Salnamesi, s. 502.

EKLER II: 1927- 1964 yılları arasında Yatağan fotoğrafları⁴⁰³

⁴⁰³ Tarcan Oğuz'un özel arşivinden elde edilmiştir.

Ekin Biçen Kadınlar

1960

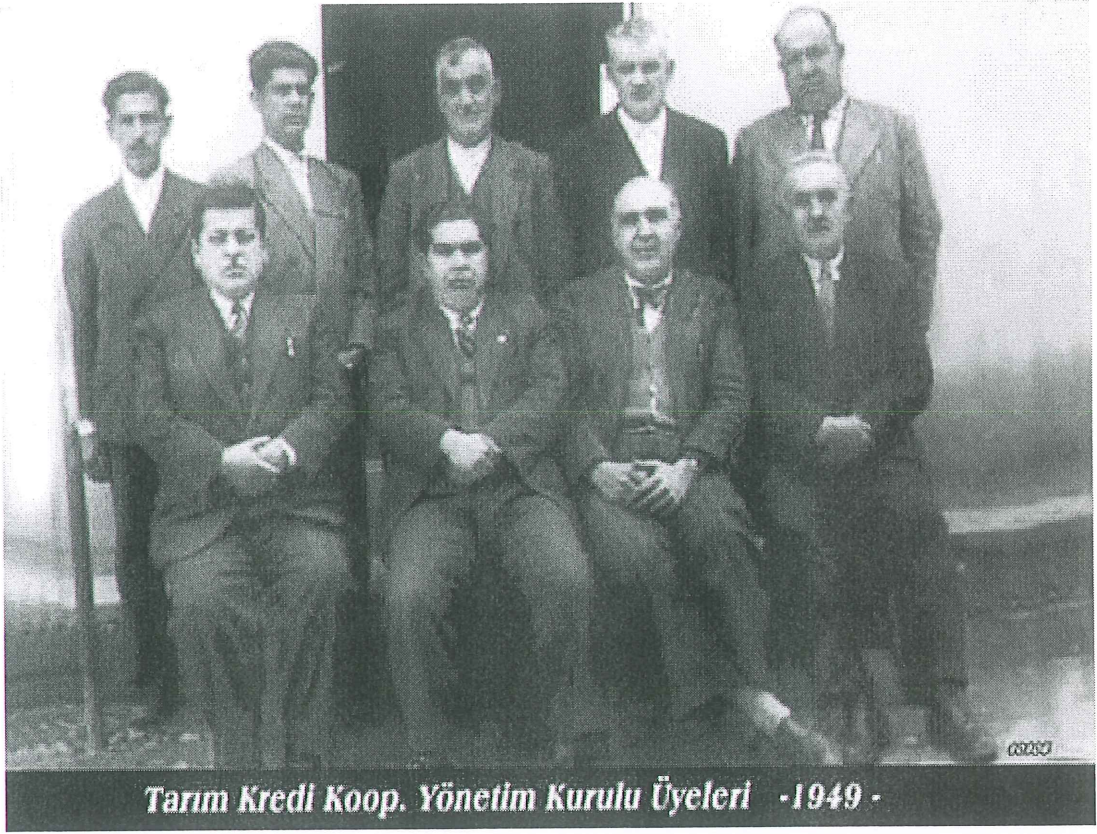
Yatağan Eşrafı 1954

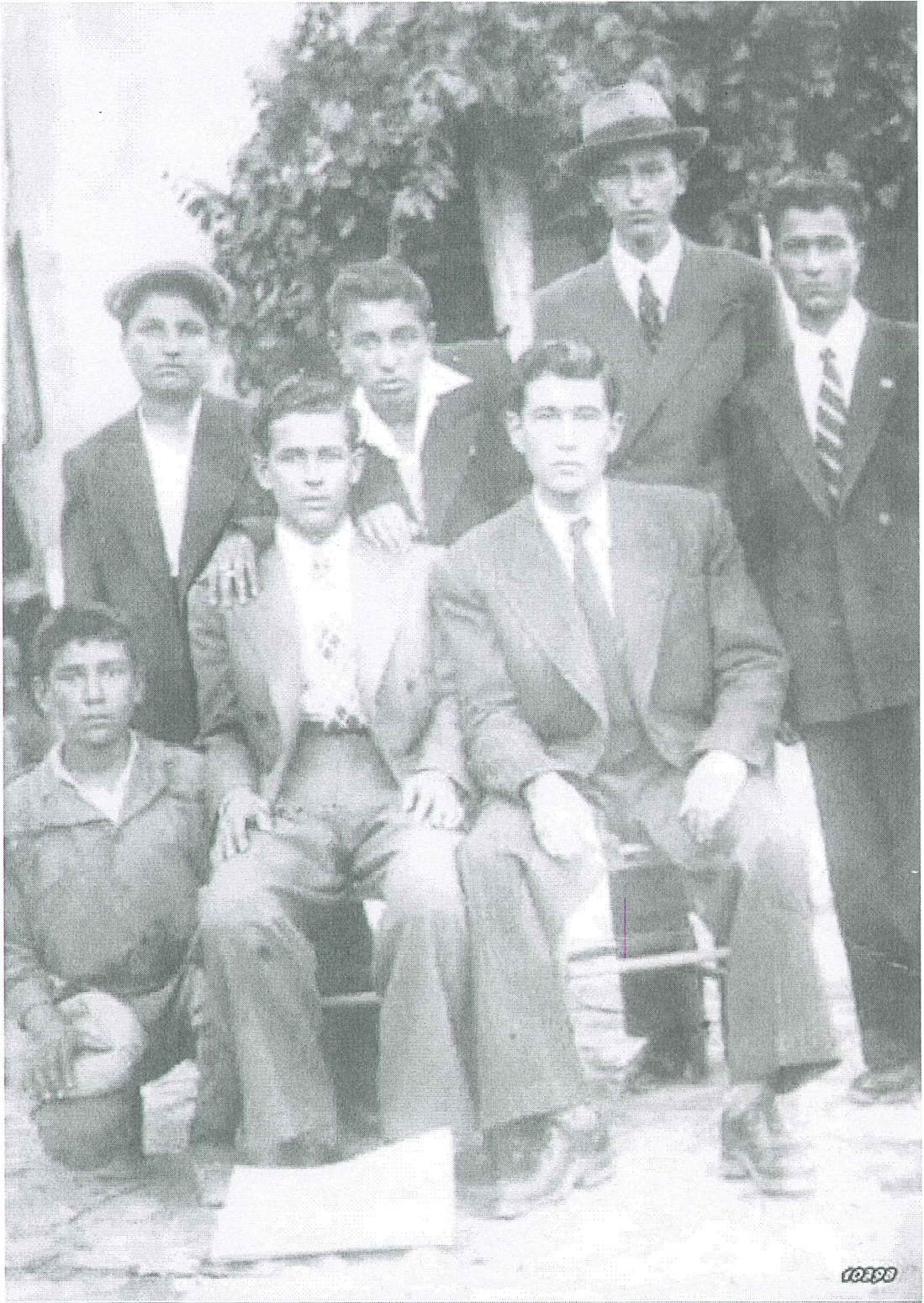
İlçemizin , aşağı camiden ebu bekir camiline doğru görünümü 1964

Hamdi REFİK Efendi 05-06-1931

Yatağan'lı Terzi Rasim Ogun ve Kalfaları 1948

Mehmet DİLEK - Baki ONGUN - Nevşet ÖZSAN - Mehmet GÜRPINAR - Turgut AYDIN -1952-

Jandarma Ko. Muavini 1.Mülazımı 22.05.1927

Ahi Köyde Görevli Subay Necati Bey -1929 -

Şevki ÖZSOY ve ARKADAŞLARI 1941

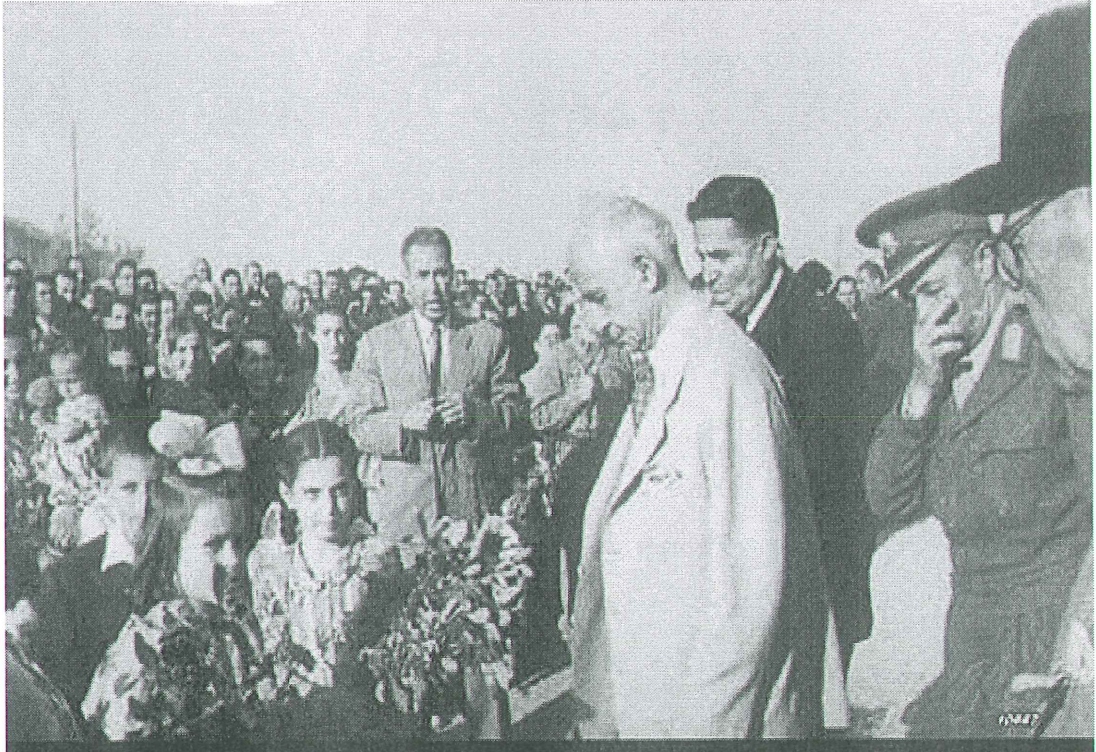

Ahiköylü Baş Pehlivan Gök Mehmet

Atatürk İlkokulu 3. Sınıf Öğrencileri. 1949

İsmet İNÖNÜ'ün İlçemize Ziyareti -1949 -

GEZİCİ SİNEMA 1943

Deve Güreşi İzleyenler 1949

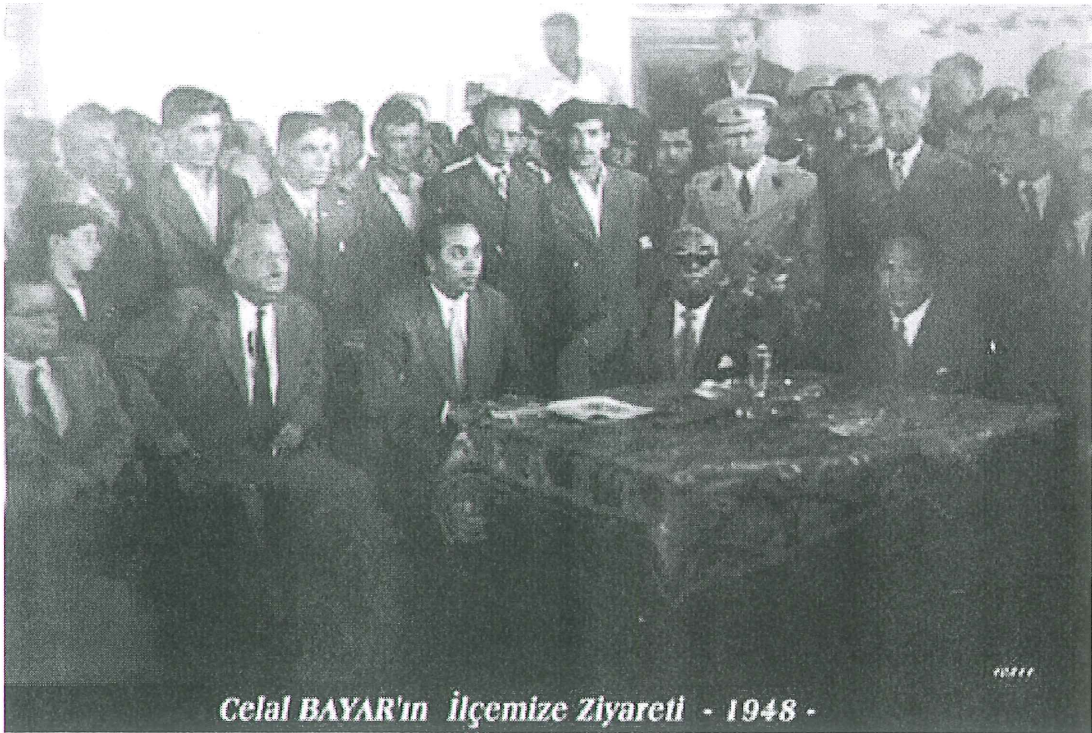
Biçki - Dikiş Kursu Öğrencileri Öğretmenleriyle 1954

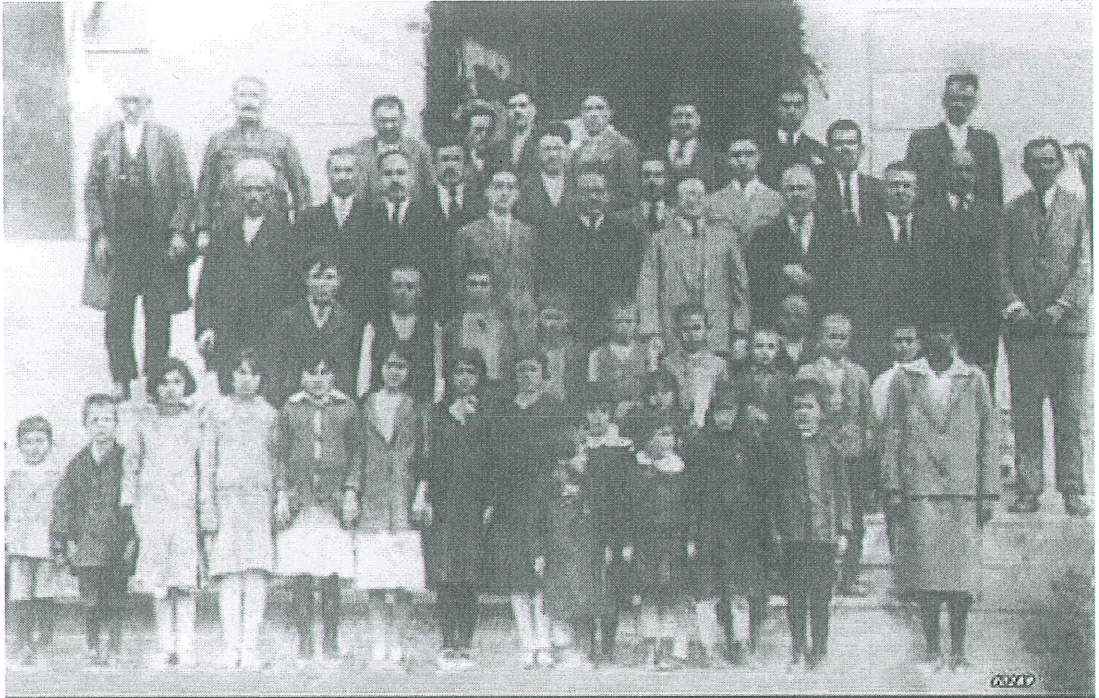
Ahiköy Muhtarı Mehmet ÖZCAN ve Arkadaşları 1.11.1939

KIBRIS MÜFTÜSÜ AHİKÖYLÜ Yakup MENZİNCİOĞLU - 1927 -

Celal BAYAR'ın İlçemize Ziyareti - 1948 -

ATATÜRK İLKOKULU AÇILIŞ TÖRENİ -1927 -

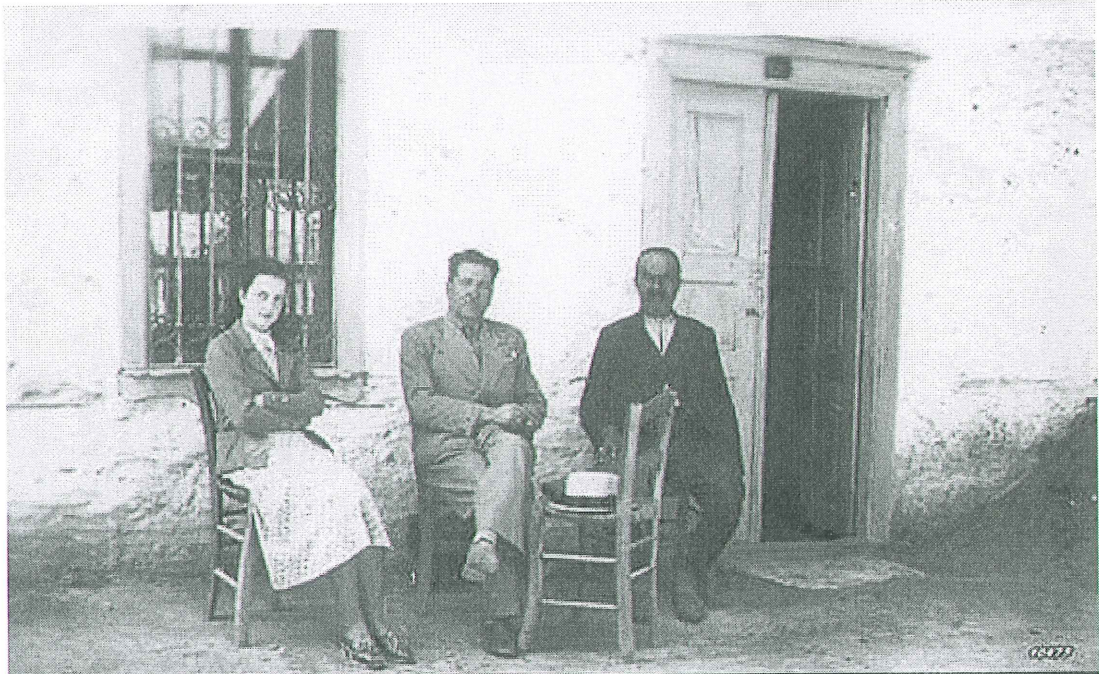
ATATÜRK İLKOKULU ÖĞRENCİLERİ TOPLU HALDE - 1928 - 29 -

Ahiköy Muhtar ve Heyeti - 1936

Ahl Köy Konuk Evi 1863 (5.4.1279)

Ahiköy Muhtarı Őeth Mehmet Efe ve İpek B cek illiĐi Kurs  Đretmeni 11.06.1940

Yatağan Gençlikspor ile Muğla Gençlikspor 1948

23. Nisan Bayramı 1962

Yatağan Gençlikspor ile Muğla Gençlikspor 1948

CHP Bucak Teşkilatı - 1953 -

Şevki ÖZSOY ve ARKADAŞLARI 1941

ÖĞRETMENLER GÜNÜ KUTLAMASI - 1963 -

Atatürk İlkokulu 4. Sınıf Öğrencileri - 1948 -

Atatürk İlkokulu 5. Sınıf Öğrencileri 18.04.1937

Atatürk İlkokulu 4. Sınıf Öğrencileri 26.03.1936

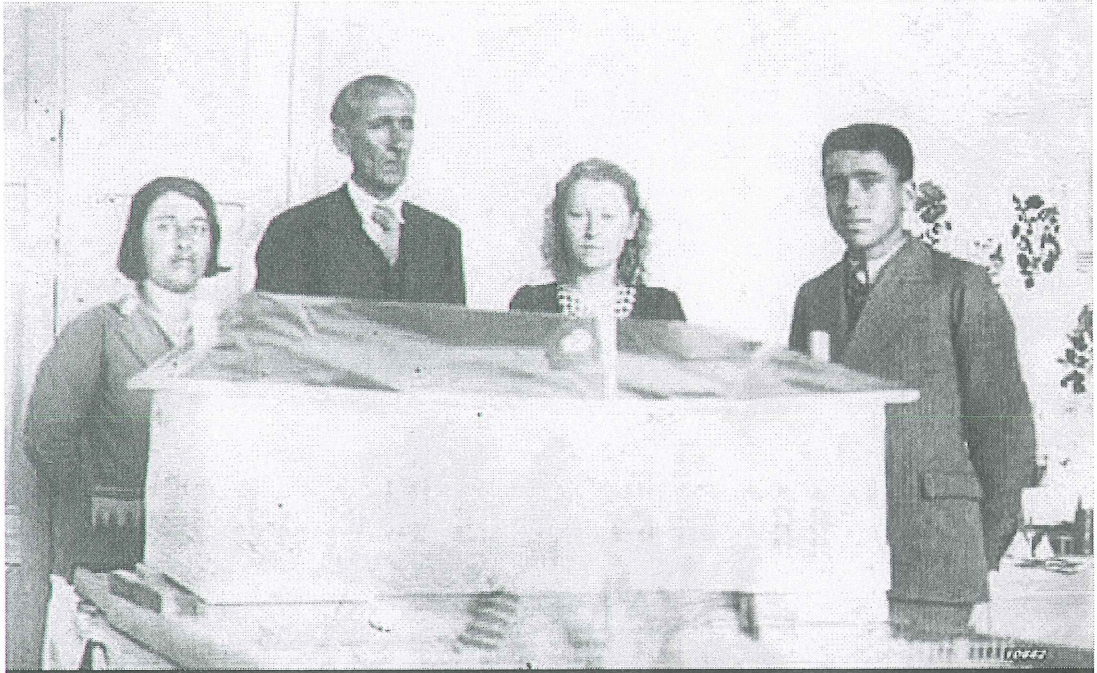
ATATÜRK İLKOKULU ÖĞRENCİLERİ TOPLU HALDE - 1928 - 29 -

Atatürk İlkokulu 3. Sınıf Öğrencileri. 1949

Cumhuriyet Bayramı 1956

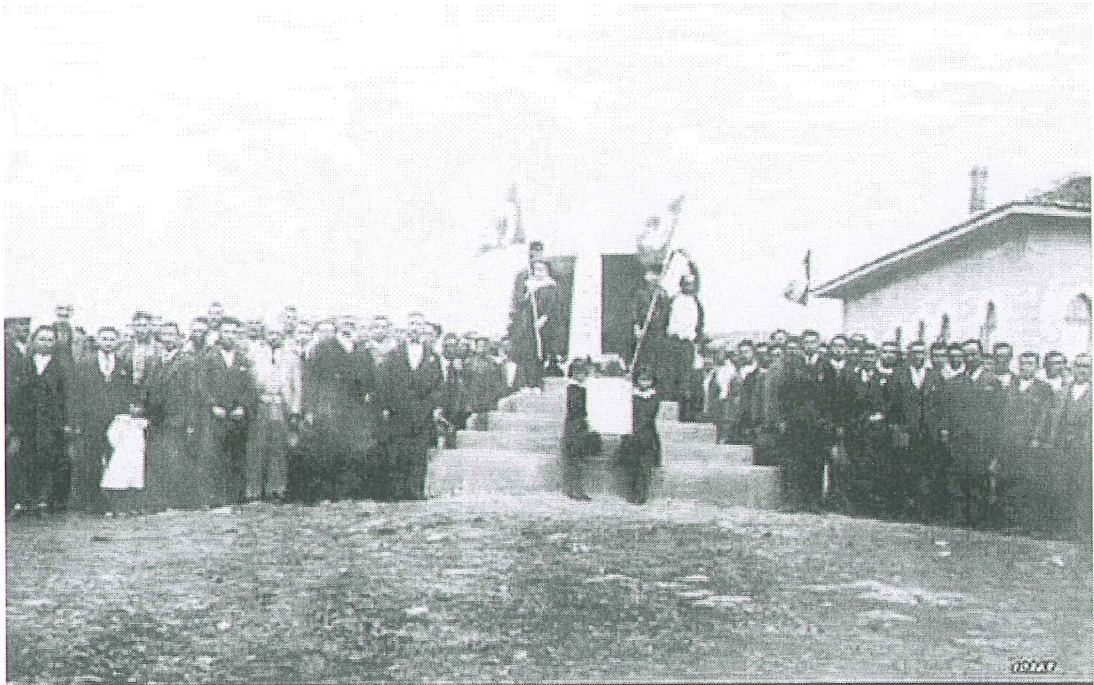
Baş Öğretmen Asım Kebapçioğlu 1936

Öğretmenler Günü - 1964 -

Atatürk İlkokulu Öğrencileri 1953

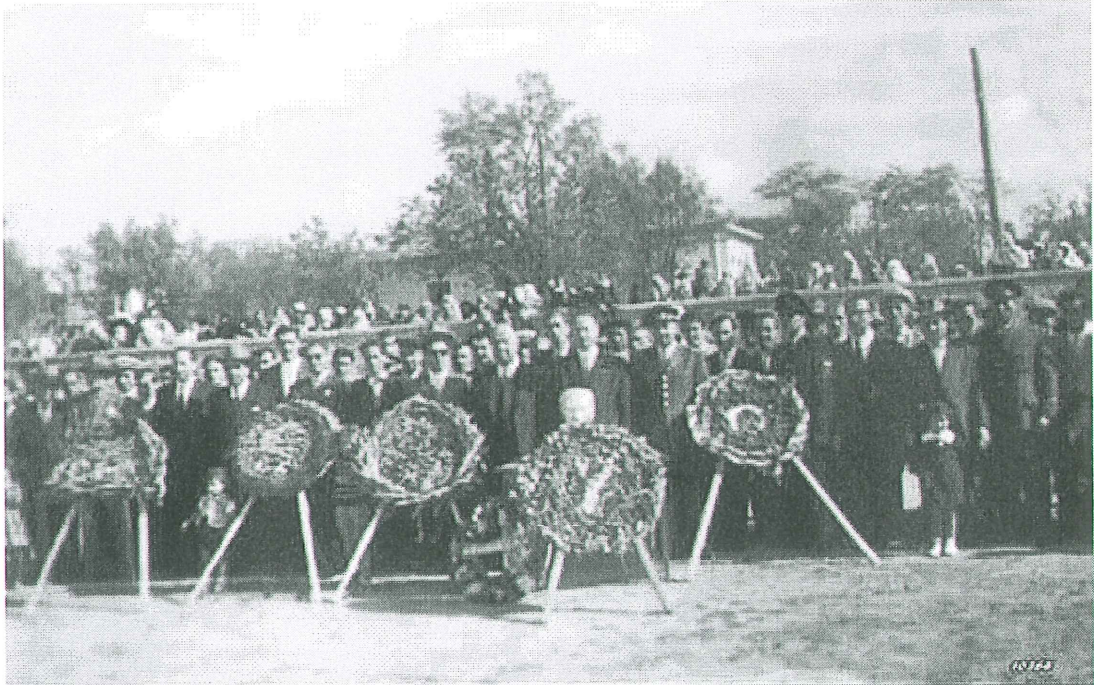

Cumhuriyetin 10. Yılında Anıt Açılışı (29 Ekim 1933)

Yatağan Halkı Cumhuriyet Bayramı Kutlamalarında - 1953 -

Cumhuriyet Bayramı -1959 -

Milli Eğitim Tarafından Düzenlenen Bıçlı - Dikiş Kursu Öğrencileri Toplu Halde. 1954

GENÇLER TOPLU HALDE -1960-

Şeyh Mehmet Efe (BATO)
Millis Birlikleri Başkanı 1884 - 1970

Demir Köprüde Hıdırellez - 1956 -

Yatağan Gençlikspor Yöneticileri 1954

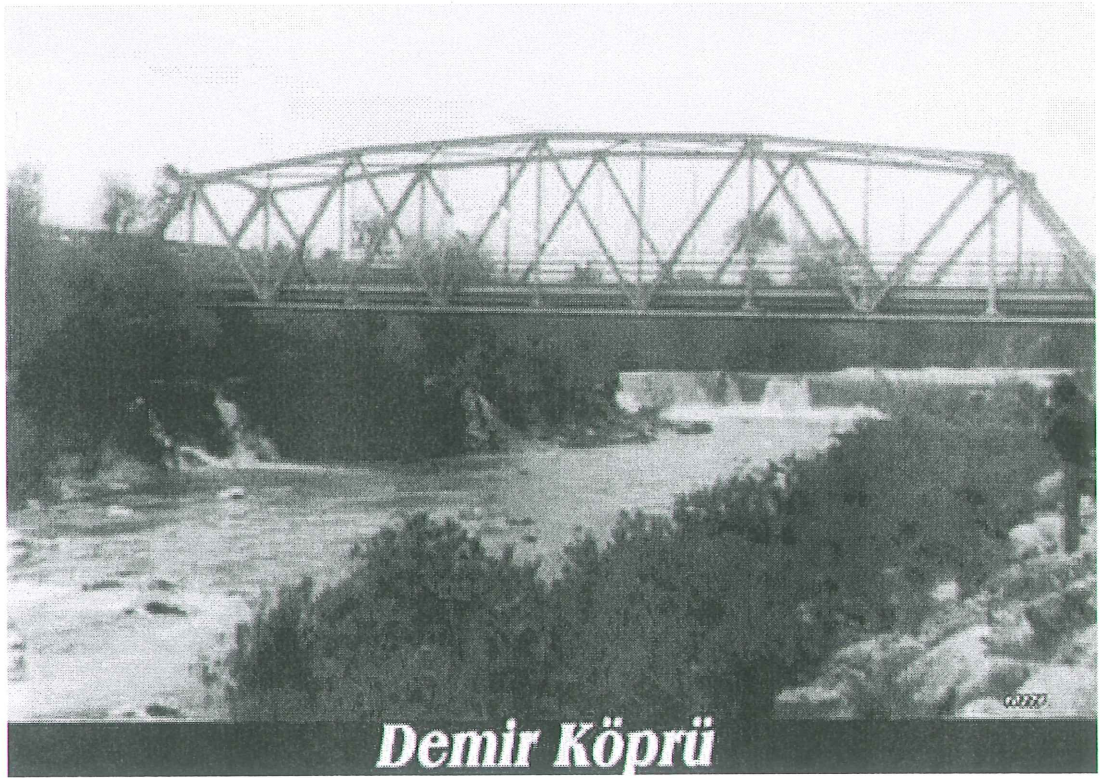

10420

Fehmi Ağa (Özsoy) Kuva-i Milliyeçi
1876 - 1946

Ahiköy Muhtar ve Heyeti - 1936

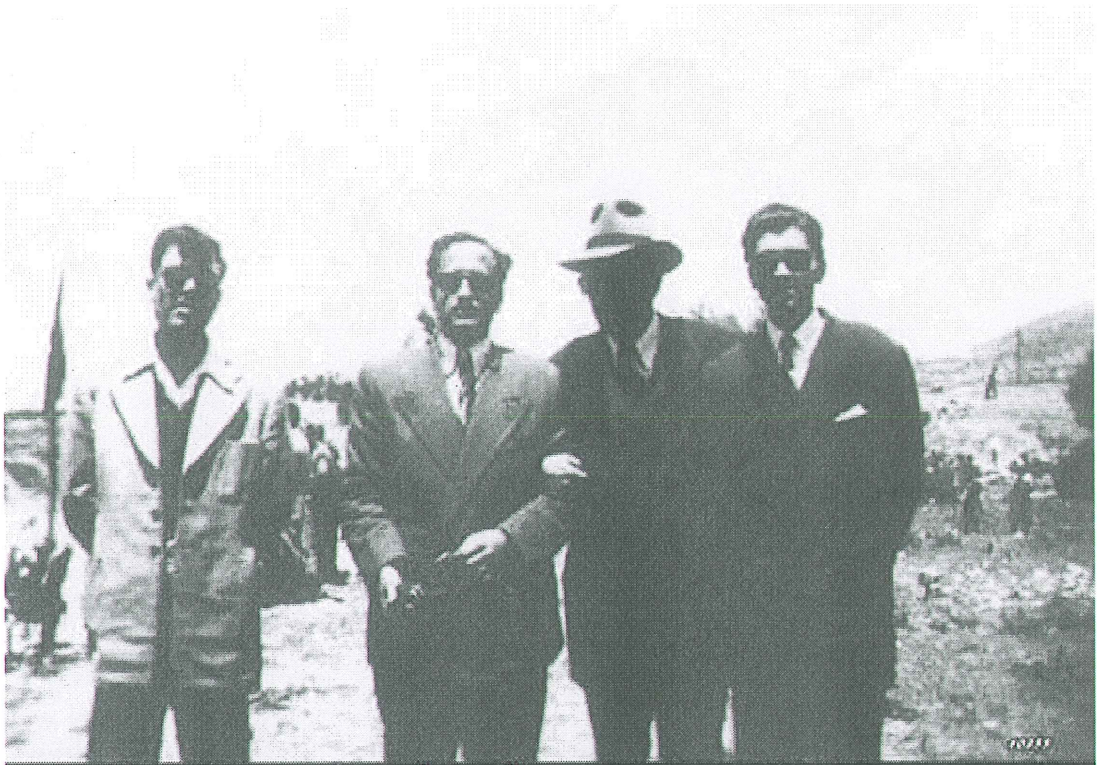

YATAĞAN EŞRAFI - 1946 -

Gelin Alma Töreni. 1963

Mustafa KAHYAOĞLU - Ömer ÖZMEN - Mehmet SELÇUK -1958 -

Tütün Kırımı

1960

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Fatmana ÖZDEMİR

Doğum Yeri: Fethiye

Doğum Tarihi: 09.03.1988

Medeni Hali: Evli

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lise :2002- 2005 Fethiye Karaçulha Çok Programlı Lisesi

Lisans :2006- 2011 Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

MESLEKİ BİLGİLER

2012 yılında Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı'nda yüksek lisans programına başladım.

9 Ağustos 2019 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı'na Tarih Öğretmeni olarak atandım.

Eylül 2019'da Antalya Kumluca Fatih Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'nde göreve başladım. Halen Kumluca Fatih Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'nde görev yapmaktayım.